

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

A 811,470

M

M

M

M

M

M

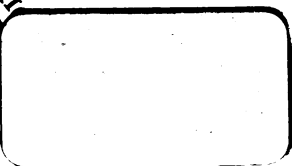

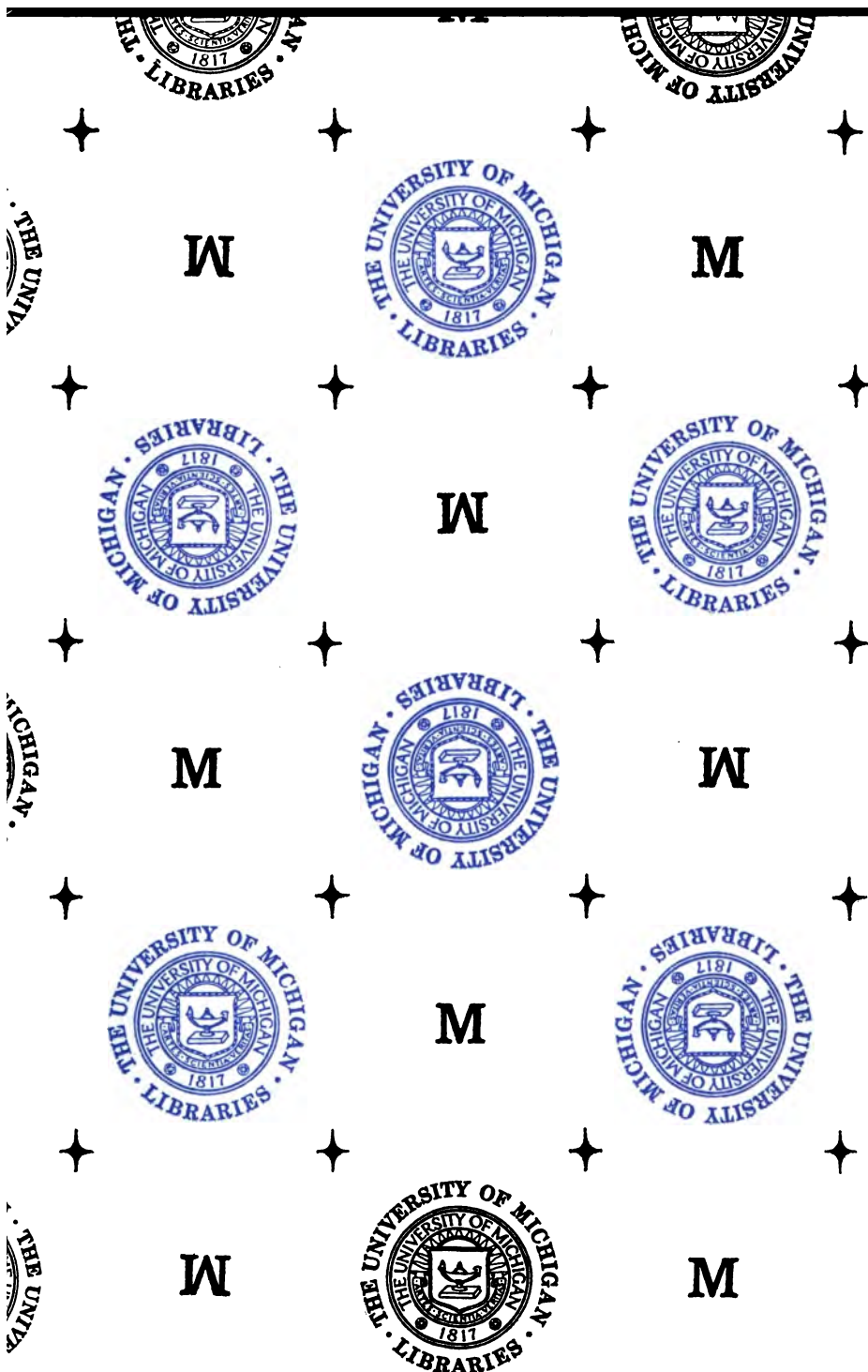
M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

1. The first part of the document is a list of the names of the persons who have been appointed to the various offices of the city of New York.

1

„Uit den
Patriottentijd”
door
Dr G.^{vis} te Lintum.

*Een Ouderwetsch Man. De Schutterijcompagnie Nig. Kaat Molsel.
Een Stadhuilrevolutie. Vrijheid Gelykheid en Broederschap.
Met 47 Historie-en Spotprenten uit de Verzameling
van Stolk. Geïllustreerd door G. van Rijn.*

In 1908 bij W. L. & J. Brusse uitgevers aan
den's Gravendijkwal te ROTTERDAM

DJ
202
176

105
F. R. van Rossett

1658-291

F. R. van Rossett

VOORWOORD.

Deze schetsen verschenen indertijd als feuilleton in de N. Rott. Crt. en vonden zooveel bijval, dat eene uitgave in boekvorm gewenscht scheen. We zijn daar te eerder toe overgegaan, omdat, gelijk bekend is, de Patriottentijd in 't algemeen heel lang door de geschiedschrijvers verwaarloosd is, en, gedeeltelijk juist dáárom, in onze dagen dubbele belangstelling geniet.

De uitgever ontzag geen moeite of kosten, om het werkje te versieren met een keur van illustraties naar historieprenten uit de collectie-VAN STOLK. We brengen hier gaarne onzen dank aan den welwillenden eigenaar van die rijke verzameling en tevens aan den Heer G. VAN RIJN, die bij de keuze zijne zeer gewaardeerde medewerking als uitnemend historieprentenkenner verleende.

Daar bijna al de hier gegeven reproducties *voor 't eerst* onder de oogen van 't publiek gebracht worden, zullen ze zeker veel bijdragen, om de aantrekkelijkheid der uitgave te verhoogen.

DE SCHRIJVER.

EEN OUDERWETSCH MAN.

„Wat is die tijd een wonder ding,
Wat brengt hij al verandering!”

In Frankrijk is het bij velen gebruik geweest, op te teekenen, wat ze merkwaardigs in hun leven ondervonden hebben, vooral in de stormachtige tijden op het einde der 18de en in 't begin der 19de eeuw. De gedenkschriften uit deze dagen van wilde wenschen, koortsachtige proefnemingen, bloedige vervolgingen en eindeloze oorlogen zijn bijna ontelbaar; al wie na een korter of langer deelnemen aan de politieke of militaire bewegingen een tijd van vrijwillige of gedwongen rusting, maakte zich dien ten nutte, om zijne herinneringen te boek te stellen. Napoleon zelf heeft er het bewijs van geleverd, toen hem op Sint-Helena zes lange, treurige jaren gegeven werden van leêgen, vrijen tijd. Zelfs van diegenen, die geen goede gelegenheid konden vinden, omdat ze hunne loopbaan moesten besluiten in donkere, troosteloze kerkers, zagen toch nog dikwijls gedenkschriften het licht, die dan waren opgesteld naar hetgeen een ander over hen gehoord of gevonden

Uit den Patriottentijd.

had. We bedoelen o. a. de slachtoffers der guillotine als Marie Antoinette. Over de waarde dezer *mémoires* willen we hier niet uitweiden; het is voor iedereen duidelijk genoeg, dat ze zeer verschillend moet zijn. Waar de schrijver of schrijfster openbaarmaking bedoeld heeft, daar spreekt het vanzelf, dat de inhoud meer als een pleitrede dan als een stuk historie moet beschouwd worden. En dit zal in de hoogste mate gelden, indien de hand van een of anderen gediensstigen geest in 't spel is. Maar wanneer de *mémoires* niet anders zijn dan een soort geheim dagboek, voor niemand bestemd dan voor den opsteller en (misschien) zijne naaste betrekkingen, dan heeft de geschiedenis er meer aan. 't Is waar, ook dan kan de voorstelling wel eenzijdig en sterk gekleurd zijn, maar dan heeft men ten minste eerlijk werk voor zich, de eerlijke, zuivere afspiegeling der gebeurtenissen en toestanden in de ziel van een bepaald tijdgenoot.

In Nederland is de lust tot het schrijven van zulke *mémoires* nooit groot geweest, ook niet in den Revolutietijd, of in de dagen van Napoleon. Ja, misschien toen nog minder dan daarvóór of daarna. Immers, terwijl de Franschen veelal op die woelige dagen terugzien met voorliefde en trots, hebben de Nederlanders zich langen tijd geschaamd over de „aanstellerij”, gevolgd door den vreemden druk. Ook bij ons zijn er genoeg politieke voormannen geweest, die vrijwillig of gedwongen in ruste gegaan zijn, maar zij gingen gewoonlijk liever kool planten of heide ontginnen dan hunne herinne-

ringen op schrift brengen. Ze waren van de politiek meestal zoo beu geworden, dat ze geen hooger wijsheid meer kenden dan het troosteloze: „of je van den hond of van de kat gebeten wordt, 't is àl hetzelfde.”

Geen wonder, dat de weinige gedenkschriften, die er nog zijn machtig te worden in Nederland, met graagte worden gelezen en, zoo mogelijk, gedrukt. Zoo was het voor eenige jaren een groote vreugde voor 't Historisch Genootschap te Utrecht, dat het de *mémoires* van Gijsbert Jan van Hardenbroek kon uitgeven. Een waar buitenkansje, daar Hardenbroek in Den Haag achter de schermen had kunnen kijken en zijne aantekeningen geheel gemaakt had voor zich alleen, met uitdrukkelijk verlangen, dat ze nooit zouden worden publiek gemaakt!

Het Rotterdamsch archief nu bezit ook nog een dergelijken schat, een zeldzaam boek met *mémoires*, dat wel niet afkomstig is van een zoo hooggeplaatst persoon als den baron van Hardenbroek, maar dat toch merkwaardig genoeg is, om gedrukt te worden. Indien dit ooit mocht gebeuren, zou het stuk zeker veel meer lezers trekken dan Hardenbroek's lijvige notities, want het is veel aardiger geschreven, loopt over veel langer en afwisselender tijdperk en heeft toch veel kleiner omvang.

De schrijver is — onbekend. De man is zóó bescheiden geweest, dat hij zijn naam nergens vermeldt, zelfs niet aanduidt. Midden op een bladzijde eindigt zijn werk. 't Is, of de pen hem uit de hand gevallen is, of de

dood hem verrast heeft, voordat hij zijn handteekening heeft kunnen zetten onder de beschrijving van de laatste „vertooning”, die hij beleefd heeft, namelijk het optreden van Lodewijk Napoleon. Of zou het zijn, dat hij, slimmer

Den Hertog van BRUNSWYK, als Veld-maarschalk, in den Eed genomen.

dan de baron van Hardenbroek, voorzien heeft, dat het weetgierig nageslacht zijn werk tòch niet met rust zou laten en daarom maar gezorgd heeft, gedekt te blijven?

't Is lang niet onmogelijk, want voorzichtigheid is overal tusschen de regels te vinden, schrijversijdelheid komt nergens te voorschijn.

't Kan intusschen ook nog zijn, dat hij onder zijn eigenlijk

handschrift zijn naam wèl vermeld heeft en dat het boekdeel in 't archief maar een afschrift is; want het regelmatige, gelijke, eentonige schrift doet sterk aan copiëerwerk denken. Dit maakt het natuurlijk zooveel te lastiger gewaar te worden, waar het stuk vandaan komt.

Intusschen, al kennen we nu den schrijver niet van nabij en al is het ons zelfs veel te gewaagd, om ook maar een slag te slaan naar zijn naam, we kunnen toch uit zijn gedenkschriften heel wat omtrent zijn persoon vernemen, juist van 't geen we noodig hebben. Al dadelijk blijkt het b. v., dat hij een man geweest is van deftige familie, die met vroedschapsleden, ook met burgemeesteren op en neer ging, zoo intiem, dat hij met hen de hoogere politiek besprak.

„Eens,” zoo zegt hijzelf, „was ik met burgemeester Groeninx in vertrouwelijk gesprek op zijne buitenplaats 't Huis ten Donk.” 't Moet nog lang vóór den Engelschen oorlog geweest zijn. „En ik heb tegen hem gezegd: de hertog van Brunswijk zet de natie zoo tegen den Prins op, dat onze kinderen hem misschien nog zullen wegzenden.” Groeninx heeft hem toen niet, van uit de hoogte als burgemeester, met minachting aangezien, maar Groeninx heeft, als goede kennis (of misschien wel familielid) er hartelijk om gelachen...

Doch onze schrijver toont zich hier, behalve man van stand, ook man van profetischen blik, politiek ziener. En dàt wil hij wel weten. „We hebben den Prins later nog zelf weggejaagd,” schrijft hij, „niet eens onze kinderen.”

Op een andere plaats, ook over den hertog van Brunswijk sprekende, vertelt hij, dat een Heer, die destijds in Gecommitteerde Raden¹⁾ zat, hem

¹⁾ Gedeputeerde Staten van Holland.

verhaalde, hoe hij driemaal bij den Hertog een audiëntie had laten vragen, zonder die te kunnen verkrijgen. En weer iets verder heeft hij het over burgemeester

Spotprent op het vertrek van den Hertog van Brunswijk.

Verklaaring van de bovenstaande KONSTPRENT.

*Zie hier des Dichters Dicht, de Brui van Nederlands glansen,
Het woedend Vuur van rois, geboden op een woegen.
Di P. Krage gafsch Onsdan, in watruill, Hem teg voert,
En juich in raamin weg, schoon 't braden Lije behoort:
Hoffende en 't flugste Seiden van Nidland: aaringen
Zus man gebel verward, die bij Tonnei oaringen;
De G. en D. dan i' zaam en rekken by den best,
Op dat des Godlyk land verhet word van dien Post.*

*En Hup van Brauwe Lije, alle Uingezigte Belgen.
En fieri Zonen van Hild Bani's rois teigen,
Ziet men zyn Uijngi Manfi in schaverend gebel,
'Waarom van Meffinghet die frad Tonnei befiel.
De Faan fweeft boven Hem en Bland: Nu zyn de beuren
Hun land en boven en in een behouden haaren.
Terwijl de Grys Kop door lugs en wieden alst
En zig bymoeijig raam om 't Manfi raakt: te niet.*

van Alphen, die van hem de eerste berichten kreeg over den naderenden Engelschen oorlog, in 1780.

De schrijver is ook koopman, gelijk trouwens de meeste menschen van stand, „de fatsoenlijke” menschen te Rotterdam in de 18de eeuw nog altijd

waren (anders dan te Amsterdam, waar b.v. een vroedschapslid niet gaarne meer aan actieven handel deed). In 't jaar 1784, in de dagen van Kaat Mossel, als op 's Prinsen verjaardag een troep matrozen de beurs binnendringt en met groot geschreeuw van „Oranje-boven” tusschen de verbaasde kooplui heenrent, dan is onze vriend daar aanwezig voor zijne zaken.

Zijne beschouwing van de groote gebeurtenissen om hem heen is trouwens zóó nuchter en practisch en berekend, als men slechts van een koopman in merg en been kan verwachten. Hij aarzelt b.v. geen oogenblik, om de Engelschen gelijk te geven in hunne zelfzuchtige handelspolitiek tegenover de Amerikaansche koloniën. En hij zegt dat zoo brutaal, dat geen jingo van die dagen het hem zou verbeterd hebben. „Engeland had hare koloniën met onnoemelijke schatten aangelegd en bij dien aanleg bedongen(!), dat al hare producten naar Engeland moesten gebragt worden, hetgeen inderdaad een billijke voorwaarde was, dewijl Engeland zoovele kosten besteedde, om die koloniën in een bloeyenden staat te brengen, ten einde daardoor haren koophandel uit te breiden.” En wanneer dan de Amerikaansche vrijheidsoorlog is uitgebroken, en Nederland daarin betrokken wordt en vervolgens in burger-twisten geraakt, dan zoekt onze schrijver de eenige oorzaak van alle ellende alweer in een kwestie van handelsbelang, in de bekende poging van Laurens, om met Amsterdam een voorloopig verdrag van koophandel te sluiten.

In Frankrijk wil hij de „verbazende omwenteling” nog wel voor een deel toeschrijven aan de „bizarre geschriften van eenen Jean Jacques Rousseau”, in Nederland echter, zijn eigen terrein, is alles, ook de Fransche overheersching, voor hem een geldkwestie.

In 1795, voordat de Franschen nog hier kwamen, kreeg men al bericht, dat ze Amsterdam hadden bereikt. Daar werd toen een publicatie uitgevaardigd, beginnende „Gij zijt vrij, gij zijt gelijk,” enz. enz. — Maar — zoo voegt onze schrijver hierbij — hoe duur de aertigheid is komen te staan, is naderhand gebleken. Men kan met een Hollander veel doen, maar van zijne beurs moet men afblijven. — „Ja,” zoo roept hij uit, „’t was een duur gekogte vrijheid, evenals die van onze vaders, maar met dit onderscheid: zij hebben de vrijheid gekogt met hun bloed, wij met ons geld!”

En met tastbaar welgevallen vertelt hij een andere „aertigheid in 1795.” Er werd toen eene leening uitgeschreven voor de stadskas, „dewijl dezelve door de Patriotterij zoo geweldig geknakt was.” Alle gegoede burgers werden ernstig aangespoord, om in te teekenen. Juist hadden 15 burgers in een request verklaard „voor het behoud van Land en Stad goed en bloed veil te hebben.” — En de regeering — let wel! — antwoordde hun zoo echt snedig: „we kunnen niet nalaten, onze verwondering te kennen te geven, dat onder u, vijftien burgers, er maar één is, die deel genomen heeft in onze leening.”

De Parijsche conventie, waarvan men in 1792 en volgende jaren veel hoort en leest, de Conventie, die

Afbeelding van een Schop, Phoeef of Anti-Patriot.

toch te midden der wildste worstelingen Frankrijk heeft

behouden en het begiftigd met vele schoone instellingen, kan bij onzen nuchteren schrijver geen anderen titel verwerven dan „een hoop schurken en kale fielten”!

Hieruit kan meteen al vrij duidelijk blijken, dat onze vriend geen man van de uiterste radicale richting is. Prinsgezind, zooals de van Hogendorpen en de van Staveren's en de Collot d'Escury's is hij echter ook niet. Reeds uit den aanhef van zijn mémoires zou men zoo zeggen, dat hij het Oranjehuis wel het leven gunt en zelfs op het stadhouderschap niet bepaald tegen heeft, maar dat hij toch ook kans zou zien, het zonder den Prins te stellen. Hij vertelt met zekere zelfvoldoening, dat hij, 14 jaar oud zijnde, nog gezien heeft, hoe Willem Karel Hendrik Friso (de latere Willem IV) hier kwam te Rotterdam en in het Zwijns-hoofd (op de Groote Markt) logeerde, zonder dat iemand acht op hem sloeg.

Een woord van lof vindt men nergens, noch voor Willem IV, noch voor zijn opvolger. Aan het karakter van Willem V wordt een afzonderlijk hoofdstuk gewijd, dat lang niet vleiend is, en voor Willem IV wordt eenvoudig verwezen naar Wagenaar, die, gelijk bekend is, de Oranje's niet ophemelt.

Maar moge de schrijver dan voor den Prins niet blaken van geestdrift en liefde, van de Keezenpartij moet hij heelemaal niets hebben. Over de Patriotten kan hij geweldig uitvaren, bij elke voorkomende gelegenheid, *niet*, omdat ze het den Prins lastig maken, maar

DE NEDERLANDSCHE ARISTOCRAET.

Dit Monſter, zoo gevaerlijk als hatelijk, pronkt, op het Hoofd met *Pauzevederen*, ten bewijze van zijn *Hoogmoed*, die zich doet kennen door *gehende ſieraaden*. — Zijn oogen duiden een *verachtelijk nederzen* op ſijnen *Medemenschen* ſen. — Zijn oor is *geſloten* voor de *billijke Verſtafem*, die niets anders vordert dan *wederaegving van ontroofde regten*. — Zijn eene *hand* voert den *Scepter* van eene, in een Gemeenbeſt *gevolckte, Perſoonlijke Overheerſching*; terwijl zijn andere, door het *gereedlijk bezuieren* van het *Volddrukend* *REGERINGSREGLEMENT* van 't jaer 1672, den *lyzeren Tyrannenfcepter* ten ſteun ſtrekt. — De *Kluister* en *Jukken*, die de *Dwingeland* met zich dregd, toonen zijn *oogmerk*, ten aanzien van *vrije Burgeren*. — Om dit wel te doen gelukken, heeft hij voor de eenvoudige menigte, misleid door *Rhynheilige vlejers*, de *hengelroede* gereed, waeren de ſpreuk *ZYT UWE OVERHEID ONDERDANIG*, het vertel-

dende lokkes is; zo wel als het *roijſeel* en het *momdengszigt*, om zich, by voorkomende gelegenheden, la allerleiſe behaeglyke gedaanten te vertoonen — zoo *kwadserig* als loos, braekt zyn *Mond* niet dan *Bijſchme* uit, tegen allen die het durven ondernemen om zyne *beezucht* palen te zetten. — Het *Sijſtema* van *MACHIAVEL*, draegt hij op de *borst*, als zijnde zijn *gevolckten leerregel*, en het *gevoelen* van zijn *hart*. — Daer baetzucht zoo wel als *heerschlust* de *drifveder* van zijn handelingen is, toſcht zyn arm den, uit het *Burgerbloed* *gewoekerden*, *Geldhuis*, dien hy, naer willekeur, allerleiſe namen, als die van *Recognitiiegeld*, *Dengraſtitude* enz. geeft. — Geen wonder, derhalven, dat dit gedrocht zulke *papieren*, waar door het Volk en zyne Voorſtanders Hem in het *regie daglicht* ſtellen, *met den voos ſchep*; — maer welk een oneigen vertooning maekt dit Monſter niet ſen eene *zyde* van de *Noordzee*, waar het Volk *vrijgeboeren* is. en zig *vrijgeſcheten* heeft!

omdat ze de oude toestanden willen veranderen, revolutionneeren.

Om kort te gaan, we hebben te doen met iemand, die noch Prinsgezinde, noch Patriot is, maar wèl in merg en been, in hart en nieren een conservatief, aristocratisch Hollander. Door zijne aderen schuift het dikke bloed van de stijve, vasthoudende, fatsoenlijke, deftige Mijnheeren, gelijk de 18de eeuw die zooveel gekend heeft.

Zijne gedenkschriften geven dus te zien, hoe de vele afwisselende bedrijven van den Patriottentijd en van de Fransche overheersching (tot aan 't jaar 1806) zich afspiegelden in den geest van zoo'n aristocratischen koopman van den ouden stempel, die — het moge tot zijn eer gezegd zijn — in alles belang stelt, al is het dan vaak met de cynische minachting van iemand, die door de overmaat van ervaringen de gansche wereld is gaan houden voor een speeltooneel met telkens nieuwe vertooningen.

Men moet hem hooren over „de Patriotterij, die alle banden der samenleving verscheurde en alle genoegens des levens wegnam.”

„Meestal”, zoo zegt hij zonder omwegen, „was 't belang de drijfveer. Wel waren onder beide partijen brave en deugdzame en vermogende menschen, maar op den aanhang van den een en den ander viel niet veel te roemen. Bij de Patriotten waren zelfs knapen, daar men zich tevoren voor zou geschaamd hebben. De Schrift zegt, dat toen David tegen Saul

opstond, met hem vergaderden allen, die bedrukt en die benauwd waren en — die een schuldeischer hadden. — En zoo was het ook hier gesteld.” — Wat heeft men gezien in het jaar 1787, toen de Prins hier teruggebracht werd door de Pruisen, en de Patriotten bij dozijnen naar Frankrijk vluchtten? „De meesten van die schreeuwers hebben daar toen geteerd op den zak van de enkele fatsoenlijke welgestelden.”

In hunne kracht waren ze geweest in de clubs of societeiten, die in den Patriottentijd, zoo omstreeks 1786 en '87, hier bestonden! — Niet, dat onze vriend daar geweest is; — hij zou wel oppassen, om zich zoo te compromitteeren! — Maar hij heeft er toch genoeg van gehoord, zoo van zijn dienstpersoneel als van anderen. In zijn eigen buurt woonde in dien tijd „een arme keurslijfmaker, hoofd van een der clubs, welke in gemeene herbergen bijeenkwamen, zekerlijk omdat het lidmaatschap in de Vaderlandsche Societeit op de Wijnhaven hun te kostbaar viel.” Op zekeren Zondag nu ging die ambachtsman naar de Roomsche kerk en moest aan de meid van den Heer, die naast hem woonde, vragen: „Antje, wilt gij wel zoo goed wezen, om mijn brieven aan te nemen?” — Brieven, zeker brieven over de politiek en dat bij een mannetje, dat niet eens zijn personeel had, om ze aan te nemen!

In de Molensteeg was een club gevestigd in de herberg „de Bonte Hond” en daar kwamen dan de pakhuisknechts van patriottische wijnkoopers en dergelijke, wier heeren op de Wijnhaven vergaderden in de Vader-

landsche Societeit (in 't huis waar later 't Postkantoor was). Aan dit democratisch gezelschap heeft onze schrijver een gansch hoofdstuk gewijd, onder den vriendelijken titel „de Bonte Honden”, en hij vermeldt daarin met grooten afschuw, dat de Heer Elzevier, lid van de vroedschap, „met nog eenige andere menschen van fatsoen” zich niet heeft ontzien, om dat huis in de Molensteeg te bezoeken.

Als de groote leuze „Gelijkheid, Vrijheid en Broederschap” op Neerland's bodem gebracht wordt in het jaar 1795, dan is onze schrijver daarover dadelijk vol aanmerkingen, en daarbij moet de Gelijkheid het wel 't allermeest ontgelden. „Gelijkheid moest er wezen,” zoo bromt hij ergens; „geen liverijen meer, geen wapenborden, geen wapens op grafsteenen en voor publieke gebouwen. Ze werden alle weggehakt, a an de Schotsche kerk en in de Schotsche kerk, a an de Groote kerk en in de Groote Kerk tot in de uiterste hoeken, op de oude eerwaardige grafsteenen; — alles op bevel van de nieuwerwetsche staten, de zoogenaamde provisionneele representanten van Holland.” En de oude geijkte titels werden verboden, geen Weledelgestreng meer of Weledelgeboren of Edelachtbaar, niets dan „Burger” — burger-schepen en burger-baljuw en burger-helbardier en burger-stadsbode. — En wanneer een wethouder of een ander regeeringspersoon een boodschap moest zenden naar een der raadsleden, dan was het: „burger helbardier, ga eens naar uw medeburger Raad A of B en zeg hem, dat ik hem gaarne

even spreken wilde." „Ba, die gelijkheid!" „Zelfs tot na den dood" — en ziehier het merkwaardigste

**AFBEELDING VAN EEN KEES, WEEGLUIS, AVIJOENVREETER,
AMOKSPOEGER, OF HEEDENDAAGSCHE PATRIOT.**

Schrik niet! — Dit is het beeld van sulc een Patriot,
Die, laag van hart, van siel, met W et, met Eeden spot;
En, door vervloekte drift, 't dâar heenen soekt te krygen,
Dat elk op 't heisch geschreeuw van dood, van moord,
moet swygen.
Zyn kruin, gedekt door eenen Vrycorpsaken hoed,
Met eenen swarten srik, beteekend heldenmoed;
Terwyl Pasquillen, Posten, Schandspieren,
Rondom syn dollen harsens twieren.
Het beeld van *Glabarnereveld*
Is op het schelmische hart geteeld.
Met oog dâar op gevestigd, gepaard met synen aâde,

Bewyst, rooklaar als 't licht, syn zuicht voor deesse *Padia*. —
In synen rechtheand heeft hy een *Vennus* op,
Waar voor hy wierook swaaid, en voert ten hoogsten
lop. —
Zyn linker is voorzien van dolk, van y'sten ketten,
Gereed tot moorden en tot boeljing van 't geweten. —
Met voeten trapt hy 't Rechten 's Heilig Bybelwoord,
Vertreed de *Oranje-Stam*. — De *Leeuw* vergramd,
verfloord,
Kykt, brallende, in het rond; het vuur springt uit synen
oogen.
Dat 't Vrye Nederland sulc onkruid kan gedoogen, —

staaltje van conservatief-aristocratisch doordraven —
„zelfs tot na den dood wil men de gelijkheid uitstrek-

ken. Hebben niet de Provisionneele Representanten¹⁾ van Holland besloten, het begraven in de kerken te verbieden? Klein en groot, rijk en arm moest onder elkander op de kerkhoven begraven worden!" Gelukkig heeft de natuur hier tegengehouden, wat de mensch in zijn dollen waan had uitgebroed. „De grond was immers hier zoo waterachtig en moerassig, dat er geen geschikte plaats voor 't aanleggen van kerkhoven was te vinden." Wat zegt de lezer dààrvan? Is dat niet prachtig voorwereldlijk-conservatief?

Zelfs nà den dood nog gelijkheid!

En dat in een Christenland!

Vermakelijk ook die bewering over den moerassigen bodem!

Was dan de grond onder de kerken en om de kerken misschien niet waterachtig? En de grond van de volgepropte begraafplaatsen aan de Coolvest en in het Achterklooster, die de halve stad verpestten, was die niet moerassig?

Had onze schrijver zich gelijk willen blijven, dan zou hij hebben moeten besluiten: „de natuur van den bodem was hier zoo vochtig, dat — de menschen zich geneerden om te sterven." — Zóóver durft hij echter niet te gaan, maar men kan toch tusschen de regels door lezen, dat indien men werkelijk tot de bedoelde verandering van begraven was overgegaan, hijzelf in staat zou geweest zijn, vriend Hein voorgoed den toe-

¹⁾ Het voorloopig bestuur in 1795.

gang tot zijn huis te ontzeggen. Waar zou het heen moeten, als een mensch tot aan den jongsten dag tusschen allerlei „achterstraatsch” volkje zou moeten liggen? Waarom kon men de dooden niet in hun oude gewoonten laten?

We haasten ons, hierbij te voegen, dat onze conservatieve vriend onder al zijne vele ergernissen toch de voldoening heeft mogen smaken, dat zijn eigen stoffelijk omhulsel niet op zoo'n gemeen, democratisch, burgerlijk kerkhof terecht is gekomen. In 1806 of '7, toen zijn lichaam aan den vochtigen bodem van Rotterdam is toevertrouwd, was de bovengenoemde wet nog niet uitgevoerd. Eerst in 't jaar 1832 is de algemeene begraafplaats op Crooswijk voltooid, misschien het nuttigste en belangrijkste werk, dat hier in de dagen van Willem I van stadswegen is tot stand gebracht. Had onze schrijver dat jaar werkelijk nog beleefd, dan zou hij misschien tòch nog eenigzins van zijn conservatisme bekomen zijn, want er was toenmaals een leermeester in Rotterdam, die meer harde koppen heeft vermurwd, namelijk de cholera. Zij kwam het nieuwe kerkhof inwijken.

Moge des schrijvers behoudzucht op dit punt sterk uitkomen, nog treffender is ze misschien, als hij het heeft over de gehangenen. „Verbeeld u,” zegt hij, „dat de Patriotten in 1795 het ook in 't hoofd kregen, de buitengalgen af te schaffen! We waren daar zoo aan gewend; de veroordeelden werden binnen de stad opgehangen en dan moesten hunne lijken aan de galg worden bevestigd buiten aan de Schie, tot een afschrik-

wekkend voorbeeld voor alle voorbijgangers." Bovendien had de admiraliteit van de Maze nog altijd zoo'n meubel staan aan de overzijde, op Feyenoord. Nu moesten die, in 1795, alle op eens verdwijnen en de ter dood gebrachten moesten óók al begraven worden! Dat begrijpt onze vriend in 't geheel niet, „'t Is waar," zegt hij, „die buitengalgen leverden dikwijls een akelig gezicht op, maar 't is toch maar een praatje, dat de Patriotten ze afgeschapt zouden hebben uit menschelevendheid. Immers, die deugd bezaten ze in 't geheel niet."

Naast deze verstokte behoudzucht treft ons eindelijk in het gedenkschrift nog een andere oud-Hollandsche eigenschap, die trouwens in 't bovenstaande reeds even uitgekomen is; de schrijver is wél ervaren in bijbelteksten en trouw lidmaat van de Nederduitsch-Gereformeerde Kerk, ofschoon toch geen orthodox dweper. Een Protestant van de soort, die hier in die dagen lang niet zeldzaam was; lid der genoemde kerk, omdat het zoo behoorde, misschien wel ook een of andere waardigheid daar bekleedend, de predikanten op straat en elders vriendschappelijk aansprekend en zelfs nu en dan raadgevend. In 't kort, een deftig, belangrijk, doch kalm lid van het officieele kerkgenootschap, van de „Groote kerk". We zagen boven reeds een bijbelplaats aanhalen, waar de Patriotten vergeleken werden met den aanhang van David. Nog sterker en treffender vergelijking wordt gemaakt bij een andere gelegenheid, waar de schrijver het heeft over de komst

der Pruisen in 1787, toen ze den Prins weer hersteld hadden als stadhouder. „Ezra,” zoo luidt het daar, „zegt, dat eenmaal Israël juichte, zoodat de aarde spleet van het gejuich. Welnu, indien er toenmaals een splijting van de straatsteen achter het stadhuis was mogelijk geweest, zou 't zekerlijk gebeurd zijn, want dergelijk gejuich heb ik van mijn ganschen leeftijd niet gehoord. Vooral, toen burgemeester Elzevier (de bekende Patriot uit de dagen van Kaat Mossel) op zijn beurt moest assisteren bij 't aflezen van de prinselijke proclamatie, werd het geschreeuw van 't volk ontzettend.”

De broederschap van 1795 maakt op onzen schrijver den indruk van die tusschen Kaïn en Abel; „want,” zegt hij, „tusschen de Keezen en de Prinsgezinden was een volkomen haat en naderhand ook tusschen de Keezen onderling, daar de een den ander van het kussen schopte en ze zelfs elkander op het Huis ten Bosch zetten.” — De vrijheid, die de Franschen heetten te brengen, lijkt hem een paskwil, o. a. om deze reden, dat aan de predikanten (d. z. natuurlijk de Ned. Gereformeerde) verboden wordt met mantel en bef op straat te loopen, en ook, omdat het luiden der klokken voor den godsdienst wordt afgeschaft.

Van Professor Hofstede, den bekenden Prinsgezinden dominé, spreekt hij meer dan eens, geheel zonder schimpscheuten of aanmerkingen, 't geen bij hem al een vrij groote waardeering beteekent.

Soms ook haalt hij stukken uit Hofstede's preeken aan, waaruit men zou opmaken, dat hij onder 't gehoor

DE PROFESSORALE HOVELING.

De Oranjetekenaar beschimpe een' Hemeltolk,
 Die, daar hy 't heilwoord preekt, aan 't langvertrapte Volk,
 't Lands noodgehoopen Regtleert kennen en waardeeren;
 En zelf den inspraak draagt om een' Tiran te weeren;
 Hier schent de Tekenkunst een' *hooffchen* Huichelaar,
 Een valsche *ruwe* lastig dier, dat, van 't gewyd Altar,
 't Geen hy onsezen durft, steeds de oproerkroon laat hooren:
 Een' Juck, slechts ten vloek van Nederland geboren;
 Een' Kalchas met het grauw — het Prinslyk grauw beverende
 Die nu den Hemel — dan den valcken Mammon dient;
 Den Mammon? — een het hoofd der wreedste bloeddrinnaren
 Die tot het wis belef van Neerland smenpannen. —
 Die met dezelfde tong waarmee hy de ondeugd vleit
 En eenen ALVA roemt, de hoogste Majesteit,
 (Wie yst niet!) in 't gebed, al huichlen'se, aan durft spreken;
 Een' Vleyer, afgericht op schelmische en hooftche streken,
 Die, in het Koergemaad en naar 't Sater getooid,
Verkepte bloemen op het graf der Vorsten kroont;

Terwyl het domme Volk, door hem misleid — bedrogen,
 Den Afgod, vergemest door zyn geknot vermogen,
 Het *Kalf*, dat nog, hoe dom, naar troon en Scepter dingt,
 Met eenen opvoerde en zot gebaar omringt;
 Daar *diggeblinde*, domme en redenloze dieren,
 De *Oranjeboom*, die thans in Neerland niet wil teren,
 En 't juk dat hunnen nek, van Slaafche schouders knelt,
 Voordiepen, op den wenk van 't aangeht geweld. —
 Daar *Vledermuisen*, die het lieflyk daglicht hazen,
 De domme beelden zyn dier Prinslyke Onderzaren,
 Die, blind voor hun belang — voor dat van 't Vaderland,
 Zelf vliegen in het net, dat hen de heerschauche span,
 Nu kunte ó Landgenoot! uit deze kleine trekken,
 Volmaakt het haatlyk Beeld eens huichelaars ontdekken;
 Daar elk die in een schets het wezen vinden kan,
 Moet zeggen, by dees print: — 't is een stromsaa-Maan.

is geweest. Na den intocht der Pruisen b. v. vermeldt hij een leerrede van den Professor, waarin gezegd wordt: „om een lintje, om een bloempje, om een strikje heeft men de menschen vervolgd, en indien deze nietige aardwormen 't in hun vermogen gehad hadden, zouden zij God hunnen Schepper wel gedwongen hebben, om de oranjekleur van den aardbodem weg te doen.” — Aan zulke gezegden, die wij zeker op den preekstoel niet zouden wenschen, neemt onze vriend bij Prof. Hofstede geen aanstoot.

Ook verdedigt hij dezen prediker, als hij spreekt over 't gebeurde op Prinsenverjaardag 1784. De Professor heeft toen op den middag vóór het zakkendragershuis gestaan en met het gedistingeerd afnemen van zijn hoed en diepe buiging de zakkendragers gesalueerd, 't geen hem kwalijk genomen is, omdat de zakkendragers zoo Oranjegezind gedaan hebben.

„Maar wat kon er in steken? — Hofstede groette hen immers alleen als leden van zijn kerk, want men had toen nog geen Roomsche, veel min Joodsche zakkendragers, gelijk naderhand.”

Tegenover Ds. Habbema, die ook in die dagen hier stond, slaat onze schrijver, volgens zijn mémoires, een raadgevenden, vaderlijken toon aan. Het is bij gelegenheid van den bekenden strijd tegen Ds. Le Sage ten Broek. Deze was professor in de philosophie geweest te Groningen en vandaar naar Rotterdam beroepen als predikant (wel een bewijs dat de plaatsen hier gezocht waren). Hij had zich weldra doen kennen

als niet geheel zuiver in de leer; en dit had hem een aanklacht bezorgd bij de classis van Schieland, terwijl Ds. Habbema over het geval een boekje had uitgegeven. Over dit werkje nu spreekt onze schrijver Ds. Habbema aan in de volgende termen: „Uw collega zal u en de geheele classis van Schieland verlakken, want als hij merkt, dat hij 't proces zal verliezen, zal hij zich in de armen van de Patriotten werpen en die zullen hem wel beschermen.”

„En,” zoo klinkt het triomfantelijk na deze vriendelijke woorden, „en dit is net zoo uitgekomen.” Kort en later verscheen de commissie van Patriotsche statenleden uit Den Haag, de dure commissie, die aan 't land alleen meer dan f 100,000 gekost heeft en die de zaak van het Prinsenstraatsche oproer moest onderzoeken. Bij haar zocht ten Broek dadelijk zijn toevlucht en vond den gewenschten steun. „Sinds dien tijd,” zoo voegt de schrijver hier, zeker niet zonder overdrijving, bij, „sinds dien tijd was Ds. ten Broek zelf ook Patriot, de eenige in 't gansche ministerie ¹⁾ der Groote Kerk, behalve nog Ds. Verster.” — Blijkbaar interesseert deze nieuwe Patriot den schrijver veel meer dan alle anderen, want hij wijdt aan ten Broek nog een geheel opstel. Hij vertelt, hoe ten Broek lid wordt van de Vaderlandsche Societeit op de Wijnhaven en in 1788 mee naar 't stadhuis trekt, om de vroedschap te veranderen. Hij verhaalt ook, hoe ten Broek

¹⁾ Met Ministerie worden de gezamenlijke predikanten bedoeld.

omtrent denzelfden tijd een gebed moet doen voor de vrijwilligers, die van hier naar Utrecht gaan, om te strijden tegen den Prins. Daar is onze vriend zelf bij geweest, blijkbaar alleen om den dominé te zien. „Nimmer heb ik oneerbiediger gebed bijgewoond,” zoo lezen we, „ten Broek lag uit de vensters van den Doele, de Patriotsche wethouderschap naast hem, en de

AFBEELDING VAN EEN CORPS, die zij noemen NOTABELEN, in een voornaame Stad, geleid wordende door een zeer Kundigen Uitlandschen Majoor, gezeten op een Fraaijen en veel gedrajsjerden Zwijzerfche Ronfinant, marschvaardig zynde hunne Utrechtsche Vrienden te hulp te koomen, onder dernaalver gewoone Banier of Veldteeken, in het Vaandel van de Prins uitgedrukt.

vrijwilligers stonden buiten in de vrije lucht, deels dronken, terwijl het talrijke volk er omheen groot lawaai maakte. En de jongens zongen 's avonds langs de straten:

„Dominé ten Broek uit de Wafellaan
Heeft een gebed voor de Keezen gedaan.”

Het stuit onzen schrijver erg tegen de borst, dat een Dienaar des Woords zóó optreedt, dat kan

men aan alles zien. En hij is blij, erbij te kunnen voegen, dat ds. ten Broek, in 1787 voor de Pruisen gevlucht en in 1795 teruggekeerd, later weer een bedaard, deftig predikant is geworden, zelfs een Prinsman, terwijl niemand meer dacht aan zijne beweerde onrechtzinnigheid.

Ziedaar in enkele trekken het beeld van onzen mémoires-schrijver, zoover het uit zijn werk zelf is op te maken. Tegelijk een korte aanduiding van de onderwerpen, waarover zijne gedenkschriften handelen en van den toon, waarin ze gesteld zijn.

DE SCHUTTERSCOMPAGNIE N°. 9.

De ouderwetsche koopman-schrijver uit ons eerste hoofdstuk heeft veel „verandering” beleefd, want hij is oud geworden en heeft buitengewone tijden gekend. In zijne jeugd, veertien jaar oud, heeft hij nog Prins Willem Karel Hendrik Friso gezien, te Rotterdam komend als gewoon particulier en logeerend in het „Zwijnshoofd” op de Groote Markt. Dat moet dus geweest zijn omstreeks 1740, waarschijnlijk nog iets daarvoor; ons is ten minste niet gebleken, dat de bedoelde prins tusschen 1740 en '47 hier in de stad geweest is. Waarschijnlijk moeten we denken aan 't jaar 1737, toen Kees van Oeveren, de dichter Jacob Oudaen en eenige anderen zoo hard gejuicht hebben (volgens eigen getuigenis van eerstgenoemde), dat de Prins zelf noodig vond, te wenken: „zoetjes, zoetjes, jongens!” In elk geval mogen we rekenen, dat onze schrijver zoo omstreeks 1725 het eerste levenslicht aanschouwd heeft, wellicht in een of ander deftig huis op Leuvehaven, Wijnhaven, Haringvliet, Boompjes of wel aan Lombardstraat, Oppert of Groote Markt, die

toen en lange jaren daarna ook nog vrij aanzienlijke buurten waren.

Zonder twijfel heeft hij als jongen een Fransche school bezocht, maar op de Erasmiaansche Latijnsche school in de Broedersteeg heeft hij zeer zeker niet verkeerd, want anders zou men naast de bijbelteksten

AANKOMST DER ZEEUWSCHE SCHUITJES TE ROTTERDAM (PRINS WILLEM IV WORDT STADHOUDER)

minstens hier en daar een Latijnsche spreuk aantreffen, al ware het maar uit de „Adagia” van den Grooten Rotterdammer Erasmus zelf. Intusschen mogen we hem met eere nageven, dat hij de eigen moedertaal goed heeft geleerd, beter dan de meeste zijner tijdgenooten, want hij schrijft het Hollandsch betrekkelijk zeer zuiver, zonder den bekenden ballast van bastaard- en

stadhuiswoorden. Misschien is hij wel, uit afkeer van de Franschgezinde Patriotten en van de Fransche „broeders” zelf, taalzuiveraar geworden. Hoe 't zij, zijn aantekeningen zijn gemakkelijk en aangenaam te lezen.

Als schoolknaap moet onze vriend opgegroeid zijn met de tegenwoordige Rotterdamsche beurs, en hij zal wel niet verzuimd hebben, in 't zand rond te dartelen, waarmee de grond daarvan is opgehoogd, tenzij hij daarvoor te deftig van familie of van aard was.

Toen in 1747, bij den bekenden inval der Franschen in Staats-Vlaanderen, de Friesche prins Willem Karel Hendrik in Zeeland tot stadhouder uitgeroepen werd en Rotterdam dadelijk daarop in Holland den stoot gaf tot

navolging, moet onze schrijver reeds volwassen geweest zijn. En 't kan wel haast niet anders, of hij moet den Oranje-optocht van Kees van Oeveren en de zijnen gezien hebben, benevens het binnendringen in het stadhuis van de hoofdpersonen als Kees den wagenmaker zelf, Laurens van der Meer, den koekebakker, enz. Hij spreekt echter van die Rotterdamsche gebeurtenissen in 't

Cornelis van Oeveren, voorvechter
voor Oranje in 1747.

geheel niet. — Hij geeft over dezen tijd niet anders dan een algemeen beeld in groote trekken, zonder over zijn eigen stad in 't bijzonder te handelen. „Diezelfde Prins van Friesland,” zoo zegt hij, „aan wien vroeger niemand een blijk van toegenegenheid zou hebben durven geven, werd nu opeens in de wolken

Spotprent op Cornelis van Oeveren.

verheven. Er is voor iemand, die het niet beleefd heeft, al leest hij de geschriften van dien tijd, geen denkbeeld te maken van de blijdschap, de uitgelatenheit, ja zelfs de dolzinnigheit, met welken deze aanstelling vergezeld ging.”

In 't gedenkschrift wordt dan ook verder geen moeite gedaan, om die geestdrift te

schilderen. Integendeel, de schrijver kijkt dadelijk naar de schaduwzijden, naar den leugen, dien hij er in opmerkt. „De oude regenten,” zegt hij, „vertoonden uiterlijk ook goede Prinslieden te wezen, maar die hen regt kenden, wisten wel beter. Ze loerden op de gelegenheid, om den Prins er in te laten loopen.”

Hiermee is onze koopman weer aangeland in de belangenpolitiek en daar groeit hij in!... „De Prins,”

zoo beweert hij, „wiens karakter men in de Vaderlandsche Historie van Wagenaar lezen kan, was ligtelijk te bewegen tot nieuwigheden, vooral van zulken, die hem en zijn huis bij het gemeen konden aange-naam maken.”

Zoo ging hij dan ook de afschaffing der verpachte belastingen voorstellen.

„Dit plan werd dadelijk aangenomen, hetzij uit toegevendheid van den Prins, hetzij dat sommige regenten begrepen, dat zij hem daardoor in 't nauw zouden brengen”.

Deze laatste onderstelling lacht blijkbaar onzen koopman het meest toe; hij gaat ten minste dadelijk verder in op de kwestie, hoe de Prins zelf nu naar nieuwe bronnen van inkomsten moet zoeken.

Willem IV maakt dus bij hem het figuur van een weinig ervaren en onhandig man, die tracht naar volks-gunst, en de regenten treden op als doortrapte guiten, die niets liever doen dan den Prins te laten struikelen. De groote aanleiding tot de overijlde afschaffing der pachten, de ontsteltenis namelijk over de pachtersop-roeren, wordt zoo ongeveer weggemoffeld.

„Het volk was in groote vreugde,” zoo lezen we; „reeds dadelijk, toen 's Prinsen voorstel gedrukt en verspreid werd, sloegen het brood en andere levens-middelen in prijs af.”

Later, toen de accijnzen werkelijk verdwenen, werden natuurlijk al die dagelijksche levensbehoeften en zoo vele andere dingen nog veel goedkooper.

„Er was geen weerga van zulk een Prins; men at en dronk zonder pagt (d. i. accijns) te betalen.” — Maar onderwijl zat de regeering met de moeilijke vraag, wat er in de plaats moest komen. Allerlei plannen werden er gemaakt; eindelijk moest men hals over kop beginnen met een voorloopig hoofdgeld.

Daartegen rezen nu dadelijk van alle zijden klachten, „in 't bijzonder,” zegt onze schrijver, „omdat de vreemdelingen (marktbezoekers, kooplui, enz.), die in de accijnzen natuurlijk mee betaald hadden, nu niet aangeslagen werden. — Overigens,” zoo gaat hij voort, „werd de taxatie door onhandige personen slecht en zeer ongelijk gedaan, zoodat op de groote vreugde een veel grooter teleurstelling volgde. — Middelerwijl zat de Prins geweldig in de verknijping.”

Het eind van de jammerlijke historie is geweest, gelijk ieder weet, dat eenvoudig de oude accijnzen weer werden ingevoerd, alleen met een andere manier van inning: ontvangers kwamen in plaats van de vroegere pachters. Maar, ofschoon deze ambtenaren met die pachters nog een vrij grooten familietrek vertoonden, was er toch aan het nieuwe stelsel nog zooveel arbeid, zegt onze schrijver, „dat de fiscaal Van Wesel er zich aan dood gewerkt heeft.”

Na deze geldkwestie stapt hij dadelijk van Willem IV af: de pogingen der „burgertjes”, om invloed op de regeering te krijgen, zijn hem blijkbaar te onbeduidend geweest, om er iets van te zeggen, maar ook zelfs de bekende verandering in de posterijen en de

Handelsgeselschap aan de Rijnzijde van de Rijn op den 17. Aug. 1789 na dat by den Cid. hand offenge

(namelijk den eed omtrent de betaling van den accijns, die door de anderen geweigerd was).

Satyre op den eed voor de wijnkoopers, tevens op *Daniel Raap*, den

45

Men zal op aanstaande Woensdag
Den 14 July 1751.
 En volgende Dagen,
 Ten Voordeele van
L U C I F E R
 En zyne
CONCUBYNEN.
Op 't Stadhuys van Amsteldam en Rotterdam,
 Vertoonende de
INQUISITIE
 OF DEN
EED DOOR DWANG,
T R E U R S P E L
 Geinventeerd door
DANIEL CNOLLIUS,
 Ontciert door zugten en weenen, en na het zelve;
De DRONKENE AAP,
 in den
DOELIAANSE PORSELEYN WINKEL.
K L U G T S P E L
 Verclert met geraas. tuschen beyden zal gedanst worden
 door de Helze Razernyen
's Morgens ten 10 uure precies op 't Toneel.
 Een ieder zy gewaarschouwt geen Wynkoopers kne-
 ten, principaal met de stopmessen op de zyde, meede
 te brengen. op Straffe van drie Maanden in 't Rasp-
 huys te Amsteldam te zitten.

bekenden Amsterdamschen volksleider, die zoo vele vergaderingen in
 den Doele gehouden had.

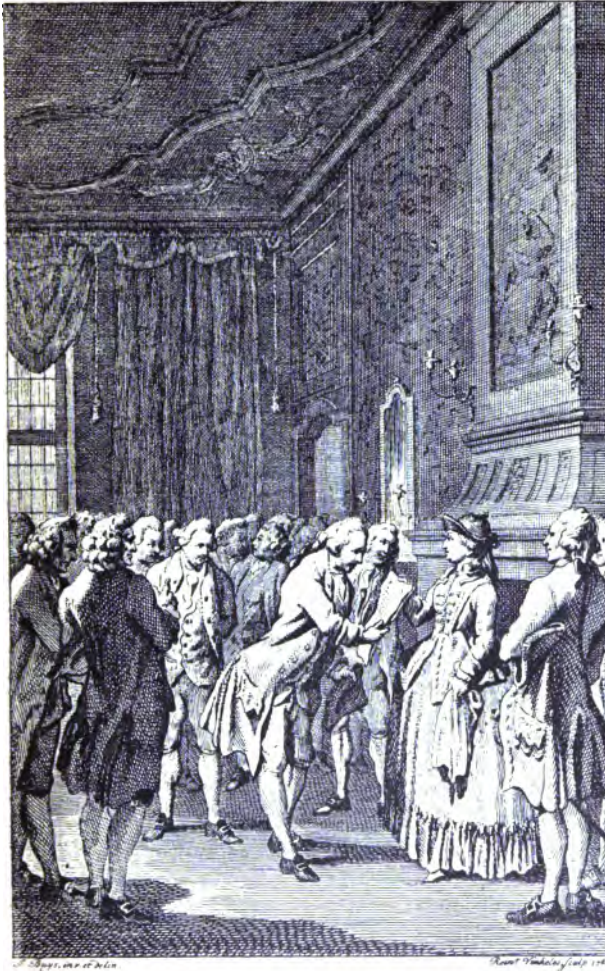
plannen van Willem IV op vrijhandelsgebied worden door onzen koopman overgeslagen.

Voor de „Vrouw Gouvernante”, de Prinses, die na Willem's dood optrad, heeft hij nog veel minder goede woorden over: „een nieuw verschijnsel aan onzen Staatshemel en een jok, waaronder onze Nederlanders moeite hadden zich te krommen”. — Niet vriendelijk en ook niet juist, zou men zoo zeggen. Maar men moet wel weten, wat zoo'n deftig regentenvriend onder dat „jok” verstond. Dat jok was de verplichting of — meer nog — de aangenomen gewoonte, om voor allerlei baantjes de keuze of de voordracht of beide aan den Prins (en daarna aan de Prinses) op te dragen, de zoogenaamde electie en recomman-datie. Daarmee was men bij Willem IV zeer ver gegaan, zooals onze schrijver met vlijmenden spot vermeldt. „Abraham Gevers, vroedschaplid en hoofd-aandeelhouder der Oost-Indische Compagnie”, zegt hij o.a., heeft eens op zijn tourbeurt een ambt te ver-geven gehad bij de Admiraliteit ¹⁾. De man had zelf een zoon Paulus, „die zich door den handel in Engelsche fondsen, waarvan hij geen verstand had, te gronde had gericht. Paulus bezat ook den vereischten leeftijd, en meer was niet noodig, gelijk men weet. Maar toch — o wonder — kreeg het jongemensch dat baantje niet; zijn vader, Abraham, droeg het liever

¹⁾ nl. de Admiraliteit van de Maze, een deel van 't bestuur der marine, dat tevens zorgde voor de ontvangst der in- en uitvoerrechten.

op aan den Prins. Dit legde hem geen windeieren: weldra kreeg het zoontje een goeden post in Indië, op voorspraak van Willem IV, die toen opperdirecteur der Oost-Indische Compagnie was." Dit geval heeft onze schrijver goed onthouden, want hij heeft later denzelfden Paulus Gevers nog gekend als een der allerfelste Patriotten, als den officier van justitie in de zaak van Kaat Mossel. Maar — om tot de Gouvernante terug te keeren — deze dame bleef zich ook gaarne met electie en recommandatie ophouden en dat zette ontevredenheid bij de regenten. Deze wisten dan ook van haren dood onmiddellijk gebruik te maken, om hunne „vrijheid" te hernemen; onze schrijver heeft „wel oude regenten gekend, die (toen) geen zwaarigheid maakten om te zeggen, dat zij nu het aangename van een stadhouderlooze Regeering ondervonden". Zooveel te meer ging het hen hinderen, dat de hertog van Brunswijk, de Prinsenvoogd, die deze vrijheden der Regenten niet kon of dorst tegengaan, „hen uit de hoogte behandelde, op een wijze, die hen langer hoe meer een afkeer deed krijgen van het stadhouderlijk Bewind."

„Een Heer, die destijds in Gecommitteerde Raden zat," zoo lezen we verder, „verhaalde mij eens, dat hij driemaal bij den Hertog om een onderhoud had laten vragen, zonder dit te kunnen verkrijgen." — En het is naar aanleiding van deze nuchtere, maar juiste gegevens, dat de schrijver aan burgemeester Groeninx zijne bovengenoemde voorspelling doet: „de Hertog

**De Hollandsche Kooplieden leveren een Klaagschrift,
aan de Gouvernante ANNA, over.**

zet de natie zoo tegen den Prins op, dat onze kinderen hem misschien nog zullen wegzenden."

Onze deftige koopman schijnt trouwens zelf ook wel wat sterk gekant tegen den „dikken Hertog;" we betrappen hem ten minste hier op een geheel onjuiste bewering, die omstreeks 1780 door de Patriotten is rondgestrooid: „de Hertog, zegt hij, moet den Prins, als opvoeder, bezig gehouden hebben met allerlei beuzelingen, om zelf des te noodzakelijker te zijn. Zeker is het ten minste, dat er later de acte van consulentenschap voor den dag kwam, waarbij hij zich verbond, om den Prins raad te geven en de Prins wederkeerig om dien te volgen." Elk kind weet tegenwoordig, dat het laatste er niet in stond; alleen de Hertog verbond zich tot iets, maar zonder verantwoordelijkheid.

Over den Engelschen oorlog van 1780 zelfs is onze schrijver maar kort; we zagen reeds, hoe hij dien geheel toeschrijft aan handelskwesties, doch daarbij het eigenlijke hoofdpunt, het verdrag der Gewapende Onzijdigheid ¹⁾, vergeet.

Maar wie zou hem dit kwalijk kunnen nemen? Al deze dingen over Willem IV en de Gouvernante en den Hertog en den oorlog zijn voor hem maar bijzaken, geschikt tot vluchtige inleiding; zijn eigenlijk gedenkschrift begint, waar de „Patriotterij" aanvangt.

¹⁾ Een verbond tusschen Rusland, Zweden en Denemarken, waarin Nederland toen ook wilde treden.

Zoodra hij daaraan toe is, vloeien hem de hoofdstukken uit de pen; eerst een klaterende regen van „Aanmerkingen en Anecdoten over de Patriotterij”, dan een kapittel over den 8sten Maart van 1783, over dien Prinsenverjaardag, die voor 't eerst de partijwoede te Rotterdam voor ieder aan 't licht bracht. Over dien

*Representation du Corps de S. A. R. designé d'après Nature, sur le Lit de Paroisse.
Afbeelding van het Lyck van H. K. H. naas de Natuur geteykent op het Prualbed*

„noodlottigen, akeligen en schrikbarenden dag”, gelijk Elzevier, de eerste openlijke Patriot in de Rotterdamse vroedschap, hem genoemd heeft, over dien dag, die zoo vervaarlijk wordt afgeschilderd in de zeven deelen „Rotterdamsche stukken”, naderhand verschenen bij Blussé in Dordt en door onzen schrijver met veel belangstelling maar weinig instemming gelezen.

Men was omstreeks dien 8sten Maart nog volop in den akeligen, ontzenuwenden, wanhopigen Engelschen oorlog, die door onzen vriend zoo kort behandeld wordt. Alles stond stil, „het gras groeide op de straten”; iedereen was ontevreden en wilde wel uit den lamledigen toestand geraken, maar niemand wist eigenlijk hoe, en de hoofdpersonen in Den Haag waren niet eens in staat, tegelijk met hunne gelukkiger „vrienden en bondgenooten”, de Franschen, Spanjaarden en Amerikanen, vrede te sluiten.

Het eenige, wat men wèl kon, was een zondebok vinden; reeds was in 1782 de hertog van Brunswijk als zoodanig de woestijn in gejaagd, dat wil zeggen: naar den Bosch geweken, waar hij ook niet lang meer gebleven is. En nu hij weg was, begonnen er van alle kanten stemmen op te gaan tegen den Prins zelf, die immers zichzelf en het land aan dien Hertog verkocht had. De burgerij, die vroeger (sinds 1747) zooveel van Oranje verwacht had, zag nu in den Prins het groote beletsel tegen alle verbetering, ja, de oorzaak van alle kwaad.

Al wat hervormingsgezind, vooruitstrevend, radicaal was, kwam tegen Oranje in verzet en sloot zich, in zijne oppositie, aan bij de regenten-partij, die steeds tegen een machtig stadhouderschap geweest was. ¹⁾

¹⁾ Altijd, voor zoover die heeren regenten, vanuit hunne deftige hoogte, zich met het burgervolk wilden inlaten, zooals hier b.v. Elzevier deed, Elzevier, die vol vuur was, en daarbij — weinig bekende bijzonderheid — zijn levenlang ongetrouwd is gebleven, dus meer vrij in zijn maatschappelijk verkeer.

Maar er was ook nog een ander volksdeel, buiten de regenten en de „burgertjes”, een volksdeel, dat zich in den regel vergenoegen moest met een titel als „grauw”, „rapaille” of „Achterstraatsch volkje”, en dat te Rotterdam niet weinig talrijk was, vooral in de stegen en gangen van het Achterklooster en omstreken. Bij deze menschen waren de nieuwe theorieën van Rousseau nog niet doorgedrongen : deze lieden leefden nog in de oude, goede, liefdevolle aanhankelijkheid aan 't Oranjehuis. Al deed Willem V geen groote daden, hij was voor hen toch de beminde afstammeling van den Grooten Prins en de zijnen, die het land gered hadden.

„Nu was het bij hen altijd gewoonte geweest”, zoo zegt onze schrijver, „om den 8sten Maart, den verjaardag van Willem V, feestelijk te gedenken. Er werd dan trouwens van stadswegen ook wat gedaan, gevlagd van den toren b.v., en 's avonds werd er hier en daar geillumineerd ; het volk zong liedjes door de straten en de kinderen ontstaken wel eens kleine vreugdevuren”. In 't Achterklooster zelf en aanverwante buurten werd zooveel mogelijk versiering aangebracht en werd vroolijk gezongen en gedanst. Het Oranjefeest bracht een dag van blijde afwisseling in het zorgelijke, drukkende leven van deze arme menschen, die daar in hunne vochtige, dompige krotten en kelders woonden aan den rand van het overvolle St. Janskerkhof!

In 1783 nu wilden ze eens bijzonder veel werk van

Woeste Vreugde bedrijven te Rotterdam.

dat feest maken. Niet uit weelde of brooddronkenheid, integendeel, eerder omdat de tijden nòg zwaarder waren dan gewoonlijk. Maar ook, omdat ze gehoord hadden van den anti-Prinsgezinden geest, van de boosheid tegen het „Oranjebloed” en van beraamde nieuwigheden bij de schutterij ¹⁾).

Doch als het dan wat worden zou, moest er geld zijn en dat hadden deze menschen natuurlijk nu allerminst; ze gingen dus langs de huizen der gegoeden en vroegen om „een kleinigheid voor 't feest”. Den 6^{den} Maart begonnen deze inzamelingen; onze schrijver heeft ze ook bij zich gehad en twee dubbeltjes gegeven, waarmee de vragers zeer tevreden waren, zoodat ze kalm weggingen. Dit laatste schijnt hem nog al meegevalen te zijn; „want”, zegt hij, „er waren toch veel echte bedelaars onder, zelfs van buiten”. — De vurige Patriotten evenwel, die voor den Prins liever een scheldwoord over hadden dan twee dubbeltjes, werden bevreesd door dezen rondgang; ze riepen over aanstaande plundering en eischten versterking van politie en nachtwacht. In 't bijzonder werd beweerd, dat men het voorzien had op drie graanhandelaars (zeker in verband met de heerschende armoede). „De eene was”, zegt onze schrijver, „zekere I. Hooft, zoon van een keurslijfmaker, die, met een ander geassocieerd, in den graanhandel gelukkig was geweest, maar die zich naderhand toch nog in de Maas verdronken heeft, uit ontevredenheid,

¹⁾ De bekende plannen van Elzevier.

dat hij geen honderdduizend gulden in kas had ¹⁾. — De tweede was K. van der Hoeven, vader van Keesje Cordaat, die naderhand in zijn stad zooveel spels gemaakt heeft, dat hij ten laatste door 't Hof van Holland veroordeeld is tot de straf van het zwaard over 't hoofd. En de derde was eindelijk Nicolaas de Groot, een goede hals". — „Maar 't is alles loos alarm en geschreeuw geweest", zoo lezen we verder, „er is niets gebeurd, ook niet 's avonds of 's nachts van den 8sten Maart zelf, niemand is geslagen, mishandeld of geplunderd. Het beste bewijs hiervoor is, dat niemand eenige klacht heeft ingediend bij den baljuw of hoofdofficier van der Hoeven, die toch ook Patriottisch was, ook niet bij schepenen, volgens eigen verklaring. — Bovendien hebben de ronden (patrouilles) der schutterij dien avond en nacht niets anders gezien dan gepaste vroolijkheid". — De schrijver zelf is trouwens in hoogst eigen persoon op den feestdag in het Achterklooster wezen kijken, en hij heeft er geen onaangename bejegening noch afpersingen ondervonden; „wel heeft hij de huisjes van een deel gemeene lieden met versiersels opgepronkt gezien en ook luid hooren zingen". — Op al die gronden komt onze vriend dan tot de vleiende uitspraak, dat „de Patriotten alleen zooveel geschreeuw gemaakt hebben, om de berugte dure Staatcommissie in de stad te krijgen".

¹⁾ Een bijzonder merkwaardig geval van manie, dat de beroemde Dr. Bicker o. a. in een noot heeft vermeld in zijne vertaling van „la physique de l'esprit humain."

Deze gevolgtrekking is echter wat al te mooi, om waar te zijn. Vooreerst hebben de Patriotten toenmaals nog moeilijk kunnen denken aan „de berugte staatscommissie”, die pas 28 Augustus 1784 hier kwam, niet wegens den 8sten Maart 1783, doch wegens den 3den April 1784. En ten tweede is van andere, betrouwbare zijde bekend ¹⁾ dat er dien 8sten Maart wèl last bezorgd is aan sommige Patriotten; onze schrijver zelf erkent dit trouwens op een andere plaats, in zijn opstel „over den boekverkooper Krap en anderen”. Hij zegt daar woordelijk: „Den 8sten Maart 1783 is er ook geweld gepleegd aan 't huis van den boekverkooper Krap, uitgever en correspondent van de schandelijke Nederlandsche Courant, denzelfden Krap, die later, in 1795, commissaris of directeur is gemaakt van de Oost-Indische Compagnie in de Boompjes, maar daar spoedig om den drank weer uit is geraakt en daarna arm gestorven. Hier heeft de schrijver dus getoond, dat hij zich soms door zijn tegenzin tegen de „Patriotterij” heeft laten meeslepen, bij al zijne Hollandsche bedaardheid. Maar zoo heel erg is dit toch niet geweest, want wààr is het, dat de Patriotten van 1783 de gebeurtenissen van den 8sten Maart geweldig hebben opgeblazen en — al was het niet te doen om een staatscommissie, dan toch om een ander duur en geruchtmakend speelgoed: een exercitie-corps. — Vóórdat nog de zomer van 't genoemde jaar in 't land was, zag men de Patriotsche

¹⁾ B.v. uit Colenbrander's „Patriottentijd”.

Kindervrijcorpsen te Amsterdam in 1784, naar een
 titelprentje.

HET MANUAAL MET-COMMANDO.

Regterhand aan 't Geweer.
Geweer hoog.
Spant den Haan.
Legt aan.
• Vuur.
Herstelt den Haan.
Wat de Patroon.
Opent de Patroon.
Kruit op de Pan.
Sluit de Pan.
Zwenkt het Geweer ter Lading.
Patroon in de Loop.
Trekt uit den Laadstok.
Laadstok in de Loop.
Laadstok op zyn plaats.
Geweer op Schouder.
Geweer by de Voet.
Legt neder 't Geweer.
Neemt op 't Geweer.
Geweer op Schouder.
Presenteert 't Geweer.
Rechts om keert.
Links om keert.
Geweer op Schouder.
Voorwaarts Velt 't Geweer.
Geweer op Schouder.
Verdekt 't Geweer onder den Linker
arm.
Geweer op Schouder.
Geweer hoog in de Regter arm.
Geweer op Schouder.
- Rechts om.
Links om.
Rechts om keert.
Links om keert.

„adelborsten” in heuschelijke, deftige uniformen en met nieuwe geweren buiten in 't vlakke veld exerceeren naar den kant van Ouwerschie of Delfshaven.

En vóórdat de winter kwam, was de geestdrift voor den wapenhandel zoo hoog gestegen, dat er ook nog een Rotterdamsche jongenscompagnie werd opgericht, die in een pakhuis haar militaire oefeningen hield.

Een der „dichters” van die dagen heeft haar deze treffende rijmen toegezongen:

„Lieve heldjes! Brave Belgjes!
Wigtjes van een edelen aart!
Strijdbre Lootjes! Bato's Telgjes,
Gij, gij zijt dien eernaam waart.
Pas ontloken vrijheidspruitjes
Gun, dat men uw fierheit roem,
Dat men op trommen en fluitjes
U als Bataviertjes noem.”

Het pas genoemde Rotterdamsche exercitie-corps (voor volwassenen) neemt een bijzondere plaats in onder de gewapende burgerwachten; vooreerst is het een van de eerste geweest in den lande, opgericht nog vóórdat er sprake was van een oorlog met Oostenrijk, en ten tweede waren zijne leden, de „adelborsten”, tegelijk ook lidmaten van de stedelijke schutterij, zooals men dat nergens anders gekend heeft dan hier en te Utrecht. We zullen deze heeren te Rotterdam zien optreden in de bekende negende compagnie van kapitein Elzevier, den grooten Patriot.

„t Is vooral de Post van den Nederrhijn geweest (een

der heftige Patriottenbladen), die op hervorming der schutterijen heeft aangedrongen", zegt onze mémoires-schrijver.

„'t Is waar", zoo moet hij toegeven, „ze waren ouderwetsch: te Rotterdam b.v. had men 2 regimenten, bestaande uit 12 compagnieën onder 't bevel van 6 vroedschapsleden, 5 schepenen en den stadssecretaris." De twee oudste vroedschapsleden waren kolonels, maar droegen, evenals de andere officieren, geen uniform, alleen gewone kleeding met oranje-sjerp. De schutterij (of „burgerij") zelf was ook gewoon gekleed en slechts gewapend, met oude, onbruikbare snaphanen en verroeste degens. Ze hield in 't geheel éénmaal 's jaars excercitie van doorgaans 1 uur lang (!). Toch voldeed ze aan haar doel: de nachtwachten waren kort en verstrekten tot een genoeglijk gezelschap, bij brand waren terstond één of twee compagnieën onder de wapenen en tumulten of oproertjes waren maar heel zelden voorgekomen, en dan zonder groote moeite tot rust gebracht. „Ik zelf", zegt onze schrijver, „heb eens zoo'n relletje helpen stillen, en dat heelemaal zonder scherpe patronen".

Om kort te gaan, het was er gemoedelijk geweest in de Rotterdamsche schutterij, gemoedelijk en gezellig. Maar nu, in de dagen van de „Patriotterij", nu moest het alles anders worden. Nu had men op eens menschen noodig, gekleed in uniform als soldaten, en er dienden grenadiers en kanonniërs bij te zijn, en

men moest alle weken, ja, als 't kon, alle dagen gaan exerceeren en dan nog „parade maken erbij en andere aardigheden”.

Maar wat was dan van dit alles het oogmerk?

Er werd gesproken van de twistpunten met Jozef II, den Duitschen keizer, den heer der Oostenrijksche Nederlanden, die de opening der Schelde voor Antwerpen eischte en die daarom met de wapens

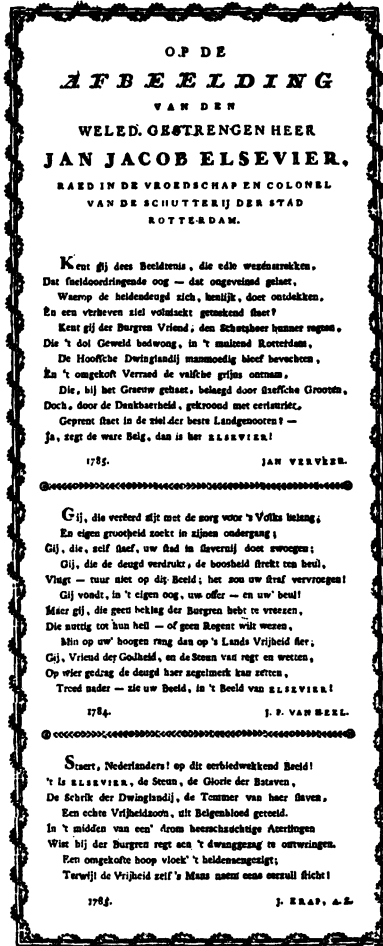
kletterde in denzelfden tijd, dat Nederland nog met Engeland in oorlog was. Het heette,

dat de ware vaderlanders zich gingen wapenen, om de eer en de vrijheid te verdedigen tot den laatsten druppel bloed, maar — zegt onze koopman-schrijver terecht — „dat was allemaal niets anders dan een futiel voorwendsel.” 't Was gericht tegen den Prins en

zijn aanhang, tegen het „Oranjevee”, zooals te Rotterdam duidelijk te zien was, beter dan ergens elders.

„Toen de hoofden der Keezen het spel begonnen”, zoo lezen we, „zagen zij grooten tegenstand vóór zich bij al het gemeene volk en genoegzaam de geheele Gereformeerde Kerk. Zij zochten daartegen partij te vormen bij Lutherschen, Remonstranten, Doopsgezinden en vooral bij de Roomschen, in één woord bij de dissidenten, die immers van allen invloed waren uitgesloten en dus verlangden naar politieke hervormingen.

Zelfs wisten ze eenvoudig ook nog hier en daar een deel van de Nederduitsch-Gereformeerden mee te sleepen (gelijk ds. ten Broek en Uit den Patriottentijd.

ds. Verster te Rotterdam), en zoo gelukte het hun eindelijk, zoowat tegen de Prinsgezinden op te wegen.

Onder de vrienden van de Luthersche en van de Remonstrantsche richting ¹⁾ nu bevonden zich vele gegoede kooplui, die erg benauwd waren, dat het „Oranjevee” hen „den een of anderen tijd op het lijf zoude vallen.” — Want, zoo leest men hier weer tusschen de regels, „de politiek gold bij hen veel, maar de beurs toch nog heel wat meer”. In zoo’n geval was de militie voor het grootste deel niet te vertrouwen, de schutterij al evenmin, „want onder haar waren er velen, die geen zin in al die aardigheden hadden”, terwijl ze toch ook met hunne onbruikbare geweren en verroeste sabels, als ’t er op aankwam, niet erg veel zouden hebben kunnen uitrichten. Aan de politie eindelijk behoefde men zelfs niet eens te denken, want — al waren de tijden voorbij, dat de „rakkers” of dienders van den baljuw de stad uitgejaagd werden wegens verstoring van orde en goede zeden — ze hadden toch weinig ontzag en nog minder kracht. Zoo gingen dan nu de Patriotten het middel der gewapende corpsen aangrijpen, gelijk indertijd ook Oldenbarneveldt en zijne Remonstrantsche vrienden gedaan hadden. Nu evenwel waren het geen gehuurde waardgelders, maar vrijwillige, geestdriftige, deftig-uitgedoste „genootschappen van wapenhandel”. Deze bestonden niet geheel uit „mensen van

¹⁾ Zeker ook wel onder de Doopsgezinden, maar die noemt onze schrijver niet, hier niet en nergens.

fatsoen", natuurlijk niet, daarvoor waren het Patriotten, maar, „wanneer deze knapen exerceerden, waren er toch altijd lieden van aanzien bij, die hen toejuichten." Dit moeten dan de aanzienlijke Remonstranten en Lutherschen en Doopsgezinden en Roomschen geweest zijn, die toekeken, of de „vrijkoorders" reeds in staat zouden zijn, om in tijd van nood weerlooze Prinsgezinden dood te schieten.

Ziehier ongeveer de vriendelijke schildering, die onze schrijver van die fameuse vrijcorpsen geeft. Ze verschilt niet veel van wat men er nu over denkt; zeker wordt hunne beteekenis en hunne bedoeling heden niet hooger aangeslagen, dan hier gebeurd is. — Eén ding evenwel is onzen deftigen Rotterdammer niet in 't oog gevallen, namelijk de algemeene organisatie der Patriotten; hij heeft niet opgemerkt, dat van den Haag uit het nationale idee werd voorgestaan van de algemeene wapening, te belichamen in vrijcorpsen en Patriottische schutterijen en gewapende clubs; — hij zag dat niet, omdat hij ouderwetsch stadsburger was, die de stad zijner inwoning beschouwde als zijn eigenlijk vaderland. En toch is dit feit zoo bijzonder merkwaardig voor die dagen. 't Is waar, in de uitvoering der algemeene wapening liet zich de oude, lastige verdeeldheid wel weer sterk gelden, maar het nationale Hollandsche idee bleef er toch achter staan; de gewapende corpsen waren er niet enkel, om de brandkast van dezen en genen Rotterdamschen of Amsterdamschen koopman te beschermen, maar ook om

de gansche partij in geheel Holland en nog mede daar-
buiten tot rugsteun te dienen.

VERKLARING DER BOVENSTAENDE PRENT.

„Oranjesrauw schiet hier den Prinseverleger op,
Beplakt met Jak en Hoed, 't verraden Vryheidtreken,
De Hand, die 't Land verderft, (de Hooftche troestelpep)
Is yvig in de lyn ter hofpoorte uitschleken.
De Schulpreef, nu 't Stadhuus - eerlang 't Schavot - Geraad,
De Lanza Juffer, twee bekende Gutschelpepen,
Twee Blaters van het Hof, Windhandelers van Staat,
Bevondren 't groote werk, ilk met zyn leuse en wapen,
Ooch de achtere Vryheid, die op 't Statenbolwerk praelt,
Gefied met wapens van Provinciën en Steden,
Door wier befluur en moed haer boert nog ademhaelt,
Houdt, met haer wakke hand, het windgevaert beneden.
Rampzalig waert ge, o Belg! Indien het opwaerts vloog,
Daer 't juk der slaermye, een synen slaer gebonden,
U weder aan den glans der vryheidsonne onttoog.
En nieuwe finem:n drukte in pasgehalde wonden.
De Leeuw van Holland waekt by de achtere Vryheidsmaegd,
Met opgezandzn mull en vreesleijke blikken.
En, daer zyn kleuw, by 't Zuwend, den Bondelpyen dregt,
Doet hy 't gebildsoek: Rot, door zyn gebuur, verschrikken.

„Geweer der Burgren flug den omgekoffen hoop,
Eik gordt het Krygszwaard aan, om zelf voort regt te waken
De lieve Vryheid, slechts voor zwaert en bloed te koop.
Doet, Joor haer' hoed en speer, den Burger sterker bliken.
Geregtigheid daelt, op den koets van wolken, neer,
Om 't hart der Vaderen van 't Vaderland te ongioeljen.
Zy klagt: „myn Nebrind is myn Nederland niet meer!
„Het Zuchtin slaermye, en kwynt in 't Dwinglands bosjen,
„De delte Maistry, 't weethoofd'g Monsterdier,
„Vliegt woeat van stad tot stad en holtlang markt en firmant
„O Meeftad! turg voer my! wat rees uw luister fier!
„Nu zyt ge aan 't fnoode grauw ten wreeden prooy gelaten;
„Maer neen, ik kweert en heb nog Mannen in myn' Raad,
„Die 't Onders, hoe het grimme, in kluitren durven knellen!“
Zy zwijgt: haer geen baetst elc waendig List van Staat,
Nu zal Regvaardigheid in 't eind' weër segepralen.
De Hooftche valschheid, als het regt verdraet en volgt,
Met all' 's Land's haeren in des diepen afgrond dalen.

Aan den anderen kant is onzen 18-eeuwschen waar-
nemer weer een bijzonder feit opgevallen, waaraan de

nieuwere geschiedschrijver weinig zou denken. Hij heeft vermeld gestaan, dat men voor 't eerst, zoolang de wereld bestond, in Nederland gewone burgers in militaire uniformen gestoken had. Het leger had zulke „apenrokjes” al sedert bijna honderd jaar; men was daaraan gewend, maar toonde er geen eerbied voor; integendeel, er was minachting voor het soldatenpakje, zoo zeer, dat zelfs een weesjongen het niet aan wilde trekken; „wel in de marine, maar niet onder het voet- of paardevolk.”

Te Rotterdam was dit gevoelen zoo mogelijk nog sterker dan elders, want hier was sinds vele jaren geen garnizoen geweest. De mooie hoeden met kokardes, de blauwe jassen met opgestoken panden, de witte broeken, waarmee de adelborsten naar hunne oefeningen en naar de schutterij trokken, bevielen aan het Rotterdamsche publiek veel minder dan de eenvoudige plunje van den gewonen schutter. Ze gaven stof tot smalenden spot en geenszins tot bewondering. Het Rotterdamsche stadsbestuur toonde zich dan ook vooralsnog weinig ingenomen met die „aanstellerij”. Wel had het in 't voorjaar van 1783 de oprichting van het corps toegelaten, maar toen in den herfst de aanvoerders verlof vroegen, om de exercitiën op de Groote Koopmansbeurs te houden, werd dat geweigerd, terwijl toch de schutterij daar al geregeld oefende. En dit was niet wegens gebrek aan gelegenheid of ruimte, want de beurs was slap genoeg, maar de vroedschap had geen zin, de mooie adelborsten zooveel door de stad te laten trekken; de

vroedschap was nog voor de meerderheid, zoo al niet Prinsgezind, dan toch gematigd en ordelievend; de vurige Patriotten hadden er nog geen tien van de vier en twintig stemmen.

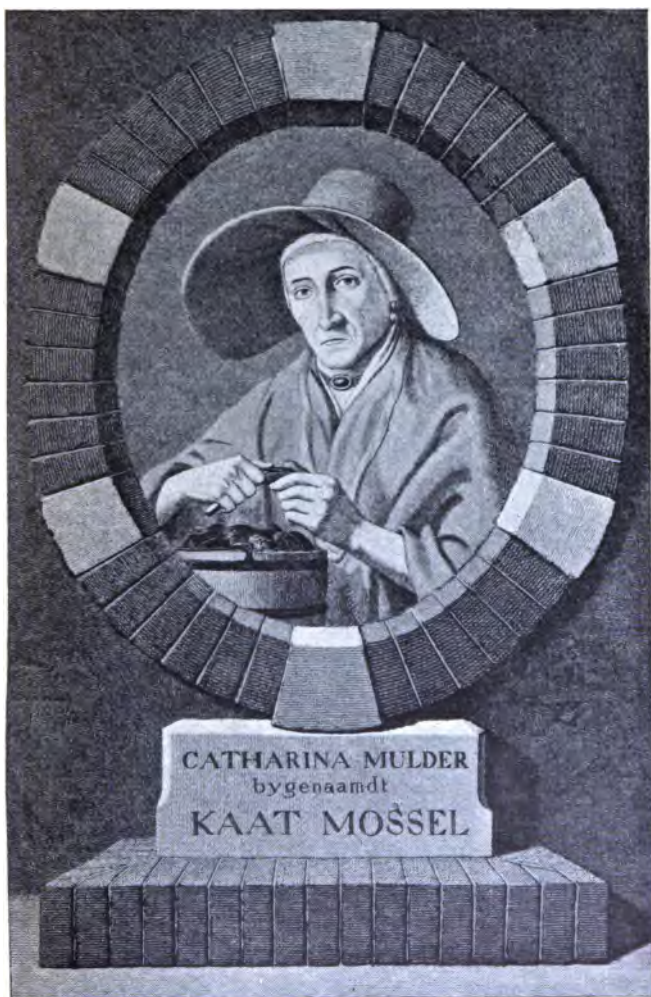
Toen het plan van de beurs zoo in duigen viel, zullen de „vrijkoorders” wel eene andere gelegenheid gezocht hebben; licht, dat een van de gegoede hoofdlieden, een Elzevier, een Hudig, een Huychelbos van Liender, een van der Hoeven (Keesje Cordaat) of een Pieter Caarten een pakhuis of zolder ter beschikking heeft kunnen stellen. In elk geval is het zeker, dat ze in 't voorjaar van 1784 nog in volle werking waren en met niet weinig trots bij elke gelegenheid hunne militaire uitrusting aantrokken, tot ergernis vooral van 't mindere volk, dat hen begroette met opmerkingen als: „kijk, die blixems, net als de soldaten, de rokken opgehaakt”, of wel: „daar heb je die donderse Vrijkoorders!”

En dit spel duurde voort, totdat er eene uitbarsting kwam, nadat eerst het „Oranjevee” door een nieuwen Prinsen-verjaardag weer aangevuurd was. Toen naderden de dagen van den 20sten Maart en den 3^{den} April, die voor altijd in de Rotterdamsche geschiedenis berucht gebleven zijn.

KAAT MOSSEL.

De droevige en vermaarde historie van Kaat Mossel is reeds meermalen geschreven, o. a. in den laatsten tijd nog door den Heer G. van Rijn in een der Rott. jaarboekjes en door Dr. H. T. Colenbrander, die in een lijvig boek van drie deelen den Patriottentijd beter heeft geschilderd dan eenig schrijver vóór hem. Eerstgenoemde heeft echter geen gebruik gemaakt van de mededeelingen en beschouwingen van onzen merkwaardigen onbekende en laatstgenoemde heeft uit den aard der zaak maar enkele dingen uit ons handschrift kunnen invlechten. Daarom scheen het ons de moeite waard, over Kaat Mossel hier nog een en ander te vermelden. — Immers, al moge onze schrijver ook deze geschiedenis weer van zijn deftig standpunt wat uit de hoogte beschouwen en zijne minachting voor de „Patriotterij” ook hier weer goed laten bemerken, hij heeft in elk geval alles met aandacht gevolgd en de betrokken stukken met belangstelling gelezen. Mocht iemand nu vragen, of deze historie uit de oude doos, dit „volksrelletje” het wel

verdient, om nogmaals beschreven te worden, dan zeggen we ronduit „ja”, want het is toch een van de ernstigste en bloedigste scènes geweest, die de straten van Rotterdam ooit verontrust hebben en tevens een van de heftigste tooneelen uit den ganschen Patriottentijd. Ook mag het geval nog steeds dienen als een waarschuwend bewijs, hoezeer een volksmenigte, in gewone tijden onverschillig en geheel beheerscht door de zware zorg voor het dagelijksch brood, wild en gevaarlijk kan worden, zoodra men tergend raakt aan de oude geheiligde idealen. Dat de belangstelling voor Kaat Mossel en hare omgeving nog altijd groot is, heeft men duidelijk genoeg gezien bij de vele opvoeringen van het betrokken tooneelstuk, en dat zij die verdient, willen we hier nog eens weer aantoonen voor hen, die er nog aan mochten twijfelen. — Het Huis van Oranje heeft te Rotterdam verschillende voorvechters gehad in de dagen, toen daaraan nog behoefte bestond: in 1672 b.v. Johan Kievit, in 1747 Laurens van der Meer en in 1784 Kaat Mossel. Johan Kievit was een groot heer, schoonzoon van Maarten Harpertsz. Tromp, maar ook een groote schavuit en gauwdief, Laurens van der Meer was een gezeten burgerman, koekebakker op de Hoogstraat, doch tevens een verwaand en hebzuchtig intrigant. Kaat Mossel was maar een arme, ondeftige vrouw, niet bepaald een visch-wijf, maar toch ook niet veel meer, noch in stand, noch in hoffelijkheid van vormen. Al bekleedde ze een stadsambt, dat van „keurvrouw der mosselen”, dit gaf

CATHARINA MULDER
bygenaamt
KAAT MOESSEL

haar geen gelegenheid tot hooge beschaving, noch tot rijkdom (het ambts-inkomen werd slechts geschat op f 30 per jaar). Maar Kaat Mossel stond toch veel hooger dan hare twee bovengenoemde voorgangers, want zij meende het goed; wat zij gedaan heeft, kwam uit het hart; zij zocht niet zichzelf, zij zocht slechts het heil en de eer van het „Oranjebloed”. — En dan — al moge ze misschien — vooral voor een stadsambtenares — wat wild en woelig zijn opgetreden, zij heeft er vreeselijk voor geleden, zij is onwettig en onredelijk behandeld, zij heeft zonder eenig vonnis meer dan drie jaar gevangen gezeten als rampzalig slachtoffer van blinde partijwoede. — Daarom mag ze niet vergeten worden, als zoodanig moet ze in eere worden gehouden bij een volk, dat zijne vrijheid lief heeft.

't Is waar — ze is in 't jaar 1787 in eere hersteld, zelfs eenigszins beloond voor haar lijden, maar in haar laatste levensjaren heeft ze toch ook den wind nog weer zien keeren en is ze weer teruggestooten en gehoond; haar sterfbed is droevig en armzalig geweest. Dreyfuss en Piquart zijn in onze dagen gansch anders in eere hersteld en toch zal het nageslacht niet verzuimen, hunne gedachtenis vast te houden. De vloek der booze daad is, dat ze andere booze daden voortbrengt, zeker; maar daar kan ook een zegen tegenover staan: de booze daad, vereeuwigd in hare slachtoffers, kan door alle tijden heen de luide waarschuwing verkondigen: „weest rechtvaardig, schuw den fellen

partijgeest!" — Strekt het wrak op het strand niet tot een goede, duurzame baken? —

Een standbeeld zal men te Rotterdam wel nooit voor de eerzame Kaat Mossel oprichten, ofschoon haar figuur wel goed zou passen in de moderne richting der beeldhouwkunst en ook allicht een meer schilderachtig effect zou maken dan dat van Van Hogendorp of Tollens. Maar een straatnaam, — die zou toch gemakkelijk kunnen gewijd worden aan haar nagedachtenis; ze verdient dien zeker eer dan Jonker Frans van Brederode, en haar naam zou voor het publiek wel zoo gemakkelijk zijn als b.v. die van Lieve Verschuiere of Jan Porcelis. Laten we hopen, dat onze naamgevende bestuurders er eens om denken te gelegener tijd, b.v. wanneer er nog eens weer een paar ruime doorgangen door het Achterklooster gemaakt worden, 't geen zeker niet lang meer kan duren, nu bij nieuwe raadhuisplannen datzelfde Achterklooster al eenige malen tot het centrum van Rotterdam is verklaard.

Maar — ter zake. —

Het optreden van Kaat Mossel als politiek persoon valt in 't jaar 1784, en duurt maar heel kort. Wel was ze vóór dien tijd al eens naar den Haag geweest, om den Prins te zien, maar ze was toch zóó weinig bekend geworden te Rotterdam, dat onze mémoires-schrijver haar bij zijn weten nooit gezien had.

Eerst in 1785 of '86 — hij zegt het zelf — heeft hij haar aangezicht aanschouwd, toen hij op zekeren

dag in den Haag vóór de Gevangenpoort stond te praten met den schout-bij-nacht van Gennep. Toen kwam ze boven voor de tralies en riep: „goeden dag, Mijnheer van Gennep”, en onze vriend, die toch anders de Rotterdamsche gebeurtenissen goed gevolgd had, moest vragen: „Wie is dat?” —

Niettemin spreekt het vanzelf, dat Kaat in haar eigen buurt en onder haar eigen volk wel vroeger bekendheid en aanzien genoten heeft, even goed als hare vriendin Keet Swenk en de „Oranjemeid” Clasina Verriijn. — Zij waren steeds voorop, als er feest te vieren was ter eere van Oranje, zij speelden steeds een groote rol, als de Zwanensteeg versierd moest worden, de doffe, droevige Zwanensteeg, die anders zoo weinig meer herinnerde aan den poëtischen tijd, dat ze als tuinpad der Dominikanerpaters had geleid naar den idyllischen Zwanenvijver.

Op 8 Maart 1784 nu was er weer zoo'n feeststemming in het Achterklooster, want de stadsregeering, hoewel nog steeds verre van Prinsgezind, had geen gehoor gegeven aan den wensch der felle Patriotten, om alle Prinsjes-verjaardagviering te verbieden. Zij had enkel hare voorzorgen genomen, o. a. tegen het gevaarlijke bedelen om geld. En, ofschoon de Engelsche oorlog en dus de kwade tijd nog niet voorbij was, hadden de arme Achterkloosterlingen toch heel wat „goede cier” gemaakt, zoowel aan hunne huizen als aan hun lichaam (wellicht, zooals men zeide, met het geld van voorname, rijke Prinsgezinden, als van burgemeester van der Heim). —

DE GEWAPENDE KEES.

In onze Eeuw der dolle Keezen
Is 't een Eer een Zot te weezen;
Maar! wie wencht op Neêrlands grond
Slaaf te weezen van een Hond? —! !

Dus kan Kees het schild'ren leeren
Naar de wys van groote Heeren,
Doch, past hy niet op den buit
Dan zo smeerd men hem zyn huilt!

Zie hoe fier staat hy te kyken,
Hy wil voor Achill' niet wyken;
Maar komt 'er een Klapper aan
Hy zal ras op 't loopen gaan,

* 't Is uw zaak wel op te pasfen,
* Eer me ô Kees! u komt vetrasfen,
* En uw herfenloofen kop
* Knikkebolt in eenen Strop.

* ô! Hoe zal het Keesje maaken
* Als zyn Kermis uit zal raaken?
* Dan wordt wis zyn speel-Capell',
* Voor zyn maats en hem, een Hel.

* Eenen Hel waar nikkers wooten
* Die het recht en de onschuld hoonen,
* Ja! een Hel waar niet dan pyn,
* Voor het Keeszendrom zal zyn,

't Ging alles goed en vroolijk tot op den middag, toen bekend werd, dat een man, met oranje versierd, van de beurs gedrongen was, een kunstje, dat bij de Patriotten dus toen reeds in zwang was. Dit gaf groot geschreeuw en gejouw en getier in 't Achterklooster, en 's avonds bij 't rossig licht der illuminatie werden allerlei plannen gesmeed. De uitwerking zag men den volgenden dag, den 9^{den} Maart, toen een troepje van „zes schippersgasten met schansloopers en met oranje-cocarden op den hoed” de Beurs door de hoofddeur kwam binnendringen en met eenige beweging tusschen de verbaasde kooplui ging doorlaveeren. Onze vriend de schrijver was er toen als koopman ook aanwezig; hij zag het gezelschap doorloopen naar de Noord-blaakzijde en daar weer uitgaan, „zwaaiend met de hoeden en luid roepend hoezee!” — „Maar”, zegt hij weer vergoelijkend, „het was lang zoo erg niet als 't wel is voorgesteld: dringen of schreeuwen hebben ze op de Beurs zelf hoegenaamd niet gedaan, — ze hadden maar eens willen zien of de oranjekleur op de Beurs mocht zijn of niet.” — Evenwel, des avonds werd het erger: er was veel volk op de been en er werden hier en daar bij Patriottische kooplui de glazen ingeworpen.

De stadsregeering deed wat ze kon, om de onrust tot bedaren te brengen, maar 't was moeilijk, we zagen het reeds vroeger. De politie was veel te zwak, de schutters moesten dus met sterke troepen op wacht komen. Iederen avond moest een gansche compagnie

aantreden op de loopplaats in de Prinsenstraat, om vandaar de hoofdwacht aan 't stadhuis te betrekken en dan geregelde patrouilles af te zenden naar de poorten en door de straten. — De geheele schutterij nu telde 12 compagnieën, waaronder die van den bekenden Patriottischen kapitein Elzevier de negende was. Deze moest den 22sten Maart in 't geweer komen, zooals men in 't Achterklooster maar al te goed wist. Bij die compagnie toch waren de gehate adelborsten van het vrijcorps, de pronkerige heertjes met hunne deftige uniformen, hunne zwarte cocardes en hunne blinkende geweren. Ze liepen er als haantjes voorop, gevolgd door de eenvoudige, schamele schutters in burgerkleeren. Dààr moest men nu eens bij zijn, om die „apen” toe te spreken.

Zoo zag dan op den avond van 22 Maart 1784 de Prinsenstraat een groote menigte „achterstraatsch volkje”, waaronder de vrouwelijke sekse niet ontbrak en Kaat Mossel met haar vriendinnen allerminst. Er werden liedjes gezongen, oranjeliedjes, en er werd wat geschreeuwd en zelfs gedrongen, toen compagnie No. 9 zich opgesteld had. Luitenant Leonardus van Zwijndregt, een Patriottisch makelaar, die het commando had, omdat kapitein Elzevier afwezig was, toonde zich intusschen cordaat genoeg, om ruim baan te maken; op het kritiekste oogenblik dreigde hij met een geweer-salvo, waarna hij zonder ongelukken het stadhuis kon bereiken. Alles liep dus dien avond nog met een sisser af, betrekkelijk zóó kalm, dat onze vriend de mémoires-

schrijver er zelfs met geen woord melding van maakt. Maar het begin was er dan toch en Leonardus

Portret van Leonard Van Zwijndrecht,
Luitenant bij de Compagnie No. 9
in 1784.

*'t Verkeijde eynde grinde en droegde uit helche klitten
& Nieuw moode uit milt by milt, het Zwaard t' blande me
En du yde w' woudend me op hart der Vryheid miltan.
Mier Zwijndrecht trost' die huer den jongen Herkules.
B. Thunberg.*

Van Zwijndrecht beschouwde het geval terecht als een waar-schuwing. Hij liet zich de volgende dagen goed op de hoogte houden van 't geen in 't vijandelijk hoofdkwartier, Achterklooster en Nieuwe Markt (met het Zakkendragers-huis), voorviel en beraamd werd. En in de laatste dagen van Maart hield hij krijgsraad met zijne officieren en „adelborsten" in het hotel „Maréchal de Turenne" op de Zuid-blaak. Hij hekelde daar op scherpen

toon de houding van sommige adelborsten, die gevlucht waren en zelfs hunne geweren in handen van 't gemeen hadden gelaten; ook sprak hij van het naderend gevaar van de zijde der „Oranjeklanten" en maande ieder aan,

in geval van nood zijn plicht te doen. Ja, hij vorderde eindelijk van allen den eed, „om zich tot den laatsten druppel bloed te verweren”. — Vijf en veertig adelporsten staken de hand op, om te zweren, de overigen zeiden, „dat ze vrij wilden blijven”.

Vreemd mag het heeten, dat het stadsbestuur niet zoo verstandig is geweest, de wachtdiensten eenigszins te verzetten. De 3de April toch, toen het weer de beurt van compagnie No. 9 zou zijn, viel op een Zaterdag, wanneer er vanzelf al veel volk op de been kwam. Die 3de April werd nu de kwade Zaterdag, een der bloedigste dagen uit de Rotterdamsche geschiedenis. Reeds onderweg naar de Prinsenstraat hadden verschillende adelporsten het zwaar te verantwoorden; Cornelis de Vogel, Jacob Bell en de kamerbehangster Maarschalk hebben 't onder anderen getuigd voor schepenen. Er werd weer geroepen: „kijk die blixems, net als de soldaten de rokken opgehaakt!”, — „Hier donderse vrijcoorder, die coquarde daar af!” of wel: „Wacht maar, vrijkees, wij komen ook”, en meer liefelijkheden. — Toen men zich eindelijk zou opstellen in de Prinsenstraat, was er bijna geen plaats wegens de groote menigte van joelend en zingend en dringend volk, dat, volgens zeggen van Van Zwijndregt zelf, „werd aangevuurd door een vrouwspersoon, welke met opheffen van liedjes, die telkens door fluitjes beantwoord werden, den aandrang en het geschreeuw als door een sein uit diverse hoeken scheen te bestieren en aan te zetten.”

Sommigen plaatsten zich vlak vóór de adelborsten met de vriendelijke vraag: „wat wou jij doen?” en de beleefde opmerking: „de plaats is voor mijn zoo goed als voor jou.” — Doch de onderschout Plate was óók aanwezig, om de orde voor de schutters te bewaren en hij arresteerde weldra een van de voorste schreeuwers. Toen gelukte het, de compagnie in orde te krijgen, maar Van Zwijndregt dorst er toch niet mee te trekken langs den gewonen korten weg, over de Botersloot naar 't stadhuis: er was daar toenmaals slechts een smalle ruimte langs het water, en de nieuwe Markt was geheel gevuld en opgepropt met menschen. Daarom zond hij maar eerst de gewone schutters of „rotgezellen” in patrouilles naar de poorten ('t geen anders pas van de stadhuiswacht af gebeurde) en liet de „adelborsten” met rotten rechts de Prinsenstraat in marcheeren, om langs een grooten omweg, door Baánstraat, Breestraat en Goudsche Wagenstraat, de Hoogstraat te bereiken en zoo bij 't stadhuis te komen.

't Eerste oogenblik ging het goed, maar bij de brug over een smal grachtje (nu de Slachtersgang) werd het gedrang ijselijk hevig; er werd ook met steenen gegooid, ja, er moet een schot gevallen zijn. ¹⁾

Van Zwijndregt liet nu zijne achterste manschappen rechts-omkeert-halt maken en het geheel een carré vor-

¹⁾ Johannes Terbeeke, ook een van de adelborsten, heeft zelfs getuigd, dat hij verscheidene schoten gehoord had, dat er een kogel voorbij zijn hoofd gesnord was, dat hij op den grond gevallen en omsingeld, ja mishandeld en van zijn geweer beroofd was.

men. Daarop klonk het commando: „vuur!” De kogels vlogen hoog tegen de huizen der Baanstraat aan, zonder daar echter iemand te raken, al scheelde het niet veel, „of de vrouw van Hendrik Kraal, die het kind van haar dogter zat te bakken, hadde raak geweest”.

„AFBEELDING van het geploegde geweld te ROTTERDAM
aan de Burger Compagnie. n° 9
gedrukt op de 1ste Junij 1672. In de 1ste Junij 1672. In de 1ste Junij 1672. In de 1ste Junij 1672.

Op straat schijnt wèl wat getroffen te zijn ¹⁾. De uitwerking was dan ook in eens zóó groot, dat de weg vrij werd en men zonder verdere moeite de Breestraat, de Goudsche Wagenstraat en de Hoogstraat kon door-

¹⁾ Zie boven.

marcheeren, tot aan 't stadhuis. Maar daar was nu alles weer samengestroomd; men moest met geweld door de volksmassa heen breken en het gedrang, geschreeuw en gescheld werd er verschrikkelijk. Geen wonder, dat de vrijcorporisten, die niet zoo lankmoedig waren als de Fransche militairen van onze dagen, er eindelijk op los brandden, op bevel van Van Zwijndregt. Ditmaal was 't goed raak: verscheidene personen uit de menigte vielen neder: er volgde een woest wraakgeschrei, maar tegelijk luidde de stormklok en weldra kwamen alle elf andere compagnieën der schutterij gewapend naar 't stadhuis rukken, waarop de menigte langzamerhand uiteenging.

Een der gewonden, Floris Matthijsen uit Katshoek, heeft voor de schepenbank later getuigenis van de scène bij 't raadhuis gegeven. Hij was een van de gelukkige „nieuwsgierigen”, die bij zoo'n gelegenheid gewoonlijk de blauwe boonen krijgen. Maar juist daarom heeft zijn getuigenis hooger waarde, vooral nu het de afzenders der kogels niet in kwaad licht stelt.

Matthijsen dan was uitgegaan voor Zaterdagavondboodschappen en had zich natuurlijk in de Prinsenstraat in 't gedrang begeven; hierop was hij meegeloopen tot bij de Baanstraat en vandaar naar 't stadhuis geraakt; hij had dus den weg gevolgd, dien de meeste menschen genomen hadden. Maar hij was blijkbaar in de Prinsenstraat achteraan geweest, zoodat hij daar niets van te vertellen wist; bij 't stadhuis echter had hij alles goed mee aangezien en gehoord. Hij had hooren roepen:

„schiet maar, jou Donders, je durft niet schieten, strontjongens”; hij had zien gooien met steenen en vuiligheid, in één woord, „verregaande brutaliteiten en lasteringen” bijgewoond. Toen was er geschoten en hij, Matthijssen, had een kogel gekregen door broek en rok, die een geringe wonde in zijn heup had geboord.

Anderen evenwel hadden er meer van gehad. Al wordt er noch door Colenbrander, noch door van Rijn van gesproken, zoo is het toch door de officieele stukken en door de berichten in de Rotterdamsche Courant buiten allen twijfel gesteld, dat er nog zes of zeven gewond zijn, van wie er reeds den 7^{den} April een is gestorven.

Onze onbekende mémoires-schrijver verklaart, dat er in 't geheel zeven gekwetst zijn, van wie er vier zijn overleden, en er is geen reden, om zijn, uitspraak te wantrouwen, al is hij geen vriend van de Patriotten geweest. Eer is het mogelijk, dat in de stukken en vooral in de courant de dooden vermoffeld zijn, want het geheele onderzoek is partijdig geleid en de stadsregeering wenschte van harte, alles te vermijden, dat opspraak kon geven. (We weten o. a., dat ze den 7^{den} April dadelijk de familie van het toen gestorven slachtoffer liet aanmanen, toch vooral geen ophef te maken van de begrafenis!)

De man van 't gedenkschrift is den morgen na het tumult al vroeg naar de Prinsenstraat gestapt. „'t Was er een wonderbare stilte”, zegt hij, „veel meer dan op andere Zondagmorgens, en ik schrijf dat toe aan verlagenheid over het 's nachts gebeurde.” Verder gaande

door Baanstraat en Breestraat, ontmoette hij een bekend burgerman, die hem (op zijne vragen) zeide: „Kom hier, mijnheer, ik zal u wijzen, waar het burgerbloed aan de posten der deuren zit!” Uit deze woorden is het, dat men op zou willen maken, dat in de Baanstraat reeds menschen getroffen zijn, maar ze geven toch geen zeker bewijs, want de „burgerman” kan onzen vriend ook wel meegenomen hebben naar den omtrek van 't stadhuis.

In elk geval heeft het burgerbloed den schrijver zeer geërgerd en hij vertelt dadelijk met veel voldoening, dat burgemeester Isaac van Teylingen later in den Haag in 't Groot Besogne verklaard heeft, „dat het nog zeer problematisch was, of de compagnie No. 9 op den 3^{den} April aangevallen had of aangevallen was, ten minste, dat alle de gekwetsten onschuldige lieden waren.” „En,” voegt hij er bij, „'t kwam er toch eigenlijk ook niet veel op aan, wie op den avond zelf begonnen is; in den grond moet toch het geheele tumult toegeschreven worden aan de oprichting van 't vrijcorps. Zoo'n soldatenspul met de uniformen en de veelvuldige exercities was strijdig met den aard des volks, althans in een stad van koophandel.” En dit kunnen we in hoofdzaak best onderschrijven, al vinden we op de houding des volks op 8 Maart 1783 meer aan te merken dan onze vriend wil erkennen. De regeering van Rotterdam had de oprichting van het vrijcorps nooit moeten goedkeuren en nog veel minder de leden daarvan met hunne uniformen en

onderscheidingsteekenen moeten toelaten in de gewone schutterij. De regeering van Rotterdam heeft zich in deze dagen zwak getoond: al hebben de tien felle Patriotten in de vroedschap geen macht genoeg gehad, om hun eigen partijzin door te drijven, het is hun wél gelukt, de kracht der overige veertien te breken.

Toen het tumult geëindigd was en de schade geleden, hebben deze veertien hun fout trachten te herstellen: de vroedschap vermande zich zoover, dat ze het vrijcorps ontbond en alle gekleurde linten en cocarden verbood. — Maar — de uitvoering van dit besluit liet helaas te wenschen: de „adelborsten” bleven toch, als schutter, op de wacht verschijnen met deelen van hun vrijcorps-uniform en zelfs met hun zwarte cocardes! — Hierdoor bleef de spanning in de stad bestaan, ook

Vlucht van den adelborst Berkhuys
voor het Oranjegezinde volk in 1784.

Hier ziet men wat de Vrees op 't Heidenhart vermag:
De groote Bismarck, 't puik der dappre Batavieren,
Een Zull in 't grootich gebouw van 't Vorstelyk gezag,
Verlaat, by 't eerst gevaar, de Burgerkrygsbanieren:
Hy vliegt gewapend heen, met de Armen uitgebreid,
En zoekt, in 't weerloos Lam, by 't Zoot, zyn veiligheid:
Hier doet zyn Val geen Bloed, maar *Siroop* en *Honig* stroomen;
Terwyl wy duizenden van *Spekjes* om zien komen. —
Zwyg, Lastraar! 't was geen Vrees, die mynen sieren Held
Zyn' aanbetroowden post zoo driftig deed begeven;
Het Prinsgezinde Volk pleegde immers geen geweld?
Verklaar, waarvoor hadd' dan myn Herkules te beven?
Zyn vlugt sproot hier alleen uit schrand' Staatsbeleid;
Hy wilde Oranje in zyn Beminnars niet trotstren:
Dit was zoo schoon en bracr, in 't oog der Overheid,
Dat zich zyn Heidenhand een' Helbaard zag vereeren.
Dan, nedrig, niet gesteld op zulk een blinkende eer,
En reeds genoeg gecleid met Burgerikenbladen,
Legt hy, wat hard besluit! na zoo veel Heldendaden,
Gelyk een Washington, 't bekrante Krygsward neer.

nadat de Meimaand eindelijk de heuglijke tijding gebracht had van den vrede met Engeland, die, hoe ongunstig ook van inhoud, toch een geluk was, omdat er nu weer leven kon komen in handel en scheepvaart. De spanning bleef bestaan, ja werd zelfs verergerd, vooreerst, omdat het Oostenrijksche gevaar nog dreigender aanzien ging krijgen dan voorheen, en ten tweede, omdat de felle Patriotten allerlei verontrustende geruchten gingen verspreiden. „Er werd verteld”, zegt ons handschrift, „van aanslagen op de Kleine Draaibrug, in den Toerijstuin en op het Steiger, altijd tegen gewezen leden van het vrijcorps; maar wat moet men ervan gelooven? Op het Steiger zijn de glazen van zoo'n Patriot stukgeslagen, dit is waar, maar — ze zijn naar buiten uitgeslagen! De stukken lagen op straat!”

Men moet zelfs gesproken hebben van een groot moordplan van zakkendragers, gericht tegen verscheidene Patriotten, wier huizen reeds gemerkt waren! — Maar dit heeft onze schrijver toch slechts van hooren zeggen en hij gelooft er dan ook niets van. In 't jaar 1798 pas heeft hij het gelezen in een vervolg op Wagenaar's Vaderlandsche Historiën, waarvan het betrokken deel (No. XX) toen juist verschenen was. Daarin werd zelfs gezegd, dat de samenzwering ontdekt was en dat de hoofdman was gevangen gezet in het werkhuis en later pardon had gekregen van den Prins. Onze schrijver heeft toen nog voor alle zekerheid de moeite genomen, om bij baljuw en sche-

penen en ook zelfs bij verscheidene zakkendragers en andere burgers na te vragen, „maar niemand wist er iets van.”

Hoe 't zij, de gemoederen kwamen niet tot rust; op een mooien Zaterdagavond in Juli kwam het weer tot relletjes, die zich Dinsdags daarop, 13 Juli, herhaalden.

Ondertekenig van't ZOOPIES REQUEST te Rotterdam in't jaar 1784.

Nu schreeuwden de Patriotten, dat ze hun leven heel niet meer zeker waren, dat het stadsbestuur niet meer voor de veiligheid kon zorgen, enz. — Ook zonden ze een opgewonden request aan de Staten van Holland. En de vroedschap, de Rotterdamsche vroedschap, eens zoo prat op hare zelfstandigheid, op hare oude voorrechten, de Rotterdamsche vroedschap, die meer-malen de Staten had durven dreigen met belastingwei-

gering, enz., wanneer die Staten kwamen op haar terrein, — die vroedschap vergat zich nu zoover, dat ze zelf in den Haag een verzoek deed om gewapende hulp! — Ze heeft er berouw van gehad, heel spoedig, maar toch te laat. — In den Haag op het Binnenhof was het namelijk in die dagen een zeer bijzondere toestand. De Prins had er weinig meer in te brengen en de raadpensionaris beteekende ook niet veel, maar er was een driemanschap van pensionarissen (uit Amsterdam, Dordt en Haarlem), dat zich geweldig liet gelden. — Deze drie heeren, van Berckel, Zeeberg en de Gijselaer, waren felle Patriotten van de soort van Elzevier en ze wisten door hun ijver, hunne welsprekendheid en andere middelen vaak vele statenleden met zich mee te slepen, maar een vaste meerderheid hadden ze toch niet ter beschikking. Ze konden b.v. de Amsterdamsche vroedschap niet altijd voor hunne democratische plannen winnen en de Rotterdamsche natuurlijk evenmin. Nu bood Rotterdam hun een prachtige gelegenheid, om er invloed te krijgen! Ze grepen die met beide handen aan en wisten de Staten zoover te brengen, dat ze een commissie van onderzoek afzonden en den Prins „verzochten”, twee eskadrons gardes te paard en één bataillon voetvolk mee te sturen.

Den 28sten Augustus 1784 deed deze beruchte staatscommissie haar intocht, en de stadsregeering kon spoedig genoeg bemerken, dat ze hiermee het Trojaansche paard had binnengehaald. Onze vriend van

't gedenkschrift, heeft er zich zóó over geërgerd, dat hij er een bijzonder hoofdstuk aan wijdt. „t Waren vijf personen,” zegt hij, „eerste bollen onder de Patriotten, vooral Visscher, tweede pensionaris van Amsterdam, dus collega van van Berckel. Ze kwamen per koets van Delfshaven gereden en vandaar met het groote Rotterdamsche stadsjacht de Maas op. Bij de Leuvehaven donderden de kanonnen op het bolwerk, terwijl het jacht statig opvoer en de commissie in al haar deftigheid en met al haar gevolg boven op het dek stond, „om zich aan 't Keezengeslacht te laten zien.” Aan beide zijden der haven marcheerden langs de kaden de prinselijke gardes, nu lijfwacht van deze Patriotten. En zoo ging het met den grootst mogelijken ophef voort, langs het huis ook van het Prinsgezinde vroedschapslid van der Heim, „zeker om dezen zooveel mogelijk te ergeren.”

Aan 't Gemeenelandshuis (nu Museum Boymans) werd halt gehouden, want daar zouden de vijf commissarissen voorloopig hun zetel en hun woning opslaan. Ze hebben er gelogeed boven in de slaapkamers der hoogheemraden, waar later ook Napoleon en keizer Alexander van Rusland geslapen hebben; ze hebben er als een Patriottische inquisitie zitting gehouden in de groote rechtszaal van Schieland.

Maar spoedig hadden dijkgraaf en hoogheemraden hun heiligdom zelf noodig en nu moest de Haagsche commissie verhuizen naar het logement „le Maréchal de Turenne” op de Zuidblaak, het voornaamste en

duurste hotel van het toenmalig Rotterdam, terwijl hare zittingen werden overgebracht naar 't stadhuis. Dag aan dag kon men ze nu over de Beursbrug en door de Hoofdsteege naar de Hoogstraat zien stappen, om daar hun inquisitorialen arbeid voort te zetten.

„Het eerste bedrijf”, zoo zegt onze schrijver, „was

Iluminatie en Vroegde bedrijf. Gehouden door Kaat Mossel in de Gevangenis met de Sleut en Nadel van den Cipier op Zondag den 28 November 1789.

nu de arrestatie van Katharina Mulder, alias Kaat Mossel en van Katharina Swenk ¹⁾. Deze vrouwen werden a. h. w. door de commissie nieuw ontdekt, ten minste in 't oog van zeer velen; ze worden namelijk noch in de officieele stukken, noch in de couranten of andere gedrukte bescheiden van vóór dien tijd

¹⁾ Gewoonlijk genoemd Cornelia Swenk.

genoemd, al wordt er wel gesproken van vrouwspersonen, die veel leven gemaakt hebben; ze waren ook niet onder degenen, die reeds vóór de komst der commissarissen door de Rotterdamsche justitie zelf op 't stadhuis gedagvaard waren. „Maar men moest er toch wát vasthouden van de velen, die nu op 't stadhuis werden geroepen en het lot viel dan op deze twee.” Ze hebben er genoeg van te lijden gehad, toen zij onder 't stadhuis gevangen zaten, maar de commissarissen hebben aan haar weinig eer beleefd. „Ze hebben zelf moeten verklaren,” zegt onze schrijver, „dat het natuurlijk vernuft van deze vrouwlieden (N.B. twee mosselwijven), door tijd en raad gescherpt, gepaard met een voorbeeldelooze hardnekkigheid, hunne verwagting had teleurgesteld.”

Toch werden de twee vrouwen niet losgelaten; integendeel, de commissie verlangde, dat ze voor de stedelijke rechtbank zouden gebracht worden, en Gevers, de baljuw, was daar volkomen toe bereid, maar de schepenen toonden zeer weinig lust, om de zaak met ernst aan te vatten. Daarom trachtten nu de commissarissen, die enkel gezonden waren voor onderzoek, machtiging te krijgen, om zelf als rechtbank op te treden in de plaats van de schepenen, doch daar waren de Hollandsche Staten niet toe te krijgen; zelfs weigerden ze een middenweg, namelijk, dat de commissarissen als bijzitters zouden optreden, met het recht, om elk vonnis van schepenen op te houden en er de Staten over te raadplegen.

Zoo moest men dan maar blijven afwachten, wat schepenen wilden, en Gevers krabbelde nu zooveel terug, dat hij ten minste vrouw Swenk losliet. Deze verdwijnt daardoor ongemerkt van het tooneel, maar wordt onmiddellijk vervangen door Clasina Verriijn, de Oranjemeid, „een jonge wilde meid, onnoozel en gemeen als Kaat Mossel” (gelijk Bilderlijk zegt).

Tegen deze nieuwe „misdadigster” en tegen Kaat Mossel begon de baljuw Gevers nu eindelijk in September 1785 een strafproces (natuurlijk vóór schepenen), dat algemeen met groote aandacht gevolgd werd, ook omdat de dichter Bilderdijk als advocaat voor de twee optrad.

Gevers, misschien de felste der Patriotten, stelde zijn eisch niet gering: geeseling, brandmerking en eeuwige verbanning voor beide, maar bovendien nog 10 jaar gevangenis voor Kaat en 6 jaar voor Clasina. „En dat hoofdzakelijk,” roept onze schrijver uit, „omdat zij het vrijcorps van den Heer Elzevier naar den donder gewenscht hadden”. Al mocht het nu waar zijn, dat ze bovendien „Oranje boven” hadden geroepen en Oranjeliedjes hadden gezongen (’t geen toen voor misdaad werd gerekend), dan was de eisch toch niet anders dan onzinnig. Bilderdijk ging er dan ook in zijne pleitrede fel tegen te keer, zoodat hij bij de vrijkorpsmannen, die de rechtszaal „omringden en vervulden,” in grooten haat geraakte, „ze gaven hem hunne gemoedsstemming door allerlei kreten en dreigende mompelingen niet

ondubbelzinnig te kennen en eenmaal werd hij zelfs bij 't verlaten der rechtzaal door de bajonet van een der „vrijkoorders” licht in de zijde gewond. Maar hij won zijn pleidooi. De schepenen gingen op den eisch van Gevers niet in; den 29sten April 1786, dus ruim een halfjaar na 't stellen van dien eisch, werden de twee vrouwen vrijgesproken. Nog juist bijtijds, want een week later had Rotterdam een nieuw stel schepenen, dat er geheel anders, namelijk zuiver Patriotisch, uitzag.

Daar kon Gevers evenwel niet weer aanleggen en hij appelleerde voor 't Hof in den Haag.

Over 't verdere beloop spreekt ons handschrift niet (behalve dan over de reeds vermelde begroeting van Mijnheer van Gennep vanuit de tralievensters der Gevangenpoort). Wij zullen er ook kort over zijn: Kaat en de Oranjemeid zijn naar den Haag gevoerd en daar voor 't Hof nogmaals ter verantwoording geroepen. Maar niettegenstaande de onvermoeide pogingen harer beschuldigers is het ook daar niet tot een veroordeeling gekomen, — dank zij vooral weer de groote moeite, die Bilderdijk aan hare verdediging besteedde.

De komst der Pruisen in 1787 bracht eindelijk den Prins in den Haag terug, en bevrijdde Kaat Mossel met Clasina uit de Gevangenpoort; ze werden, gelijk we reeds zeiden, „schadeloos gesteld” op niet te royale wijze en keerden naar Rotterdam terug in hare oude betrekkingen.

De „Oranjemeid” gaat dan (voor ons gezicht ten

minste) voorgoed verdwijnen in de schaduwen der donkere stegen, de oude, verweerde Kaat duikt nog even weer op, in het Revolutiejaar 1795, als de zegevierende Patriotten haar uit haar nederig ambt stooten.

Daarna verzinkt ook zij in den doffen nacht der treurige tijden, het oude lichaam gebroken door zwaren arbeid, ontberingen en gevangenisleven, de vurige geest bijna gebluscht door de diepe smart over het lot van 't „Oranjebloed”.

In de laatste jaren der eeuw is ze gestorven, zonder dat de toenmalige Rotterdammers er veel op gelet schijnen te hebben. Onze *mémoires*-schrijver b.v., die toen toch, onder al de „verandering”, de gebeurtenissen van 1784 nog niet vergeten had, rept er met geen enkel woord van.

't Was ook maar een achterstraatsch wijfje geweest !

REMOVEEREN! — REMOVEEREN!

De deftige, dure commissie van Patriottische „bollen,” gelijk onze schrijver de afgevaardigden noemt, in 1784 door de Staten gezonden tot onderzoek van de opstootjes van 3 April, heeft bijna twee jaar lang in Rotterdam verblijf gehouden en alleen aan daggelden en onkosten meer dan 105 duizend gulden zoek gemaakt, zonder iets te bereiken van haar eigenlijke taak: het opsporen der belhamels. Maar toch heeft ze zich dien langen tijd nog wel ten nutte weten te maken: tusschen de tragi-komische rechtszittingen en de overvloedige maaltijden in den „Maréchal de Turenne” door heeft ze tijd en gelegenheid gevonden, om de macht der felle democratische Patriotten te Rotterdam te sterken en te stutten. We zagen reeds, hoe ze Ds. Le Sage ten Broek uit den brand hielp, toen die aangeklaagd werd van onrechtzinnigheid. Maar dat was nog maar een bagatel: de commissie bewerkte ook al spoedig de heroprichting van het schitterende vrijcorps, al was 't onder een nieuwen naam („de Palm-boom”) en tevens een „hervorming” van de schutterij,

Uit den Patriottentijd.

zoo radicaal, dat volgens ons handschrift „de krijgsraad weldra geheel uit Keezen bestond.”

De commissie wist zelfs, met hulp van hare Rotterdamsche partijgenooten, gedaan te krijgen, dat, nog juist vóór haar vertrek, de nieuwe verkiezing

Het Genootschap van Nijverheid te Rotterdam
DE PALMBOOM
 onder de Spreuk
Voor Stad en Vaderland *de Rotterdamse Lyra*

voor burgemeesters en schepenen in haren geest uitviel. Een kunststuk, dat luide getuigt van de vindingrijkheid dezer Patriotten.

Tegen Meimaand, als de natuur zich in de (toen nieuwe) Plantage bij „de Rustwat” en elders tooide met nieuwe bladen en bloemen, was Rotterdam gewoon, telkens zijne magistraat te vernieuwen, in zooverre, dat

twee van de vier burgemeesters en 3 of 4 van de zeven schepenen door andere werden vervangen. Daarvoor was eene plechtige vergadering der vroedschap noodig, waarin de zwarte en witte boonen een groote rol speelden, die nu nog als curiositeit op ons Museum van Oudheden bewaard worden.

De vijf vroedschapsleden, die bij de loting de zwarte boonen trokken, hadden de dubbeltallen op te maken, waaruit de nieuwe magistraatsleden gekozen moesten worden. Ditmaal, in 't voorjaar van 1786, begonnen echter, op aanstoken der Haagsche commissie, de tien „zwarte Patriotten” in de Rotterdamsche vroedschap aanmerkingen te maken op deze wijze van doen, beweerende, dat de echte, oudste handvesten iets anders voorschreven. Natuurlijk ging de meerderheid der vroedschap (de „veertien”), hierop niet in, maar dat kon de „tien” niet schelen; zij hadden nu een mooie gelegenheid, om te protesteeren bij de Staten van Holland, en deze wisten, onder voorlichting der drie pensionarissen, wel een oplossing te vinden. Ze verklaarden de kwestie wat te diepzinnig, om maar zoo dadelijk uit te maken, en verzochten dus de Rotterdamsche vroedschap, zich voorloopig, in dezen grooten twijfel, te onthouden van alle keuze.

Zij, de Staten zelf, waren immers onderwijl gaarne bereid, om voor ditmaal de dubbeltallen op te maken! Zoo geschiedde, en de drie pensionarissen wisten wel te zorgen, dat die dubbeltallen zoo „rood” mogelijk uitvielen.

't Geval staat niet alleen; het werpt met de overige, gelijksoortige politieke knutselarijen een schel licht op de oneerlijkheid der toenmalige partijmannen.

De vroedschap zelf bleef intusschen in hoofdzaak,

VERTREK DER STAATEN COMMISSIE VAN ROTTERDAM

wat ze geweest was; daarom verkeerde Rotterdam bij 't vertrek der vijf commissarissen in Mei 1786 in zeer merkwaardige omstandigheden; dagelijksch bestuur en rechtbank Patriottisch en de vroedschap Anti-patriottisch!

Voorwaar, de zending had wèl bijgedragen, om rust en duurzame verzoening in de stad te brengen!

Toen de vijf hee-

ren van het dek van het groote stadsjacht de torens van Rotterdam in 't verschiet zagen wegduiken, konden ze met echt-„Patriottisch” genoeg aan hun werk terugdenken!

Vele aangename dagen had Rotterdam hun ver-

schaft, maar één was er onder deze geweest, die zeker wel de kroon gespannen had. We bedoelen den „Keezenfeestdag” bij uitnemendheid, het Alliantiefeest op 24 April 1786, — dat nu tevens voor de commissarissen een afscheidsfeest was geworden, een soort apotheose aan 't eind van hun Rotterdamsch verblijf.

De alliantie, die hier bedoeld wordt, was het bekende verbond met Frankrijk, dat de Patriotten hadden doen sluiten in 1785, toen de Fransche regeering den dreigenden oorlog met keizer Jozef II had afgewend. Dit verbond had groote, ja overmatige vreugde verwekt bij de ware „vaderlanders,” als Gevers, Elzevier, Bogaert, Reepmaker, Verstolk, Hubert en anderen. Dadelijk hadden ze moeite gedaan, om den vertegenwoordiger van Frankrijk eens binnen Rotterdam te zien en dat was dan eindelijk gelukt in April 1786. Toen was de markies de Vêrac ¹⁾ ingehaald als een vorst, en men had hem gevierd eerst met een feestelijke voorstelling in den nieuwen schouwburg op den Coolsingel, daarna met een grooten avondmaaltijd in een schitterende feestzaal op de Plaats van den Doelen. 't Was wonderbaarlijk geweest! Een houten feestgebouw, opgeslagen tusschen de boomen in, zóó kunstig, dat de stammen, met hout omkleed, in welgevormde pilarschenen herschapen, zóó sierlijk, dat een bloemenschilder en een miniatuurschilder en een wapenschilder en een sloopsschilder, ja zelfs een grafschilder eraan te

¹⁾ De Fransche gezant in Den Haag.

pas waren gekomen. En zòò groot was de zaal geworden, dat ze achter reikte tot vlak bij de plaats, waar nu de sociëteit „Harmonie” staat. — Een schitterenden aanblik had dat feest opgeleverd, zooals men misschien nog nooit te Rotterdam gezien had: die sierlijke, grootsche zaal met dat deftig Patriottisch gezelschap, badend in een zee van licht, onder den schijn der vele kaarsenkronen!

Het mooiste van alles was echter nog geweest, dat de geheele feestelijkheid zonder ongelukken was afge-loopen. De Patriottische geschriften, waarin de zaak met gloed van kleuren was afgeschilderd, gaven wel blijk van zekere onrust, dat de „vuilaartige Oranjeklanten” op een of andere wijze roet in het eten zouden gegooid hebben. Maar niets daarvan: de maaltijd was lekker naar binnen gegaan, in den eigenlijken en den figuurlijken zin, en de toasten waren met echt Vaderlandsch vuur uitgesproken en aangehoord, in 't bijzonder die van den volijverigen hoofdofficier van justitie Paulus Gevers, die, niettegenstaande zijne vele drukten en lasten in de zaak van Kaat Mossel en de Oranjemeid, toch nog frischheid van geest genoeg bleek bewaard te hebben, om dien avond het hoogste woord te voeren. — De eenige stoornis, die de vroolijke Patriotten met hun Fransche gasten (Vérac en eenige andere ambtenaren, o. a. ook een Fransch agent te Rotterdam zelf), onder-vonden hadden, had zich voorgedaan op het oog-en-blik, dat een stuk van 't orkest naar beneden was gekomen, maar al was hierbij in den eersten schrik wel gedacht aan een snooden aanslag van het „Oranjevee”,

men had weldra bemerkt, dat enkel de zwaartekracht hier schuld had gehad. Zelfs de volgende dagen, toen Vêrac weer vertrokken was en men de zaal, „omdat ze toch zoo mooi was,” had opengesteld voor andere burgers en burgeressen van de stad, was er niets kwaads gebeurd.

Onze mémoires-schrijver heeft zich met dit schitterende feest hoegenaamd niet bemoeid, 't geen op 't eerste gezicht vreemd schijnt, waar hij toch anders geen gelegenheid verzuimt, om de dure staatscommissie over den hekel te halen. Maar bij nader overweging komt het ons zeer duidelijk en begrijpelijk voor. Alle kosten van 't feest toch zijn betaald door de „bollen” der Patriotten uit hun eigen zak: de schatkist van stad en land bleef er buiten en dus ook de beurs van onzen schrijver! Wat ging 't hem dan aan?

Onder de aanzittenden aan den grooten maaltijd van 24 April 1786 was er ook een, die later nog een voorname rol gespeeld heeft in de geschiedenis des vaderlands, veel grooter dan de rederijke Gevers, veel grooter ook dan de hooge heeren der staatscommissie. Het was Pieter Paulus, toen reeds de vertrouwde vertegenwoordiger der drie pensionarissen, die in Den Haag de groote rol speelden (het zoogenaamde „Haagsche driemanschap”).

Over Pieter Paulus zwijgt onze schrijver niet: hij heeft wel bemerkt, dat dit een man van beteekenis is geweest en hij wijdt daarom aan Pieter Paulus zelfs een gansch hoofdstuk, al is het dan, dat hij niet veel goeds in dezen democraat wil zien.

J. M. de Meester sculpsit

De Levens en Dood van Gevers

J. de Meester fecit

M' PAULUS GEVERS
Raad in de Vroedschap en Hoofdofficier der Stad
ROTTERDAM

*De Vrijheid, voor den dalk der Meesters reeds gubikt,
 Het zachtend Rotterdam, verzoegt en overgubikt,
 Maar 't Rijk niet wadde voor haar dwingende panden,
 Zond, Stadgenooten! haar geroemde kragt tot God.
 En 't eenig Albestuur, brengen met een lot,
 Rijk GEVERS is den kring der kruddigste nichtvrienden,
 Gef't verandend zwaard van 't Rijk en zyns mannevaars,
 De Vrijheid werd hervindt ... der Meesters niet vergrind,
 Een heer's Men's bodellessen, groenert die in een Zelen,
 En laert sie Tegen voor haar Radder nader knielen*

Van de Meester

Van de Meester

„Pieter Paulus”, zoo zegt hij, „was de zoon van een timmermans- of molenmakersbaas te Axel in Staats-Vlaanderen, dus van geen hooge komaf, al was zijn vader een bemiddeld man, die zelfs in de regeering van zijn kleine woonplaats zat.” Pieter heeft te Utrecht in de rechten gestudeerd en toondé „eenige bekwaamheden, maar tevens”, zoo wordt er dadelijk bijgevoegd met een overtuigend pleonasme, „tevens trotschheid en hoogmoed.” Hij wilde de hoogte in en, nog onder het stadhoudelijk bewind levende, schreef hij reeds als student een werkje: „van het nut der stadhoudelijke Regeering”. Na dit eerste geschrift volgde al spoedig een ander van meer wetenschappelijken aard: „Verklaring over de Unie van Utrecht”, maar, zegt onze schrijver, daarvoor heeft hij, zonder het te zeggen, gebruik gemaakt van een handschrift van den geleerden raadpensionaris Slingelandt. Later is hij Patriot geworden en op welke wijze? Natuurlijk naar het bekende recept: „hij heeft gedongen naar eene raadsheersplaats in den Hoogen Raad, maar is daarbij gepasseerd ter wille van een zoon van den Rotterdamschen burgemeester Bichon”; dat was voldoende, om hem op eens te bekeeren tot een fellen, democratischen Patriot! ¹⁾

De waarheid is, dat Pieter Paulus, gelijk zoovele anderen, tijdens den Engelschen oorlog zich heeft gewor-

¹⁾ Aardig, hoe onze vriend in zijn heilig vuur hier weer bewijst, wat hij niet betogen wil, namelijk, dat Pieter Paulus wel een buitengewoon knap man moet geweest zijn, anders toch zou hij, de zoon van een Axelsch timmerman, niet eens genoemd zijn voor zoo'n hooge betrekking.

pen in de toen eigenlijk pas ontluikende journalistiek: hij schreef pamfletten en bladen in democratisch-patriotischen geest, maar — wat toen zeldzaam was — op fatsoenlijken toon. — En het Haagsche driemanschap, dat om dezen tijd zijn strijd tegen den Prins begon, zocht en vond in Paulus een krachtig en bekwaam medewerker: het wist hem in 1784 te doen benoemen tot secretaris van de commissie, die den staat der vestingen in 't Zuiden moest onderzoeken, met het oog op de vijandelijke plannen van keizer Jozef II, doch tevens met de bedoeling, om aan te toonen, „hoezeer de Prins en de zijnen die vestingen hadden verwaarloosd.” — Toen deze commissie niets kon vinden tegen Willem V noch tegen den hertog van Brunswijk, zocht ze de schuld van den slechten toestand bij den Raad van State en maakte o. a. den secretaris van dit lichaam tot zondenbok. Toen deze ontslagen was, werd Wijkerheld Bisdom, de fiscaal der Admiraliteit van de Maas, in zijne plaats benoemd en zoo kwam deze laatste betrekking vrij voor Pieter Paulus.

In 't jaar 1784 heeft deze merkwaardige man zijn intrede gedaan in het oude deftige zeekantoor op het Haringvliet, om het ambt waar te nemen, dat indertijd door Johan Kieviet zoo slecht bekleed was, het ambt van fiscaal of wel opperste van de douane te Rotterdam en onderhoorigheden ¹⁾. Pieter Paulus heeft

¹⁾ De admiraliteit zorgde voor de marine en inde daarom de in- en uitvoerrechten.

deze belangrijke betrekking eerlijk en streng waargenomen, wat ook al niet kon strekken om hem bij een koopman, gelijk onzen schrijver, meer gezien te maken: hij schijnt daarbij nog al waarde gehecht te hebben aan uiterlijk vertoon in zijn ambt, meer dan men gewoon was. Ons handschrift zegt ten minste: „Daar zat hij, recht als op een troon. Alles scheen door zijne handen te moeten gaan. Als men hem spreken moest, vond men in 2 of 3 kamers menschen, die naar hun rang in 't een of 't ander vertrek gelaten waren en op audiëntie wachtten. Ikzelf heb zulks meer dan eens ondervonden.” 't Was daarom, om die hooge deftigheid, dat de menschen de drie P's boven den ingang van 't Zeekantoor of Admiraliteitshof gingen lezen als — Prins Pieter Paulus, in plaats van *Pugno pro Patria* (de 3 P's die nog heden te zien zijn op het Admiraliteitsgestoelte in de Groote Kerk).

En toch was deze „Prins Pieter Paulus” democraat, meer dan de meeste andere Patriotten van die dagen, zoozeer, dat hij de eerste is geweest, die aan Prins Willem V den raad heeft gegeven, zijn steun te zoeken bij de democratische partij.

Toen de weinig-politieke, eigenzinnige stadhouder daar niet van weten wilde en korten tijd later Holland verliet, was Pieter Paulus, naast het Haagsche Driemanschap, een der grootste voorvechters van de democratische afdeeling der Patriotten, die vooral in Amsterdam, maar ook in Rotterdam, gelijk we zagen, een harden dobber had tegenover de aristocratische regenten.

Was het wonder, dat Pieter Paulus op 23 April mee aanzat in den Doelen en meer hoofdpersoon was dan de opgewonden Gevers met zijne veelvuldige redevoeringen? Het is ook wel geheel zeker, dat Paulus met den grooten man van den avond, met Vêrac zelf, nadien op zeer vriendschappelijken voet stond. Samen hebben ze, in vereeniging met de Driemannen, den beruchten staatsgreep op touw gezet, waardoor in 1787 eindelijk Amsterdam en Rotterdam ook in het democratische vaarwater gestooten werden. Vêrac en Pieter Paulus waren het, die een zekeren de la Coste naar Amsterdam zonden, om daar het teeken te geven, dat de societeiten, de schutterij en het vrijcorps konden opstaan en de regeering veranderen.

Dit gebeurde aldaar op den 21sten April, en den 23sten, juist den verjaardag van het groote Doelenfeest, volgde Rotterdam met zijne Remotie, waaraan onze schrijver alweer een bijzonder hoofdstuk gewijd heeft.

Het dient ter eere van Pieter Paulus en de zijnen gezegd, dat ze het eerst met zachtheid geprobeerd hadden: de democratische Patriotten hadden, al snuffelend in de oude papieren, om de „aloude vrijheden des volks” te vinden, o. a. ontdekt, dat de Rotterdam-sche vroedschap oorspronkelijk 40 leden had geteld, en ze beweerden daarom, dat men nu tot dat eerwaardig getal terug moest keeren. Indien dan de Holland-sche staten die aanvulling met 16 nieuwe leden zouden verrichten, mocht men rekenen, dat de vroedschap

een democratische meerderheid zou krijgen. De „Keezen” hadden dus in een lang verzoekschrift de Staten daarom gevraagd en voor alle zekerheid erbij verlangd,

ONDERTEKENING VAN HET REQUEST-ANTIDOTAAL, IN ZEKER GROOT HUIS,
OP HET HANNOVIAST, TE ROTTERDAM, DEN 30 JUNIJ, 1785, 's middags ten 12 uren.

Hoe kan het eelst geflag, welker de roem der Belgen,
Ons aan van syn' flam, door lage onedle Teigen,
Die, wars van Deugd en Plegt — een 't Vaderland ten straf.
Hun Vaders heilige aeth ontoeren in het graf?
Blyf op dees kleine Prijs een enklen oogwenk staren,
Zoo zette, o Landgenoot! u deze Spreuk' verklaren.
Hier strekt een, eertyds groot, goetbedijg, Adlyk Huis.
Wat schand! ten Zamelplaats een 't herfenloos gepuis.
Dat, voorgezet — geport — maled door flaccische grooten.
De Vryheid en ons Regt voor 't eerlyk hoofd durft flooten.
En, door de heerschnacht van Verraden onderfchraagt,
Een lastie poging op die dierbre Panden waagt.
Hoe! kan, verdoodden! dan de Bory u zoo beaguen.
Dege u beyrret om dit schandlevy te dragen.

En uw verceden hals, steeds te veel gedrukt,
Vrywillig en om fryd voor Hoofdsche Dwanggechten,
Die nuets bedoelen dan hun Grootsche Dwanggechten,
Op 't puin van uw belang en Vryheid op te richten! —
Hier krakt een Wondarts — een vermeede vreedmeding,
Die, voor geringen dienst, den grooten loon onving.
En, door der Burgers geld een 't schraal gebrek ontogen,
Aen hun verschuldigd is den bloet van syn vermogen.
De Twiswond 'open, datte op nieuw en hevg bloed,
Verroed het Regt van hun wier gunst Hem heeft gevoed,
En durft, om Grooten, om Verraders te onderfchragen,
Ook een de hartdy der belagde Vryheid knagen. —
Vluet, matte slaven, vluet eer u de wrack verplet,
Verlaet een Vaderland dat gy oncent — befinet!

dat negen met name genoemde leden der Rotterdamsche vroedschap niet meer in de Staten zouden toegelaten worden, zoolang de kwestie van de Veertigen niet

beslist zou zijn. Die negen waren van der Hoeven (niet Keesje Cordaat natuurlijk), van der Heim, Collot d'Escury, van Teylingen, Mossel, J. F. van Hogendorp, van Staveren, Senn van Bazel en nog een, die allen door de bekende staatscommissie van 1786 ongunstig beoordeeld waren.

Dit uitvoerige Keezenrequest was natuurlijk uitgedroefd in de Vaderlandsche Societeit op de Wijnhaven, maar 't was spoedig gevolgd door het bekende request-antidotaal,¹⁾ waarover zooveel pamfletten en prenten bestaan. Dit was opgekomen voor den bestaanden toestand der regeering en uitgegaan van Jan Cornets de Groot en andere aristocratische Heeren, die samen de Societeit voor de oude Constitutie hadden opgericht, de societeit, waarvan een vriendelijk voorstander zong :

O God, help Nederland uit noot!
Regeer het door Uw wijze wetten,
En laat me met ons Vriend de Groot
Der Boozen harden kop verpletten?

De vroedschap zelf had ook tegen het herstel der „Veertigen” geprotesteerd en ten slotte hadden de Staten deze zaak dan toch niet aangedurfd. Toen was er eindelijk besloten, dat er maar geweld moest gebruikt worden. „Op, naar 't stadhuis! Remotie! Removeeren!”²⁾

Zoo heel moeilijk kon dit werk hier niet zijn, daar

¹⁾ tegengift-request.

²⁾ Veranderen der regeering, het vroegere „verzetten van de Wet.”

immers burgemeesters en schepenen reeds een jaar lang voor de meerderheid patriottisch-democratisch waren.

Zondag 22 April op den laten avond zaten verscheidene vroedschapsleden bijeen ten huize van Collot d'Escury: ze wisten goed wat er broeide, en ze spraken erover met gedempte stem en op moedelloozen toon. Alleen Collot d'Escury zelf en Johan François van Hogendorp dorsten dapperder voor den dag te komen: „laten we de wettige regeering verdedigen, laat ons het stadhuis, het bolwerk der burgervrijheid, bezetten met goede gewapende macht!” — Maar hunne stemmen klonken eenzaam: er was geen kracht, geen durf, geen organisatie. Men wist niet anders te doen dan afwachten in doffe berusting. Den volgenden morgen al vroeg zag men van alle zijden de Rotterdamsche democratische Patriotten deftig in 't zwart gekleed zich spoeden naar de Societeit op de Wijnhaven. 't Was, als gold het een rouwplechtigheid, in plaats van een politiek feest. „Kornelis van den Bosch, een rijke Mennist,” zoo vertelt onze schrijver, „hield daarbinnen eerst een redevoering, om de gemoederen te sterken.” — „Een rijke Mennist,” voegt hij er bij, „die geen kinderen of eenige andere reden had om zich met soortgelijke zaken te bemoeien” ¹⁾).

„Te 9 uur trad zekere Penning uit de Societeit naar buiten, aan 't hoofd van eenige burgergrenadiers, een

¹⁾ Ziehier dus een man, die buiten den gezichtskring van den schrijver viel.

deel der nieuwe militaristische schutterij. Achter hem

OP DEN
PROFESSORAALE KRYGSMAN.

*Tweezints beschouwt men my, en kleeding en in leven;
REGTS ben ik een Predikant, maar die Gods Kerk doe beven,
Door 't nieuwverwetsche licht te preken, tegen reën,
En (*) Urzyns woordenfchat met voeten te vertreen;*

∴ ∴ ∴

*LINGS Batoos Zoon, maar die, in Vryheid schyn, Land's regien.
En 't vast geslooten (†) woord, verwerp en durst bevesten,
'k Spoor groot en klein ten kryg, breek dus des Eendragt's band,
Sirekk' ik dan niet met regt, en Staat en Kerk ten schand?*

(*) Catechismus.

(†) De Uni van Utrecht.

brug naar 't stadhuis. Van alle kanten kwam natuurlijk

volgden de bestuurders der Societeit en verder de leden, in rotten, twee aan twee." Het meest in 't oog viel onze oude kennis, ds. Le Sage ten Broek, de „professorale krijgsman" van de spotprenten, die niet enkel van de Vaderlandsche Societeit, maar ook van het nieuwe vrijcorps „de Palmboom" lid geworden was. Hij bevond zich in de eerste gelederen. Plechtig ging het door de Vischsteeg en over de Beurs-

het volk toestroomen in de hoogste nieuwsgierigheid en met zeer gemengde gevoelens. Weldra voegde zich ook de gansche krijgsraad bij den stoet met een legermacht van schutters, die van den Doelen was opgerukt.

Een prachtige vertooning, — een manifestatie, zooals Rotterdam misschien nog nooit gezien had.

Voor 't stadhuis werd halt gehouden en toegang verzocht, neen geëischt uit naam van de burgerij en van „het tweede Representatief”, de schutterij. De Heeren van de Vroedschap, die reeds vroeg bijeengekomen waren, in afwachting van het naderende onheil, bedachten zich niet zoolang als indertijd de regeering van den Briel: al spoedig werd een groote deputatie van societetsleden en schutter-officiëren binnengelaten. De advocaat Kreet, secretaris-rentmeester der schutterij, die zeker voor den meest welbespraakte en den dapperste werd gehouden, nam daar het woord, en hield, zegt onze schrijver, „eene arrogante redevoering”. Hij somde al de grieven der democraten en al de zonden der regeerders op en richtte zich eindelijk in 't bijzonder tot een zevental¹⁾ raadsleden: van der Heim, J. A. van der Hoeven, baron Collot d'Escury, van Teylingen, J. F. van Hogendorp, R. F. van Starcken en A. W. Senn van Bazel.

„Ik zeg u uit den naam der Rotterdamsche burgerij,

¹⁾ De twee anderen hadden dus, bij nader overweging, nog genade gevonden.

dat gij haar vertrouwen verloren hebt. Gaat dus heen van 't gestoelte der eere!"

Hier zweeg mr. Kreet en aller oogen richtten zich op de zeven zondaars. Doch geen van dezen maakte aanstalten om op te stappen, ook niet, toen „de volks-

Afzetting van zeven vroedschapsleden door de leden der
Vaderlandsche Societeit in 1787.

vertegenwoordigers" en zelfs de democratisch-gezinde vroedschapsleden luide teekenen van ongeduld begonnen te geven. De zeven heeren „weigerden eenparig, heen te gaan", zegt onze schrijver, die zonder twijfel de meeste vroedschapsleden persoonlijk gekend heeft. Wat nu? Geweld gebruiken? De militaire schutters-

macht laten aanmarcheeren? Zóóver was men nog niet, zulke dingen heeft pas de Fransche tijd gebracht.

De „volksvertegenwoordigers” redeneerden, zooals koning Lodewijk XVI eenige jaren later gedaan heeft: „als de Heeren niet willen gaan, moeten ze blijven”, maar ze voegden erbij: „we zullen intusschen alvast zeven nieuwe kiezen”. — En zoo geschiedde; onder veel beweging werd men het eens over de volgende personen: Huichelbos van Liender (de bekende mede-oprichter van het Bataafsch Genootschap), Top, Erbervelt, Ram, Ellinckhuysen, M. M. de Monchy en A. van Beeftingh, die dadelijk daarop aan het verzamelde volk werden voorgesteld en geproclameerd tot nieuwe vroedschapsleden. Dat was de „Remotie”, een spelletje, dat in Rotterdam niet vreemd was; want men had het reeds vertoond in 1672, toen de schutter-krijgsraad vanuit het „Zwijnshoofd” op de Grote Markt naar ’t stadhuis was getrokken. Maar toenmaals had men ’t gedaan „voor den Prins”, nu voor ’t eerst was men opgetreden voor zichzelf, voor ’t „sovereine volk”.

’t Zal dus wel niemand verwonderen, dat deze eerste proefneming niet zoo heel gemakkelijk in haar werk ging; de eerbied voor den nieuwen sovereign was nog niet dadelijk groot genoeg. Onze schrijver vermeldt zelfs met kennelijk genoegen, dat de stadsboden weigerden, de nieuwbenoemde vroedschapsleden te gaan halen. En waarom? Omdat de afgezette vroedschapsleden (onder wie ook burgemeester van

der Hoeven was) hun gelastten, het niet te doen!

En toen aan deze hemeltergende ongehoorzaamheid der boden voor 't oogenblik niets te doen bleek, zond men er maar eenige schutterofficieren op uit, om het genoemde democratische werk te verrichten. Zoo kwam aan 't eind toch nog alles zonder geweld en bloedvergieten in orde. De afgezette Heeren gingen huiswaarts na een formeel ernstig protest, en de nieuwe namen hunne plaatsen in.

Rotterdam had voor 't eerst, zoo lang de wereld bestond, een democratisch (ten minste een zich noemend democratisch) bestuur. De helklinkende stem van Rousseau was doorgedrongen tot in de stille raadzaalen van het Rotterdamsch stadhuis.

De geschetste revolutie-scène heeft plaats gehad op Maandagmorgen 23 April, juist eenige dagen voordat de nieuwe burgemeesters en schepenen moesten gekozen worden. Het spreekt dus wel vanzelf, dat men nu de kroon op het werk zette door al hetgeen, wat nog niet zuiver genoeg Patriottisch was, te vervangen. We vermelden slechts, dat Jan Jacob Elzevier burgemeester werd in plaats van mr. J. A. van der Hoeven.

Pieter Paulus wordt bij de gansche geschiedenis niet genoemd, maar hij was er toch wel; hij hield zich alleen wat op den achtergrond, doch volgens den Engelschen gezant Harris is hij de man geweest, die alles, hier en elders, van achter de schermen geleid heeft, met den Rijngraaf van Salm en de drie pensionarissen.

Waar bleef het Oranjegezinde volk bij deze voorvallen? Het stond toe te kijken of het sloot zich op in zijn straten en stegen of het liep te tobben achter zijn werk. De gansche aanhang van Oranje ergerde zich, maar — deed niets, want er was geen aanvoering, geen organisatie. Onder hen, die het hardst bromden was natuurlijk onze vriend de schrijver, maar ook nog een ander voornaam Rotterdammer, die ons beter bekend is. Van hem heeft Fruin indertijd de plannen, ervaringen en gevoelens uit deze dagen geschilderd in de bekende schets: „De jongelingsjaren van Gijsbert Karel van Hogendorp.” 't Was dezelfde Gijsbert Karel, die nu in brons op het Boymansplein zit, maar die toenmaals in de verste verte geen zittend leven leidde. Hij was reeds officier geweest in de Prinsengarde, had ook al een reis gemaakt naar Amerika en daar den grooten held Washington bezocht, dadelijk na den Vrijheidsoorlog.

Daarna weer in dienst getreden, had hij de gelegenheid waargenomen, om te Leiden te studeeren en te promoveeren in de rechten. Zijn proefschrift „over een billijken omslag der lasten over vereenigde Staten” had hij opgedragen aan Prins Willem V, hetgeen wel een daad van moed mocht heeten, want men was in het jaar 1786, toen die stadhouder al lang naar Gelderland was vertrokken en daar met militaire macht tegen de Patriotten was opgetreden, zoodat hij bij de heerschende partij voor een Alva en Nero werd gescholden. Overigens was van Hogendorp geen blind vereerder van

den Stadhouder, maar een Prinsgezinde van gematigd-liberale gevoelens, zoodat hij gehoopt had, in den smaak te vallen van de meerderheid der Rotterdamsche vroedschap en dus kans te hebben op de vacante betrekking van tweeden pensionaris van Rotterdam. Zijn oom J. F. van Hogendorp zou daarbij zijn voorspraak geweest zijn, benevens de heer Collot d'Escury. Maar nu, bij de Remotie van 1787, was opeens die verwachting in rook vervlogen: er werd zelfs geen tweede pensionaris benoemd.

Van dit oogenblik af was Gijsbert Karel feller tegenstander van de democratische Patriotten dan ooit tevoren, en hij stelde al zijn ijver en zijne bekwaamheden in dienst van de Prinselijke familie; hij is het o. a. geweest, die met den Engelschen gezant Harris de „oprechte vaderlandsche societeiten” heeft opgericht, om de Oranje-partij in Holland eindelijk wat te gaan organiseeren. Te Rotterdam verrees zoo'n club in den zomer van 1787, maar ze kon het niet wagen, om te vergaderen in de stad zelf, zoodat ze in een herberg in de Nadorstlaan bijeenkwam, gelegen in de heerlijkheid Cool, die toenmaals onder afzonderlijk bestuur stond, al was ze een van de onderhoorigheden van Rotterdam. Natuurlijk werden de leden dadelijk vereerd met den naam „Nadorsten”, welke titel een tegenhanger mocht heeten van dien der „Bonte Honden”, in de Molensteeg.

Na de „Remotie” te Amsterdam en Rotterdam begaf zich Holland met volle kracht in den koers der drie pensionarissen, den koers der zoogenaamde volksre-

TER GEDAGTENIS, VAN HET OPRIGTEN DER OPRECHTE VADERLANDSCHE SOCIETIET. TE ROTTERDAM.

*My zwer met noere Liefde van deze Pijnt te geven.
's Godd'yn woede, door den Tyd, vermettig opgeheven;
Lies niet men ontrouwe de Hoofden van 's Gelycke
Vergelyk in een taal, van allen kant verlichte,
Door gaans van 's Aftefien, met euv'ren aanne fterden;
Waar in een Scrophen gevangeld met deni dalen,
Om modd, klyfheidtrouwe, en eendracht aan 's Gaoim.
Ten met der Maatschappij in Stad, te klaren in
Oranje van blaasen, in 's bovenstul gaderen,
Maet, aan 's Gemeenschep uit eynen d'ruk herleven,
En, als het Gelycke ryk, door euv'ren met vergaen,
Altyd in 's middenpunt der euv'ren Wapens staan,
Gefoerd aan ell van die. De Godd'yn, die voor deen,
Door Sants en S'ide geeng bereyldt pley te ween,
Voor 's wille gedure des velle, vertoon eig in een loog,
Ten eelen des Verloofde. Zy hiet het hant om heeg
En fmeide Emanuel met tranen op de wangien:
„Wilt voor een Sulemanick de klina viefen vangen.”*

*De Vryheid, ewige cult van 's lieve Vaderland!
Werde, onder Vryheids-naam, niet minder aangeraad;
Men euv're, een euv're, van eal, voor haar belang en Reukten,
Als werden die vercept, met euv're in Digen ingien;
De heggelys of het Woord, is 's gule woord van Vry,
Teropt met nute bideelde, dan eigen heerschappij:
Al poegte de dille vrank van ap'ron haar te fterden;
Ben Hercules al riet het hant den kop verbroken,
Hy ligt eyn hant vrede op. 's Lande Vrede, die men niet,
Met D'vrediche heerschappij, gefchiedend in 's verfhiet,
Zyn, het de wuitange ook dien dabblen hand mag hant,
Het rieftevoer van de Kerk, in 's loog befhiet der Staten.
In 's andere versterk, daar 's velle verghed is,
Vertoon eig aan den wand Print Willem's heiltenis;
Een eider wile den Vrede, als 's Hoofd der Gelo Heeren,
Lies met den Vredeling het vry Land regeren;
's Gemeenschep vete die Moeg. Nooit eal het iet byaan,
's Will fergte met d'vren eal, en pley van Onderaan*

PETRUS HOFSTEDT.

geering, en men zag dit heel duidelijk op het Rotterdamsche stadhuis, waar een groot getal besluiten in de bedoelde richting genomen werden, die echter later alle versierd zijn met het bovenschrijft: „nul, illegaal en informeel.” Dit was ook de tijd, waarin men op de meest draconische en meest kinderachtige manier te keer ging tegen al wat naar oranje leek. Hieraan heeft onze schrijver zich natuurlijk niet weinig geërgerd. „De dijkgraaf van Schieland”, zegt hij o. a., „liet in 1787 alle oranjekleurige bloemen bij de boeren weghalen, daar ze op hun erven in het gezicht stonden. En den onderschout Plate heb ik zelf op een Zondagmiddag met groote drift langs de Schie zien rijden, op het gerugt, dat zich aan 't eind derzelve een karel met oranjelint vertoond had.”

Natuurlijk zijn de boeren in Schieland er niet door bekeerd, integendeel. Wie kent niet de tragi-komische geschiedenis van het Blijdorpsche stoomgemaal, aan dezelfde Schie gelegen, even voorbij de Heul? — Steven Hoogendijk en zijne vrienden van 't Bataafsch Genootschap, in 't bijzonder het nieuwe vroedschapslid Huychelbos van Liender, hadden het eindelijk zoover gebracht, dat er aan den Blijdorpschen polder een goed stoomgemaal werd geplaatst door de monteurs van James Watt zelf. En men had er schitterend succes mee behaald, toen die polder door 't natte weer geheel onder water geraakt was. De stoommachine had in een paar dagen alles drooggekreken, nadat de windmolens het geheel hadden moeten

opgeven. En toch — de Blijdorpsche boeren hebben het werktuig niet willen behouden, niet enkel uit haat tegen het nieuwe, maar ook en vooral uit afkeer van de Patriotten! De machine was „het Keezending” en daarom moest ze verdwijnen, ook al is later nog de Prins zelf hier geweest, om ze belangstellend in oogenschouw te nemen.

Men was trouwens zoover gekomen, dat de harts-tochten met wilde vlammen uitsloegen. In Utrecht was de burgeroorlog reeds begonnen; de Prins kwam, op verzoek, helpen met militaire macht en nu stróonden van de andere zijde uit Holland en elders de schutters en vrijcorporisten toe, om den „tyran” te weerstaan. Ook uit Rotterdam kwamen ze, nadat de „professorale krijgsman”, hun wapenbroeder Le Sage ten Broeck uit de Wafellaan, zijn „oneerbiedig gebed” voor de Keezen had gedaan. Rotterdammers vond men bij de militaire macht van den Rijngraaf van Salm, Rotterdammers ook bij de grensbewakers te Woerden en Gorinchem. Zelfs moeten er eenige Rotterdamsche schutters onder de helden geweest zijn, die de Prinses bij de Goejan-verwellesluis tegengehouden hebben, toen zij naar Den Haag wilde, om de Oranjepartij te helpen organiseren.

Tot September bleef de toestand van veel schelden, schreeuwen en heen en weer trekken aanhouden.

Toen kwamen de Pruisen, wier koning de broeder van de Prinses was, en in een oogwenk was alles omgekeerd. De Amsterdammers hebben nog een oogenblik getracht, zich te verdedigen, de Rotterdammers niet.

„Een compagnie vrijwilligers uit Rotterdam”, zegt onze schrijver, „bestaande uit vrijcorpers en jongens, die men het soldatenpakje had aangetrokken, was naar Gorinchem gegaan, om dien post te helpen verdedigen. Maar vóórdat nog de Pruisen voor Gorin-

AFBEELDING VAN HET HELDHAPTIJG EN EDELMOEDIG VERLAATEN VAN GORINCHEN.

- No. 1. Verbeeld het gehele hoopje van Amsterdamsche, Rotterdamfche, Leidfche en andere *Amfibies*, zich hale over kop te Schiep bejegende, zoo goed en kwaad zy kunnen: als het veel te flerk bemenden derafver *Vaderlandfche Cavaliers* knarwende, zich op de *verzadering der Pruisfchen*, met de *Huizen* roepers van den *Toorn*, te bemoeien.
2. Verbeeld de *Cavaliers* en *Infantery* van het *Lagere van Surinam*, met de *Rotterdamfche Stad-Militie*, bestig om zoo spoedig mooglyk te een mondegereet met de *Pruisfche Militairen*, te ontchappen.
3. Verbeeld de *Moolen*, en
4. De *Brouwerij*, zoo als die door de *Pruisfche Handfjeren* te brand gefchooten waren, om des te meerder de *Heidenmoed* in de herten der *Vrywillige Vryheidsvrienden* te ontfeeten; doch te vergeefch.
5. Verbeeld de *Hoofdkerk*, met de *witte Vreederling* op haaren *Toornspits*; benevens eenige *Lieden* die van den *Troon Huizen* roepen om met de *Heiden* zwaden; juist in die houding, die derafver *bittere smerte* over het overtyend verlaat der *Vryheidsvrienden*, uitdrukt.
6. Verbeeld de *Pruisfche Militie*, flartig de *Poort binnen* trekkende; als woenende dat alle haant toch *vruchteloos* soude zyn; dewyl het *heldhaftig* vluchten!!! eenen *natuurlyke eigenschap* haant *parly* was.

chem kwamen, liepen ze weg naar Dordt en arriveerden vandaar in een vaartuig hier aan de Geldersche Kade: ik heb later een van die vrijwilligers gesproken, die ook te voet gevlucht was, en die heeft me zelf gezegd: Ik had altijd gedacht, dat Gorinchem vijf uren gaans van Dordrecht was, doch ik heb het met die bij mij

waren, in drie uren geloopt, toen de Pruisen ons agterna waren."

De paniek hier ter stede zelf was natuurlijk niet minder groot. „Vele Patriotten vluchtten zoo snel mogelijk, o. a. burgemeester Bogaert, die nimmer zijn vaderland en stad wederzag, daar hij gestorven is te Brussel. De meesten gingen naar St. Omer, waar de deugnieten onder hen leefden op kosten van de gegoedsten." Le Sage ten Broeck maakte ook, dat hij wegwam en hem werd buiten de Oostpoort uitgeleide gedaan door een schreeuwende en zingende volksmenigte. Evenzoo ging het den boekverkooper Krap en een paar van zijn vrienden.

Pieter Paulus evenwel vluchtte niet. Hij was nog in de laatste dagen vóór de komst der Pruisen naar Antwerpen en Luik geweest, om de Fransche bondgenooten tegemoet te gaan, en toen deze wegbleven, uit vrees voor de Engelschen, had ook hij gemakkelijk weg kunnen blijven. Maar hij deed het niet, kwam gewoon terug in zijn ambt aan de Admiraliteit. Misschien zou men hem daar met rust gelaten hebben om zijne groote bekwaamheden, indien niet de Engelsche gezant Harris heel sterk op zijn ontslag had aangedrongen. Toen moest Prins Pieter Paulus van 't Haringvliet verdwijnen, maar hij bleef in de stad, wachtend op andere tijden. Aangenaam kan 't hier de nu volgende jaren voor hem niet geweest zijn, als men onzen schrijver gelooven mag. „De hier blijvenden," zegt hij, „leefden gestadig in doodelijken angst. Ver-

DE BROEK OP DE VLUCHT.

*Men zingt thans langs de straat, de BROEK is op de loop,
 Dit is de dank, belaat! voor 't Patriotisch Preeken. —
 Cocardes, voegd me 'er by, daar loopt hy meê te koop! —
 Ach! mogt ik 't Princen-vee bier voor den bals zien breeken! —
 En, daar 't met al 't gebrui, myn Preeken is gedaan,
 Zal niet myn Beê omhoog, maar na den Afgrond gaan.
 ô Pluto! beste Maat! ach! wild my gunstig booren,
 Doet al 't Oranje-ras door Strop of Bloed versmeoren!*

scheidenen werden deerlijk afgeklopt door 't gemeen onder den naam van removeeren en hunne huizen zouden geplunderd zijn, indien de beste Prinsgezinden hen niet hadden beschermd."

De komst der Pruisen zelf is hier te Rotterdam ver-
eeuwigd in een bekende plaat van D. Langendijk.
Men ziet er de „Nadorsten" optrekken als rustbe-
waarders, men ziet er de volksmassa, die juichte
zoodat „de straatsteen er haast van gingen splijten".
Misschien staat onze schrijver er ook wel op, want
hij is erbij geweest, al zal hij wegens zijne bekende
deftigheid zich aan hard juichen niet bezondigd hebben.
Boven alles uit waait van den Sint-Laurenstoren de
Prinsenvlag.

GELIJKHEID, VRIJHEID EN BROEDERSCHAP.

Nadat de Pruisen weer heengegaan waren in 1787, bleef de Prinsenvlag nog lang op den toren staan, al was 't niet als te Haarlem, waar ze jaar in jaar uit van de Sint-Bavo bleef wapperen. Ook werd in de kerk weer gebeden voor den Prins, vuriger nog dan vroeger, en Professor Hofstede predikte er zoo Prinsgezind, als hij wilde: „indien deze nietige aardwormen 't in hun vermogen gehad hadden, zouden zij God, hunnen schepper, wel gedwongen hebben, de Oranjekleur van den aardbodem weg te doen.”

En op het West-Nieuwland betrokken de „Nadorsten” een ruim, wèl doortimmerd, zeer in 't oogvallend gebouw, waar ze niet verzuimden, braaf te illumineeren, als er een of ander Oranjefeest te vieren was.

Maar op de Wijnhaven was geen societeit meer te vinden: de „Vaderlandsche”, die zulke groote dingen gedaan had, was gesloten, evenals die der „Bonte Honden”; en hare voornaamste leden zaten ver in 't buitenland als ballingen.

Op 't Stadhuis waren de zeven „Geremoveerden”

[illegible]

weergekeerd; ze hadden de pen helpen halen door alle besluiten, sedert vijf maanden genomen: „nul, illegaal en informeel”. — Gijsbert Karel van Hogendorp had er ook weldra zijn intrede gedaan; nog juist op den oudejaarsdag van het gedenkwaardige jaar 1787 was hij benoemd tot het ambt, dat hij zoo vurig begeerd had. Den 4^{den} Februari 1788, bij 't bedanken van Mr. Herman Nederburgh, was hij zelfs eenig pensionaris van Rotterdam geworden, was hij gëtreten in de betrekking, waaraan Oldenbarneveldt en Hugo de Groot eenmaal luister gegeven hadden. Van Hogendorp is de laatste der Rotterdamsche pensionarissen geweest en niet de minste. Evenals Oldenbarneveldt was hij voorbestemd, om later in Den Haag nog een gansch andere rol te spelen.

Rotterdam heeft eer gehad van zijne pensionarissen, veel meer b.v. dan Amsterdam.

In 't Achterklooster had men Kaat Mossel en Clasina Verrijn terug en 't „Oranjbloed” werd er met nieuwen lust bezongen en gevierd. Maar degenen, die min of meer meegedaan hadden met de Elzeviers en de Bogaerts en de Geversen, bleven gaarne uit dien omtrek vandaan.

De Prins zelf kwam in de hier bedoelde jaren nog meer dan eens te Rotterdam, waar hij dan natuurlijk feestelijk ontvangen werd. Maar hij kon toch niet verhinderen, dat een belangrijk deel der bevolking mokkend thuis bleef, want deze Prins heeft de kunst der verzoening niet verstaan: hij gaf wel eene amnes-

tie, maar — met uitzonderingen, die vele waren, ook wat de Rotterdammers betreft. Toch hebben nog verscheidene van de gevluchte Patriotten uit Rotterdam, die zelf om vergiffenis gesmeekt hebben, terug mogen komen, volgens onzen schrijver, „maar”, zegt hij, „die daartoe te koppig waren, bleven buiten 's lands”. Alsof de Prins hen anders allen zou verhoord hebben!

Er was rust in de stad, tenminste voor 't oog, tot in 1793, toen de buitenlandsche oorlog weer begon, ditmaal met Frankrijk. Die oorlog bracht natuurlijk nieuw wapengedruisch in Rotterdam: men zag er de Staatsche legers doortrekken en soms ook de Engelsche, die nu weer bondgenooten waren; — men zag er ook vele flinke kanonneerbooten, die de laatste raadpensionaris, Laurens van den Spieghel, had doen uitrusten.

Lang hielden de „cohortes d'esclaves” het vol tegen de massa's der Sansculottes, totdat de strenge vorst in 't eerste begin van 1795 alle verweer zoo goed als onmogelijk maakte.

Voor de Oranje-partij was deze geweldige koude een driedubbel kruis, maar bij de Patriotten deed zij 't hart sneller kloppen: de vorst zou hun boeien slaken. Een Fransche legerafdeeling rukte over Gorinchem naar Utrecht en trok reeds den 19^{den} Januari 1795 de stad Amsterdam binnen. Het bericht daarvan vloog natuurlijk dadelijk door 't land en kwam ook in Rotterdam „Nu waren de heeren er bovenop”, zegt onze schrijver. Nog denzelfden dag kwamen de schutters van 1787,

Den 21sten Januari was er groote politieke vergadering op den Doelen, 's morgens te 9 uur. Als woordvoerder trad mr. Paulus Hartog op, een bekend aanzienlijk advokaat en procureur, die o. a. verscheidene malen had dienst gedaan als executeur-testamentair van hoofdaandeelhouders der Oost-Indische Compagnie. Waarschijnlijk is hij Doopsgezind geweest, want er is bij hem een geval bekend van volstrekte eedweigering. Hartog dan nam het woord en vertelde, dat de Fransche bevrijders van Dordt kwamen oprukken, vergezeld door Dordtsche schutters. In den middag zouden ze hier zijn en vóór dien tijd moest de regeering worden veranderd. Nieuwe remotie was noodig, nog veel radicaler dan in 1787, want de Fransche vrienden wilden met het tegenwoordige bestuur niets te maken hebben. — „Op dus, naar 't stadhuis!” — De spreker vond natuurlijk algemeene toejuiching en er werd dadelijk een commissie gekozen, die voor de remotie moest zorgen. Deze commissie, met Hartog aan 't hoofd, begaf zich onmiddellijk naar 't stadhuis, onder geleide van een nieuwsgierige menigte, en verzocht daar den president-burgemeester, dadelijk de vroedschap bijeen te roepen.

Dit gebeurde zonder tegenspraak, en zoodra de vroedschapsleden uit den mond des burgemeesters hadden vernomen, wat er gaande was, gingen ze ook zonder verzet onverwijld heen, ieder naar zijn huis. Geen poging werd gedaan, geen vinger zelfs verroerd, om de zetels nog te behouden, gelijk in 1787 gedaan

was. Men zwichtte zijgend voor den nieuwen vijand, de vreemde, Fransche democratie, die de Patriotten nu kwam helpen. „Hoofd voor hoofd omvraag gedaan zijnde”, zegt het laatste besluit der oude Rotterdamsche vroedschap, „hebben de presente leden, benevens de drie stadssecretarissen eenparig begrepen, dat in de tegenwoordige tijdsomstandigheden niets te dierbaar kan zijn tot behoud der inwendige rust in de Stad en mitsdien op de ernstige en herhaalde verzekering van veiligheid voor personen en goederen goedgevonden, aan 't verlangen der vergaderde Burgerij, ingevolge het te kennen geven van meergemelden advocaat Hartog en verdere Gecommitteerden, te voldoen, met in den schoot der Burgerij te resigneeren, zooals ze verklaren te doen bij dezen, de Ampten van Vroedschappen en Secretarissen door hun respectievelijk bekleed wordende.”

Men ziet het: zóóveel haast was er nog niet bij geweest, of men had nog tijd gevonden, het noodlottige besluit op zijn achttiende-eeuwsch deftig en langdradig op te stellen.

Vervolgens ging men vlug en zonder talmen, ieder naar zijn huis en wachtte, achter de gordijnen zittend, op de dingen, die komen zouden.

Intusschen had de commissie uit de Burgerij zich terugbegeven naar den Doelen, om verslag te doen van haar heldhaftig en welgeslaagd optreden op 't Stadhuis.

Nadat dit genoeg was toegejuicht, besloten de

vergaderde Patriotten, zooals onze schrijver zegt, „onder elkanderen twaalf kiezers aan te stellen tot de aanstelling van een Provisioneele Regeering, waartoe (d. i. tot de regeering) door hun de volgende benoemd werden: Paulus Hartog, Pieter Paulus, Theodore van Zeller, Daniel de Jongh Adriaansz., Herman Forsten, Jacob Reepmaker, Pieter Ellinckhuyzen, Johan Frederik Hofman, Dirk Heyting, Franciscus Hendricus Gram, Michiel Plemp, Arnout van Beeftingh, Jan Messchert, Samuel van Hoogenstraten, Jan Vergoes, George Willem de Vogel, Jan Daniel Huichelbos van Liender, Dirk Willem van Dam, Theodorus Schopman, Cornelis van Stolk, Gerrit Costerman, Hendrik van Tomputte, Nicolaas van der Masch en Abraham van Rotterdam.

Vier en twintig in getal welgeteld, vier wethouders en twintig „raden”, gekozen niet voor hun leven, gelijk voorheen de mode was, doch voor — zes weken.

't Waren niet maar de eersten de besten, geen achterstraatsche onbekende grootheden; — 't waren weer zooveel mogelijk de „bollen” uit de Patriotten, tevens de „fatsoenlijke menschen”, zonder „den aanhang”. Er waren zelfs oude, aanzienlijke namen onder als Reepmaker en Costerman, ook beroemde namen als Huychelbos van Liender, de man van 't Bataafsch Genootschap en van de stoommachine in Blijdorp. Terecht zegt onze schrijver:

„Een der eerste scheldwoorden van den Patriottischen tijd was geweest: hij is een Aristocraat! Ondertusschen begeerden dezelfde Patriotten een Regeering uit de notabelste personen, dat toch niet anders was dan een Aristocratische Regeering.”

Mocht men vragen, waar toch zoo spoedig in het toenmalig Rotterdam, een stad van \pm 60,000 zielen, zooveel nieuwe mannen te vinden waren, dan moeten we erop wijzen, dat al wat Katholiek, Remonstrant, Doopsgezind of Luthersch was, voorheen van alle regeeringsambten was uitgesloten geweest; de mannen van beteekenis, die onder deze kerken behoorden, stonden dus bij wijze van spreken allen klaar, om onder de 24 opgenomen te worden. Alleen de Joden schijnen nog niet toegelaten te zijn: ten opzichte van hen was het nog \grave{a} l te moeilijk, de nieuwe gelijkheid te betrachten.

Boven aan 't lijstje stond natuurlijk Paulus Hartog, maar zijn collega Pieter Paulus was toch veel meer de hoofdman dan hij; deze man trad steeds weer op den voorgrond, waar de gelegenheid zich maar bood. Dit bleek o. a. nog op denzelfden 21sten Januari, waarop de geschetste omwenteling had plaats gevonden. Toen namelijk des middags tegen donker het bericht kwam, dat de Franschen, 400 in getal, de stad naderden, vergezeld door een aanzienlijke afdeeling gewapende burgers van Dordrecht, werd Pieter Paulus aangewezen, om hen te verwelkomen. Wel is waar liep hij de „bevrijders” mis, daar hij

met zijne deputatie op de Groote Markt en verder naar den kant der Maas ging zoeken, terwijl de Franschen reeds de Oostpoort binnenrukten, maar door vriendelijke waarschuwing kwamen ze toch nog juist weer bijtijds aan 't stadhuis. Daar hield Pieter Paulus nu zijn welkomstrede, terwijl alle klokken van de stad luidden en speelden en de driekleurige vlag lustig boven den toren wapperde. Zoo zagen nu de keien bij 't stadhuis de zege der Patriotten op dergelijke wijze, als ze acht jaren vroeger die der Prinsgezinden aanschouwd hadden. Maar of ze ook nu gevaar liepen „om vaneen te splijten”, meldt onze schrijver niet. — De Rotterdamsche Courant van 22 Januari, die reeds dadelijk prijkte met de nieuwe leuze der Revolutie, laat wel iets van dien aard vermoeden: zij schrijft ten minste, dat „het gejuich des volks, dat in eene verbazende menigte toegelvloed was, niet te beschrijven is geweest”. Maar ze haast zich toch, erbij te voegen, dat het in den avond zoo stil was op straat, alsof er den ganschen dag niets gebeurd ware, „hebbende de waakzaamheid en ijver der Burgerij een algemeene gerustheid verwekt.”

Zoo was het telkens in die dagen van partijschap: wel eens vreugde bij 't keeren der kansen, maar toch de meeste voldoening, als 't maar zonder standjes afliep.

Intusschen was de stilte van dezen gedenkwaardigen avond wel eenigszins verklaarbaar: de 400 „bevrijders” en hunne gezellen waren ingekwartierd bij de burgers en rustten uit van hunne vermoeienissen, de

Prinsgezinde menigte hield zich thuis in doffe afwachting en de Patriotten werden waarschijnlijk van de straat geweerd door de felle koude, waarop hun politiek vuur niet berekend was. Maar terwijl de stad lag onder diepe stilte, brandde op 't Raadhuis den ganschen nacht helder licht; daar zaten de 24 nieuwgekozenen, de vertegenwoordigers van het „Rotterdamsche volk”; ze waakten en werkten zonder ophouden, en ze zaten er nog, toen de zon opging' over den eersten nieuwen dag der Rotterdamsche vrijheid. — In 't holle van den nacht zag men telkens boden, die van Amsterdam kwamen, de trappen van het oude raadhuis beklimmen. Ze brachten brieven en missiven, steeds bestemd voor Pieter Paulus, nu weer „de Prins” van Rotterdam, de man, die altijd in verbinding gebleven was met de hoofdlieden der partij te Amsterdam en elders.

Pieter Paulus vormde ook nu de verbinding tusschen Rotterdam en het overige Holland, als een van de hoofdlieden der gematigden naast Rutger Jan Schimelpenninck.

Den volgenden dag, 22 Januari, kwam de Rotterdamsche Courant uit met een extra-bijvoegsel, waarin de gebeurtenissen van den 21sten beschreven werden. Bovenaan stond het tooverwoord „Gelijkheid, vrijheid en broederschap” en onder aan den voet las men de advertentie: „Het overheerlijk en nog niet bekend middel voor de Borst- en Longkwalen is nu van Engeland alhier gekomen, bestaande in pillen.” — Wat zal

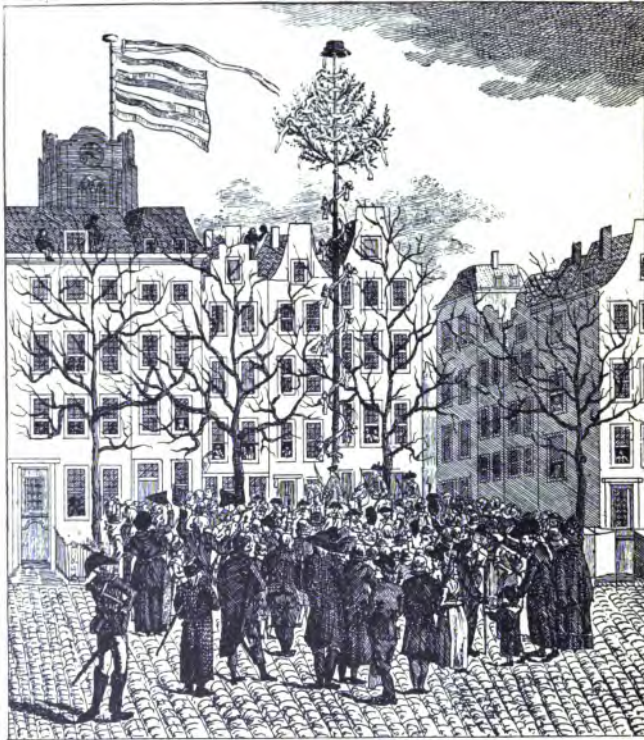
onze schrijver, die natuurlijk trouw lezer van het blad geweest is, daarvan gezegd hebben op zijn cynischen trant? Zou hij niet gebromd hebben: „de onderkant is wind en de bovenkant ook, maar de Engelsche wind is tòch nog beter dan de Fransche”? Zijn gedenkschrift zwijgt erover, ofschoon de courant nog lang en de Fransche leuze en de Engelsche advertentie heeft gebracht.

Wat ze echter *niet* bracht, was het verdere verhaal van de opvolgende gebeurtenissen, 't geen vreemd genoeg is; 22 Januari eindigt de Rotterdamsche haar relaas met de woorden: „door tijdsgebrek kunnen we het verdere nu niet melden; wij zullen trachten, dat in onze volgende aan het Publiek mee te deelen.” Dit is geen werkelijkheid geworden, nooit! Men vindt in de volgende nummers geen verhalen noch beschouwingen over de nieuwe toestanden. Is het de oude voorzichtigheid, die ze in de pen gehouden heeft? Of is het gebrek aan plaats geweest? Misschien óók wel dit laatste, want de Courant kreeg zòdoveel publicatiën van het nieuwe stadsbestuur en van den Franschen generaal Bonnaud, die met nieuwe troepen, den 22sten binnengerukt was, dat ze toch al gemakkelijk vol raakte en steeds bijvoegsels moest geven.

Bonnaud had zijn intrek genomen in het deftige Gemeenelandshuis en liet zich daar niet weinig gelden. Niet eens bij het planten van den vrijheidsboom mochten de Rotterdamsche burgers, van hun nieuwe vrijheid volop genieten. Wethouders en Raden hadden

besloten, dit feest te vieren op Zaterdag 24 Januari, maar op „requisitie” van den Franschman werd het uitgesteld tot Maandag den 26sten, omdat generaal Pichegru en de Representanten der Parijsche conventie dan zouden zijn aangekomen. Toen 't zoover was, zijn die heeren intusschen niet eens bij 't feest tegenwoordig geweest. Op den 26sten is een deftige, kleurige optocht uitgegaan van den Doelen, waar de vrijheidsboom gemaakt en opgesierd was, een optocht, heel wat schitterender dan die van Hartog en de zijnen, den Woensdag tevoren. Voorop een deel der Fransche troepen, benevens een detachement der Hollandsche bezetting, die reeds vóór de omwending in de stad gelegen had, dan volgden de stadsregeerders, de nieuwe kiezers uit de burgerij, en generaal Bonnaud met zijn officieren; daarna kwam de vrijheidsboom zelf, gedragen door vele burgers en vergezeld door een talrijke rij jonge burgeressen, in 't wit, met nationale linten versierd. De stoet werd gesloten door schutters en Fransche militairen. Tegen vier uur in den middag kwam men op de Groote Markt (waar vooraf de doorvaart onder de straatsteen goed onderzocht was, met het oog op een mogelijk buskruitverraad) en zette den boom met den vrijheidshoed recht overeind dichtbij den koperen Erasmus. Toen luidden weer alle klokken van den nabijzijnden Sint-Laurenstoren, de krijgsmuziek speelde schetterende fanfares, de kanonnen bulderden van de bolwerken, het gejuich barstte los van alle zijden en de bekoorlijke burgeressen van Rotterdam dansten de

carmagnole met de Fransche militairen, terwijl de burgers mede rondsprongen of bewonderend toekeken.

**HET PLANTEN DER EERSTE VRYHEIDS - BOOM TE ROTTERDAM,
OP MAANDAG 26 JANUARY 1795.**

Er waren twee Rotterdammers, die verzen gemaakt hadden, een Fransch en een Hollandsch; die verzen werden voorgedragen en dan luidkeels gezongen, en

de makers werden toegejuicht, vooral die van het Fransche gedicht, de ijverige burger Chandon.

Van al deze geestdrift en kinderlijke vreugde spreekt onze schrijver niet. Voor hem zijn er „bij de plaatsing van den vrijheidsboom enkel buitensporigheden, schandelijkheden en ontugtigheden gebeurd”, ’t geen wel niet geheel buiten de waarheid zal zijn, in aanmerking genomen, dat het spoedig donker werd en dat de Fransche militairen geen heilige boontjes waren, terwijl natuurlijk allerlei vrouwvolk op de been was gekomen, dat gaarne de politiek der vrijheid en gelijkheid volgde. Den ganschen avond bleef het zeer levendig in de stad, waarvan onze schrijver een onaangename ondervinding heeft opgedaan; „ik wilde ’s avonds uitgaan”, zegt hij, „en zag juist een gewapenden troep burgers aankomen, die bij ’t planten van den boom geassisteerd hadden, doch nu verzeld waren van een menigte slegt, meest dronken en baldadig volk. Ik bleef staan, vertrouwend op de gewapende burgermacht, die zich immers het bolwerk der vrijheid noemde. Maar op eens trad een karel (N.B. een burger) uit het gelid op mij toe. Ik deed gauw de deur dicht en de man rende tegen de deur aan en gaf er nog eenige steken met de bajonet in. Had ik blijven staan”, zoo besluit hij hier wat al te gereedelijk, „dan zou hij met mij gedaan hebben, hetgeen hij aan mijne deur deed”.

Van de bovenbedoelde verzen van Chandon en zijn collega spreekt onze schrijver natuurlijk ook geen

woord; wèl haalt hij een ander gedicht aan, dat meer op stoffelijk gebied ligt en hem dus sterker getroffen heeft dan die andere „aertigheden”. ’t Is van zekeren Jan Verveer, die met zijn vriend van Loon de Fransche broeders te paard had helpen binnenleiden, en die „behoorde tot die Patriotten, welke zoo erg ijverig waren met het oog op een mooi baantje.” In dit kunstgewrocht leest men o. a.:

„Aan uwen vrijen disch gezeten,
Zult gij het eertijds schrale brood
Nu vet geboterd smaaklijk eten
Naast uw gegoeden landgenoot.
Gij zult niet meer van honger sterven,
Terwijl de Grooten d’ Aard beërven,
Ten smaad van God, ons aller Heer.
Het recht van anderen te onderdrukken,
Den vrijen burger kaal te plukken,
Bestaat in Nederland niet meer.”

„’t Is fraai uitgekomen!”, roept onze schrijver, en, den dichter op den voet volgend, gaat hij voort; „brood en boter waren een paar maanden later, midden in den zomer, duurder dan ooit in den hardsten winter bij ’s menschen geheugen; de armenkassen waren uitgeput, de steden moesten afzonderlijke armbelastingen invoeren. Middelburg kon zelfs zijne weeskinderen niet meer van kleeren voorzien.” — „En de lands-obligatiën stonden op de helft!” — zoo klinkt de slotverzuchting, misschien voor hem de ergste van alle.

Wat wonder! — ’t Was voor menschen als onzen

materialistischen vriend niet weggelegd, de mooie, vruchtbare kiemen te zien, die de Revolutie hier mee-debracht. Zij bemerkten wel, hoe de oud-Hollandsche bodem, hun lief geworden met al zijn weelderig onkruid, wild werd omgewoeld en hoe hij gemest werd met veel stinkenden mest van winzucht en genotzucht, maar ze zagen de goede zaden niet of wilden die niet zien. — O, als onze schrijver eens weer op kon staan en met eigen oogen aanschouwen, wat zijn beminde stad Rotterdam geworden is nu, een eeuw ruim na de „omwenteling”, hij zou zeker, met al zijn conservatisme, anders spreken! Want hij zou moeten erkennen, dat de wonderlijke ontwikkeling dezer stad ten minste voor een deel te danken is aan de „Vrijheid” en „Gelijkheid.”

Zelfs de ellende van 1795 heeft te Rotterdam nog rechtstreeksche vruchten gedragen. De groote werkeloosheid, veroorzaakt door den nieuwen Engelschen oorlog, heeft het stadsbestuur doen besluiten, Feyenoord geheel te doen bedijken, bij wijze van werkverschaffing. Ook hierover zal onze schrijver zonder twijfel gemopperd hebben, en toch is daarmee de grondslag gelegd voor een nieuw leven, zoo schoon, als niemand had kunnen denken.

Evenwel, de eerste tijden der nieuwe vrijheid waten moeilijk genoeg, te Rotterdam nog meer dan elders. Bijna alle havenverkeer hield in eens op, en de handel kwam ook voor een groot deel tot stilstand, omdat men hier juist zoo bijzonder veel met Engeland te

doen had gehad. En al werd het verkeer met Frankrijk natuurlijk heropend, dit bracht niet de voordeelen, die men ervan verwacht had, daar de handelsgrenzen toch vrij scherp bleven bestaan en de stad Antwerpen natuurlijk ook opnieuw hare vleugels begon uit te slaan.

Buitendien brachten de Fransche soldaten meer nadeel en last, dan hunne commercieele landgenooten voordeel konden bezorgen. Er kwamen telkens nieuwe troepen door Rotterdam trekken, en, al gingen de meeste verder door, zoo had men toch voortdurend inkwartiering. En wát voor inkwartiering? — Sansculottes, haveloos volkje, vaak vroolijk en gezellig, maar altoos veeleischend, zóó erg, dat reeds in de eerste dagen, den 27sten Januari, in de Rotterdamsche courant een publicatie van de Fransche Representanten verscheen tegen de plunderingen door de Fransche soldaten en daaronder zelfs een afkondiging van generaal Bonnaud, waarin hij de burgers verzocht, zelf tegen inbreuk op hun eigendommen op te treden, dus tegenover de Fransche militairen eenvoudig geweld met geweld te keeren. ¹⁾ Daar kwam dan nog bij, dat het voorloopig stadsbestuur, toch al zoo overladen met werk, geen kans scheen te zien, behoorlijk voor de goede verdeeling der inkwartiering te zorgen, terwijl sommige gewetenlooze ambtenaren het geknoei op dit stuk gaarne

¹⁾ R. Crt. van 27 Jan. 1795. Vlak daaronder staat het bericht over het blijde feest van den vrijheidsboom!

in de hand werkten ten bate van eigen zak. Ons handschrift vertelt zelfs van een „zwaren Patriot”, den reeds genoemden van Loon, die zich op het platteland valschelijk heeft uitgegeven voor commissaris der inkwartiering, de boeren in de gelegenheid stellend, dien last af te koopen”.

Dit alles viel niet mee, maar er was nog meer onaangenaams. En nu bedoelen we natuurlijk niet alleen voor de Prinsgezinden, die maar 't best deden, zich geheel stil te houden, doch ook voor de brave, rechtgeaarde Patriotten, die een onoverwinlijken afkeer hadden van het stadhouderschap en van de aristocratie, en die nu „het souvereine volk” genoemd werden. Dezen hadden zich natuurlijk heel wat eer, roem en geluk voorgesteld van de omwenteling. En we mogen onzen schrijver gerust toegeven, dat in die voorstelling bij velen de vette en eervolle postjes een groote plaats bekleedden. Nu hadden zooals we gezien hebben, de hoofden zich wel is waar dadelijk van voorname ambten meester gemaakt, toen ze op den 21sten Januari de regeering in handen hadden genomen, maar dit waren als van ouds grootendeels onbezoldigde posten, die in deze dagen beslist meer lasten dan lusten meebrachten. Men zag dan ook na afloop der provisioneele zes weken dadelijk meer dan een derde van de Wethouders en Raden weer van 't stadhuis verdwijnen. Den 24sten Februari koos de burgerij, in wijkvergaderingen opgeroepen, 15 der zittende leden en 9 nieuwe.

Waarom vielen die negen uit? — Ten deele zeker,
Uit den Patriottentijd.

om plaats te maken voor Patriottische „martelaars”, ballingen van '87, die met de Fransen pas op den middag van den 21sten teruggekeerd waren, ten deele misschien, omdat de „burgerij” hen niet allen wenschte te behouden, maar er zijn er toch ook onder geweest, die zelf bedankt hebben. En er blijkt nergens, dat er zich ook maar één onder de negen bevond, die gaarne langer gebleven ware. — Trouwens, bij de tweede verkiezing, in Mei 1796, traden er van de 24 raden niet minder dan negentien voor goed af en dat was bijna geheel om reden van regeeringszatheid.

Intusschen waren er onder de voormannen wel enkelen, die spoedig „goed onder dak” geraakten. Zoo b.v. Paulus Hartog, die nog in 1795 lid werd van het „Committé” voor den West-Indischen Handel; — natuurlijk ook Pieter Paulus, die reeds den 26sten Januari gekozen werd tot voorzitter der Provisioneele Representanten van Holland en van toen af bijna voortdurend in Den Haag bleef. Maar groot was het getal *niet* van degenen, die een tastbaar loon kregen voor hun Patriottischen ijver, want in zeer vele ambten en ambtjes liet men de aanwezige bedienaars blijven, vooral in de lagere, als die van veerschipers, klerken ten stadhuize, zakkedragers, enz . . . „Den aanhang” der Patriotten, waaronder zoovelen, die een „schuldeischer hadden”, kreeg dus lang niet wat hij verwacht had.

Vandaar groote ontevredenheid, die natuurlijk gelegenheid genoeg vond, om zich te uiten. Vooreerst in de

wijkvergaderingen, welke verscheidene keeren moesten opgeroepen worden in kerken en andere openbare gebouwen, om te handelen over verkiezingen en andere zaken. Ten tweede in de schutterij, die uit haar aard en oorsprong meer neiging bezat, om te disputeeren en te murmureeren, dan om de orde te handhaven. Ze had zelf hare officieren mogen kiezen en o. a. den bovengenoemden Chandon tot luitenant gemaakt, Chandon, dichter van het Fransche lied voor den vrijheidsboom en groot voorstander van het „politieke scheermes”, de guillotine.

Maar 't allermeeest geklaagd en gecritiseerd werd er in de societeiten, die natuurlijk dadelijk na de komst der Franschen nieuw verzezen waren en wel met buitengewone kracht. (Een ervan was zelfs reeds opgericht vóór den 21sten Januari.) De woeligste dezer clubs was de societeit der „Volksvrienden”, in het „Wapen van Brussel” op de Delftsche Vaart bij de Paradijkskerk. Zij telde honderden leden van de meest revolutionaire soort, van diegenen, zegt onze schrijver, „die in 't algemeen niets te verliezen hadden, van 't gemeenste, slechtste volk”. — Zij mocht met recht een Rotterdamsche Jacobijnenclub heeten, ook in dit opzicht, dat ze met de gelijkgezinde societeiten van de overige Hollandsche steden aaneensluiting zocht en vond.

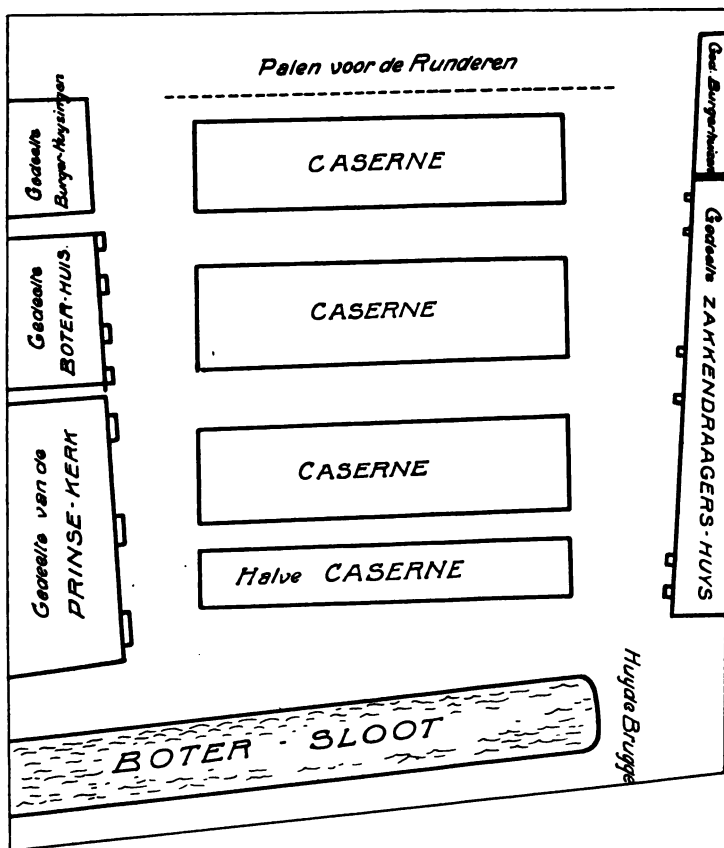
Naast haar bestonden nog twee of drie andere particuliere clubs. Maar dan was er ook nog een officieele societeit, opgericht door de stadsregeering zelf, klaar-

blijkelyk met de bedoeling, om het politieke leven eenigszins in de hand te houden. Zij heette „de Gemeenebestgezinde Societeit” en was gevormd uit: *a.* leden van den stadsraad, *b.* leden van den krijgsraad en andere lagere colleges, *c.* leden van de overige clubs, *d.* een aantal particulieren. Ze mocht vergaderen op de lokalen boven de Beurs en had tot voorzitter Lambertus van Oyen, die zich als zoodanig blijkbaar zòò verdienstelijk heeft gemaakt, dat hij reeds in Maart 1795 tot eersten stadssecretaris benoemd werd. De „Gemeenebestgezinde” was den ganschen dag geopend van ’s morgens acht of negen uur tot ’s avonds tien; ze had dan ook grootsche plannen: hare „schikkingen en wetten” spreken niet enkel van „vorming van brave patriotische burgers”, maar tevens van „behartiging der belangen van zeevaart, koophandel, fabrieken en trafieken, landbouw en handwerken”. Haar devies, te lezen op een houten bord bij den ingang aan den Visschersdijk, luidde daarom zeer zinrijk:

„De zucht voor ’t volksbelang vereent deez’ broederschaar,
„En vormt voor ’t Vaderland den held en redenaar.

Zelfs in deze officieele societeit is het lang niet altijd rustig en ordelyk geweest, maar de „Volksvrienden” zijn toch gansch anders te keer gegaan, Onze schrijver vertelt daar eenige „gevallen” van.

„In Maart 1795 werden op de Nieuwe Markt kazernes gebouwd voor de Fransche soldaten, omdat het met de inkwartiering steeds meer spaak liep.

Afbeelding van de Grond der Nieuwe Markt te Rotterdam, en daarop aange-
 wezen de Grond-ontrekken der vier casernen, welke aldaar bij de inkomst
 van de franschen in onze vrije Republieq om de Burgers — ofschoon
 tot Deezer kosten — er van te bevrijden — — op bevel der
 Municipaliteit indertijd (1795) gebouwd zijn geweest.

(Naar een teekening uit den Franschen tijd in 't archief
 der Gemeente Rotterdam).

Zekere metselaar Gildehuis, wonend op den hoek van Wijnhaven en Glashaven, had daar veel aan te doen. Zelf was hij goed Patriot, maar naar de meening der Volksvrienden had hij te veel „slijmerigen” (gematigden) of Oranjeklanten in dienst. Die mochten toch geen geld aan de stad verdienen, terwijl zooveel ware Patriotten honger leden! Daarom werd op zekeren avond Gildehuis uit zijn woning gesleept naar de club op de Delftschevaart, onder geweldig vloeken, razen en tieren. Gelukkig wist een detachement van de burgerwacht hem nog bijtijds in veiligheid te brengen op 't stadhuis, anders zou hij misschien vermoord zijn. Maar de ontsteltenis, bij hem en zijn huisgezin verwekt, was toch zoo groot, dat zijne vrouw niet lang daarna stierf en vervolgens twee van zijne dochters. En hijzelf, Gildehuis, schoon anders een man van gezond gestel, is daarna eindelijk ook, na lang gekwijnd te hebben, den weg gegaan van alle vleesch.”

Welk deel van deze indirecte familie-uitmoording op rekening van het combinatie-vermogen van den schrijver en andere tijdgenooten gezet moet worden, is moeilijk te zeggen, maar het feit zelf, de overval van een vreedzamen burger in zijn eigen huis, is al erg genoeg en behoeft in 't minst niet betwijfeld te worden.

Een tweede brutale zet van de „Volksvrienden” had plaats in Juni, kort nadat in Den Haag de bekende „gelijkheidsbesluiten” waren genomen, over het uitbikken der wapens, over de algemeene begraafplaat-

sen, over de livreien enz. De „Volksvrienden”, zeker van meening, dat men, behalve de aristocratische zinnebeelden en gewoonten, ook de aristocraten zelf diende te treffen, zetten nu eene beweging op touw tegen den eerstvolgenden Zondag, 8 Juni. „Op den morgen van dien dag lieten ze rondklinken op een koperen bekken,” zegt ons handschrift, „dat alle welmeenende burgers op de Beurs verzocht werden, beneden op de Groote Koopmansbeurs. Velen kwamen, zoowel Volksvrienden als anderen. En ze zonden een deputatie naar 't stadhuis met den eisch, Reinier Frederik Van Staveren, vroedschap en gewezen hoofdofficier, in den Doelen gevangen te zetten. De Municipaliteit ¹⁾, ofschoon uit Slijmerigen bestaande, dorst niet te weigeren. 's Avonds werd Van Staveren in zijn eigen koets, begeleid door eenige Fransche ruiters en eenige leden van de burgerwacht, naar den Doelen in gijzeling gebracht. Daar heeft hij eenigen tijd gezeten, doch is spoedig weer ontslagen.” Een merkwaardig verhaal, zoowel op zichzelf beschouwd als bij vergelijking met de ambtelijke verslagen van Wethouders en Raden omtrent de bedoelde volksbetooging. Van Staveren, vroedschap en gewezen hoofdofficier. Dat teekent weer onzen conservatieven vriend. Als vroedschapslid was Van Staveren volgens de oude voorrechten voor zijn leven gekozen; daarom bleef hij „vroedschapslid” ook na de

¹⁾ Zoo werd reeds toen dikwijls, naar Fransche mode, het stadsbestuur genoemd.

omwenteling van 21 Januari. Als baljuw daarentegen was hij slechts voor een vasten termijn aangesteld; die was verlopen, dus „vroedschap en gewezen hoofdofficier.”

Maar wat ons meer verbazen moet bij onzen vriend, is, dat hij de euvel daden der Patriotten ditmaal verkleint (misschien wel, om de overmaat van andere gelegenheden goed te maken).

Den 14^{den} Juni toch heeft men nog iets meer geëischt dan de gevangenzetting van Van Staveren, ja veel meer; ten eerste huisarrest voor alle leden der vorige stadsregeering en ten tweede ontslag van alle stadsambtenaren en werklieden van den Oranje-gezinden kant. Deze dingen zijn door Wethouders en Raden geweigerd en dat heeft geleid tot een scherp strijd, waarin het stadsbestuur slechts door dreigen met ontslag en door steun van de Haagsche machthebbers meester van het terrein bleef. — Van Staveren is dus niet de eenige geweest, op wien men het voorzien had, wèl de meest uitverkorene; in zooverre mag onze schrijver gelijk hebben met zijne toevoeging: „waarom juist van Staveren, weet ik niet; misschien is dat opstokerij geweest van een deel smokkelaars”.

Het „derde geval” in 1795 is het geweldig tumult, dat eindigde met de sluiting der Volksvriendenclub in November, de volksbeweging, die aan den sterk-Patriottischen „Stads- en Dorpsbeschrijver”, in die dagen verschenen, de klacht ontlokte: „Zoo is dan die schoone stad Rotterdam te beklagen, daar ze sedert de gelukkige

omwending bijna onafgebroken het tooneel is geweest van de jammerlijkste verdeeldheid. De vrienden des vaderlands zijn er onderling oneenig; volk en representanten staan er tegen elkaar in 't harnas. God betere

Het Comité van Waakzaamheid in 1795.

eenmaal het lot van deze aanzienlijke stad en doe dezelve in de aangenaamste vrede deelen!"

Maar laten we 't geval liever geregeld vertellen.

Er was te Rotterdam, evenals overal, een zoogenaamd Comité van Waakzaamheid opgericht, dat mede had

te zorgen voor de orde en in 't bijzonder belast was met het opsporen en tegengaan van mogelijke booze plannen bij de Prinsgezinden. Het had zich o. a. in Juni 1795 zeer ijverig betoond, toen het gerucht liep, dat een leger van den Prins op de Duitsche grens stond, en dat de Oranjeklanten reisgeld gaven aan ieder, die daarheen wilde.

Zoo had toen het Committé, gelijk onze schrijver vermeldt, „zich op zekeren nacht met een detachement van de burgerwacht en een commando Fransche soldaten naar het buiten van den heer Verbrugge (ook een gewezen vroedschapslid) aan de Schie begeven en genoemden heer dadelijk, midden in den nacht, naar den Doelen gevoerd. — En dat alleen, omdat een tuindersknecht, waarschijnlijk omgekocht, verteld had, geld van hem gekregen te hebben. Bij 't verhoor, den volgenden morgen, was dadelijk gebleken, dat de schoft valschelijk had beschuldigd. De heer Verbrugge kon wel getuigen, dat de kerel bij hem geweest was en geld gekregen had, doch niet meer dan 4 zesthalven, om hem weg te krijgen.” Dat was alles, en de heer Verbrugge, ofschoon wel Oranjeman, was daarop onmiddellijk vrijgelaten, terwijl de tuindersknecht onder 't stadhuis gezet, doch al spoedig ontsnapt was.

Na dit tijdperk van al te grooten ijver was het Committé echter wat kalmer geworden, zeker ook wel door zachte wenken van de zijde der Wethouders en Raden. En dit was weinig naar den zin der „Volksvrienden”, die om alle hoeken het „verraad van 't Oranje-

vee" zagen gluren. — In de Heerenstraat bevond zich een vrij groot huis, waar een zeker zanggezelschap bijeenkwam, dat door de ware Patriotten voor zeer gevaarlijk werd aangezien, voor „een zamenkomst van kwalijkgezinden, van aanhangers des verbannen stadhouders, welke zamenkomst deze aterlingen trachtten te doen doorgaan onder den naam van zanggezelschap," gelijk de Stads- en Dorpsbeschrijver zegt. Het Committé liet de menschen ongemoeid, zoodat eindelijk op Zaterdag den 14^{den} November de Volksvrienden zelf in grooten getale van hunne societeit kwamen aanrukken, om het gevloekte Oranjenest te verdelgen. Ze vielen op het huis aan, alsof 't een vesting was, ze bestormden de deuren, en renden de trappen op met zulk een geweld, dat de zangers gelegenheid vonden, als katten over de daken te vluchten, zoodat toch niemand van hen in 's vijands handen viel.

„Ja, kijk," zei nu het Committé van waakzaamheid, „gijlieden hebt ons het spel bedorven: wij waren juist aan 't werk, om 't ware oogmerk van het zanggezelschap te ontdekken." En 't Committé deed verder geen moeite tegen de zingende „aterlingen", evenmin de baljuw Jacobus Johannes Schrijver, die integendeel zich zeer beijverde, om dien Zaterdagavond de Volksvrienden te doen bedaren.

Men kan zich de verontwaardiging van deze vaderlandslievende burgers voorstellen.

„Den volgenden dag, Zondag 's namiddags, kwam

in een herberg op den Goudschen weg bijeen een heele bende burger-kanonniers (schutters), te zamen met zekeren Sager, een Deen of Zweed, die volkhouder was voor 't Prinsenhof ¹⁾. Na eenig drinken trokken ze, in den avond, onder aanvoering van deze laatste, de stad in, om alle plaatsen te verstoren, waar Oranjeklanten, naar zij meenden, vergaderden," — tot aanvulling zeker van de heldendaden op den vorigen avond. Als bezetenen renden de opgewonden knapen, met sabels gewapend, de straten door; „in verscheidene huizen sloegen ze alles kort en klein en hakten o. a. een burger zoodanig met den sabel, dat hij spoedig den geest gaf." Het tumult nam afmetingen aan, gelijk men ze 't gansche jaar niet gezien had. 's Avonds te 11 uur nog werden Wethouders en Raden bijeen geroepen (die toevallig juist het besluit genomen hadden, afstand te doen van alle vergoeding voor hun zware en drukke werkzaamheden); hun werd o. a. medegedeeld, dat bij burger Sassenkling (een koffiehuis- of hotelhouder, naar 't schijnt) de glazen waren ingeslagen, en bij burger Baks, adjunct-opziener over de bedienden der gemeene-landsmiddelen of landsbelastingen, alle meubels waren vernield. ²⁾ Reeds was de politie op de been, benevens een

¹⁾ d. w. z. „een kosthuis hield voor marine-volk."

²⁾ Opmerkelijk, hoe de belastinggaarden bij alle regeeringsverandering en revolutie, steeds in den kwaden hoek gebleven zijn; men kan dat vooral in 't onderhavig geval goed begrijpen, als men weet, dat vele Patriotten in 1795 vast gemeend hadden, dat met het oude bestuur ook alle bestaande belastingen waren verdwenen.

deel van de burgerwacht en zelfs een afdeeling Fransche huzaren van 't garnizoen. Tot half vijf in den morgen bleven de raadsleden op het stadhuis bijeen ; toen kon gemeld worden, dat de rust was hersteld en dat alleen de Fransche soldaten nog zouden blijven patrouilleeren. Lammers, een van de hoofdaanleggers, was reeds gevat en de baljuw zou trachten ook Sager zelf te vangen. Volgens onzen schrijver is dit weldra gelukt ; „de schout met zijne dienaars vonden hem bij de Quak in den Oppert op het dak,” waar hij dus 't voorbeeld der zangers van den vorigen avond gevolgd had. „Ze dorsten hem echter niet naar de gevangenis brengen, zonder een sterk detachement gewapende burgers.” (Hier worden zeker Fransche huzaren bedoeld).

Den volgenden morgen, Maandag 16 November, was dus de toestand zóó, dat de „Prinsgezinde aterlingen” van het zanggezelschap vrij rond liepen, terwijl de „Patriottische helden” als Sager en Lammers op 't stadhuis achter dezelfde tralies zaten, waar indertijd Kaat Mossel had gezucht. 't Spreekt vanzelf, dat de gematigden, de „fatsoenlijke” burgers, die wat te verliezen hadden, dit volkomen goedkeurden en men zag dan ook dien Maandagmorgen eene deputatie van dezulken uit wijk A naar 't stadhuis trekken, om Wet-houders en Raden, die alweer bijeen waren, hulde en dank te brengen voor hun werk en voor hun edelmoedig besluit, om geen belooning aan te nemen voor al hun moeite in 't belang der stad.

Woordvoerders waren de burgers C. van Vollenhoven

en I. Valetton, en het antwoord, dat ze ontvingen, luidde weemoedig-erkentelijk: „het is ons aangenaam, dat ten minste een gedeelte der burgerij in ons een volkomen vertrouwen stelt”.

De „Volkvrienden” waren natuurlijk van gansch andere gevoelens: in een onstuimige bijeenkomst op de Delftsche vaart gingen ze geweldig te keer tegen de „ontrouwe regeerders” en riepen van alle zijden tegelijk, dat de brave Patriotten Sager en Lammers moesten bevrijd worden, desnoods met geweld, om plaats te maken voor 't gespuis van de Heerenstraat. Het stadsbestuur, hierop wel bedacht, hield goede wacht en liet den volgenden morgen, den 17^{den}, den voorzitter der Volksvrienden, van der Palm, voor zich komen, om te hooren, wat er broeide. Deze antwoordde onvervaard, dat men de gevangenen uit het stadhuis wilde halen.

Men liet hem heengaan met een ernstige waarschuwing en verzocht nu onmiddellijk den garnizoenscommandant, alle troepen, Fransche en Hollandsche, onder de wapens te doen komen, terwijl het stadsbestuur zelf nog een piket schutterij opriep. 't Was nu volle ernst; er zou nu beslist worden, wie te Rotterdam de lakens zou uitdeelen, de wettig gekozen regeering of wel een bende Jacobijnen, die zich „het soevereine volk” noemde.

De „Volksvrienden”, die ten getale van 5 à 600 tegen half twaalf weer in hun gebouw bijeenkwamen, hadden van den oproep der gewapende macht reeds vernomen en voelden nu geen moed genoeg, om dadelijk alleen met hun eigen horden het stadhuis te bestormen; daarom

zonden ze eerst eenige onderhandelaars naar baljuw en schepenen, om te trachten, op vreedzamen weg de gevangenen los te krijgen, onder belofte, „dat zij, de Volksvrienden, verder gaarne voor de rust en orde zouden zorgen!”

Tegelijkertijd echter stuurden deze zonderlinge rust-bewaarders boden naar Den Haag, Delft, Gouda en Schiedam, om de Jacobijnsche clubs aldaar te hulp te roepen, naar het beruchte voorbeeld der Parijsche Gefedereerden eenige jaren te voren. — De onderhandelingen met de stedelijke autoriteiten moesten natuurlijk alleen dienen, om tijd te winnen voor den grooten algemeenen aanval.

Tegen twaalf uur keerden de afgevaardigden van 't stadhuis terug met een antwoord van baljuw en schepenen, dat niets dan een ronde weigering inhield. En de Volksvrienden, na hun verontwaardiging ruimschoots gelucht te hebben, gingen nu uiteen (daar toch ook de maag hare rechten deed gelden), maar spraken af, te zes uur weer allen samen te komen.

Wethouders en Raden echter gingen *niet* naar huis om te eten; zij besloten, dadelijk door te tasten. Eerst zonden ze een boodschap naar Den Haag, om nog twee eskadrons Hollandsche troepen aan te vragen. Daarna brachten ze de stad volledig in staat van beleg: alle poorten werden gesloten, alle schuiten in de vesten vastgelegd, zoodat niemand ongevraagd binnen kon komen. En nu werd een patrouille van zes Fransche huzaren en twaalf Rotterdamsche schutters naar de Delft-

sche Vaart gezonden, om het gebouw der Volksvrienden eveneens te sluiten en wel voor altoos. Deze gewapende macht kwam vroeg genoeg, om geen tegenstand te vinden: er waren maar veertig à vijftig Volksvrienden aanwezig zonder eenig weermiddel; men joeg ze eruit, sloot de deuren, nam uithangbord en vlag van de societeit weg en bracht deze op het stadhuis. Een sterke macht bleef echter op post voor de deur, met bevel, niemand binnen te laten.

Zoo was met één slag deze groote rumoerige club vernietigd. Maar daarmee waren hare leden en hun aanhang nog niet tot zwijgen gebracht. Zij zochten nu hun heil (voor zoover ze konden) in de Gemeenebestgezinde Societeit. Tegen donker kon de baljuw aan het stadsbestuur berichten, dat de lokalen boven de Beurs „gestampt vol” waren en dat men ook daar met alle geweld eischte, dat Sager en zijne medegevangenen zouden worden losgelaten.

Op dit bericht verdubbelde de regeering hare waakzaamheid; ze kon nu beschikken over 200 man Hollandsche en 122 man Fransche troepen, die door rijkelijk onthaal van eten en drinken in goede luim gehouden werden. Toen dan ook tegen den avond een rumoerige deputatie van de Beurs kwam met den bekenden eisch van vrijlating der gevangenen, bleven Wethouders en Raden bij hunne bepaalde weigering, betuigende, liever dadelijk te zullen aftreden, dan zich door het volk te laten dwingen. Dit verwekte natuurlijk nieuwe verontwaardiging bij de

Gemeenebestgezinden, maar ze durfden toch niet tot geweld over te gaan, zoodat Rotterdam gelukkig van feitelijk oproer en bloedvergieten verschoond bleef. De opgewondenheid hield evenwel nog verscheidene dagen aan en daarom bleef de stad in staat van beleg, totdat eindelijk weer — evenals in de dagen van Kaat Mossel — eene commissie uit Den Haag kwam, om, gelijk het in dezen tijd van mooie woorden heette, „regeering en volk met mekaar te verzoenen”. Deze commissie uit de Representanten van 't volk van Holland bestond volgens onzen schrijver, slechts uit twee personen, die „geenszins van de schranderste waren”. „Hun optreden was,” zegt hij verder „onder de zotternijen, toen zoo menigvuldig, geen van de minste. Ze lieten de burgerij dadelijk bijeenroepen in de wijkvergaderingen, om een volksstemming te houden over de vraag: Is de regeering uwe achting waardig al of niet? — De meerderheid stemde met ja en nu bleef de regeering aan.” Toen aldus het Rotterdamsche volk getoond had, niet van de felle Jacobijnen gediend te zijn, schroomden de twee commissarissen niet, alles goed te keuren, wat Wethouders en Raden gedaan hadden. De club der Volksvrienden bleef dus gesloten, en er werd vastgesteld, dat voortaan geen societeiten meer mochten worden opgericht, zonder voorafgaande toestemming van de stadsregeering. De „Gemeenebest-gezinde” werd feitelijk òók gesloten, in zooverre, dat hare Jacobijnsche leden van de Beurs verdreven werden, terwijl de gematigden, die zich reeds vroeger hadden

afgescheiden in de Bagijnenstraat, „daar de Mercurius in den gevel stond,” weer op de Beurs terugkwamen, als de „wettige, officieele societeit”. Het optreden van baljuw en Committé van Waakzaamheid werd in alle opzichten goedgekeurd en de onderschouten en andere politiemannen, die van oranjegezindheid beschuldigd waren, werden allen gehandhaafd in hun betrekkingen.

Alleen één daad van Wethouders en Raden werd niet bekrachtigd door de commissarissen. Wethouders en Raden hadden gemeend, kapitein van der Hoeven en luitenant Chandon als officieren van de schutterij te moeten ontslaan, omdat ze te hard mee geijverd hadden met de „Volksvrienden;” — dit ontslag werd vernietigd, maar — de twee burgers werden toch voor onbepaalde tijd geschorst!

De reeds vroeger genoemde „Stads- en Dorpsbeschrijver” is dan ook lang niet ingenomen met dezen afloop. Van de politie zegt hij o. a.: „de commissie beweert, dat omtrent de onderschouten geen feiten zijn voorgebracht, die vallen onder de publicatie van 12 October 1795 (tegen de voorstanders van Oranje). — Jawel, ze zijn mogelijk geen plundersaars of moordenaars van Oranje, maar desniettemin kunnen zij de partij van dien booswicht ijverig genoeg toegedaan wezen en onwaardig zijn, de plaats van onderschout in zulk een aanzienlijke stad als Rotterdam te bekleeden.”

Waar niet-Rotterdammers (van Ollefen en Bakker) zoo iets lieten drukken, kan men gemakkelijk nagaan, hoe de felle Rotterdamsche Jacobijnen zelf te moede

waren. De rust mocht voor 't oogenblik hersteld zijn, verzoening was er niet. — Een onbehaaglijke stemming bleef heerschen in de stad, maanden, ja, nog jaren lang. Een kruis bleef het, lid van 't stadsbestuur te zijn. — Toen tegen Mei 1796, gelijk we reeds aanstipten, nieuwe verkiezingen gehouden werden, bleven er van de 24 raadsleden slechts vijf zitten. En de nieuwe raad, ofschoon gekozen volgens een heel wat minder democratisch reglement dan de vorige, moest zich veel laten welgevallen, om de woelige burgerij niet al te zeer te verbitteren. Het sterkste staaltje hiervan is door ds. H. H.

J. A. VRSCHAF
PREDIKANT
T.
ROTTERDAM

Barger verteld in zijn zeer interessant boek „Een predikant uit den Patriottentijd”, en wij kunnen volstaan met het hier kortelijk aan te halen.

Een van de vele inbrekers en roovers uit deze rumoerige jaren, een buitenlandsche edelman, graaf von Rantzau, was te Rotterdam gevat omstreeks

Nieuwjaar van 1796: hij werd weldra ter dood veroordeeld en de bekende ds. Scharp moest hem in de gevangenis bezoeken, 't geen hij zeer ijverig deed, tot den laatsten avond toe. Maar toen de predikant op den morgen der terechtstelling nogmaals de gevangenis binnentrad, om den misdadiger ter strafplaats te begeleiden, vond hij hem met half afgesneden hals, nog niet dood, maar toch bijna stervende. 't Geheele stadhuis was al in rep en roer; Wethouders en Raden, baljuw en schepenen, burgers, hellebaardiers en boden, alles liep zenuwachtig opgewonden dooreen, want het was een kwaad geval! — Immers, het volk, dat, niettegenstaande de afschaffing der buitengalgen, nog niet genoeg tot de nieuwe humane begrippen bekeerd was, om niet hard te verlangen naar het schouwspel eener groote executie, zou woedend zijn, als het dezen zelfmoord vernam. Het zou schreeuwen, dat de regeerders den edelman zelf het mes voor 't keelafsnijden bezorgd hadden, om hem te sparen voor de schande van de galg! — En zoo werd dan eindelijk door de regeerders en 't gerecht van Rotterdam besloten, dat men den afgesneden hals weer zou dicht laten naaien en — dan maar het doode of bijna doode lichaam zou laten ophangen! Dan zou 't volk tevreden zijn, niets weten en zwijgen!

Maar intusschen was het al laat geworden, al óver den bepaalden tijd, en het souvereine volk buiten voor 't stadhuis liet reeds de stem des ongedulds vernemen. Er was kans, dat het weer tot standjes zou komen.

Nu werd ds. Scharp redder in den nood. Hij verscheen allèen op 't schavot zonder den graaf von Rantzau en hield daar voor de vuist een schitterende en aandoenlijke rede tot de volksmenigte, terwijl binnen de chirurgijn bezig was, de wonde van den stervenden misdadiger dicht te naaien. De massa, eerst nog wat rumoerig en luidruchtig, verstomde weldra en volgde in ademlooze stilte den welsprekenden redenaar, die met schoone en sterke stem steeds doorsprak, onverschrokken en onvermoeid, totdat eindelijk de deur van 't stadhuis weer open ging en het gerecht verscheen met den geheel bewusteloozen, nu zoo goed als dooden inbreker. Zijn lichaam hing slap tusschen de twee gerechtsdienaars, die hem moesten „opleiden.”

De schijn was gered, zoo dacht men ; nu maar onmiddellijk aan de executie, dan kon 't volk naar huis gaan. Nog een enkel woord van ds. Scharp en de beul trad aan. Hij wist gelukkig het slappe lijk op zijn trapje te krijgen en legde ook behendig de strop om den hals. Nu het gewone duwtje

Plotseling ging een rilling van afgrijzen door de menigte. Het droevige spel was op 't laatste oogenblik toch mislukt ! Toen de doode edelman in 't strop viel, schokte de breede wonde in den hals weer open en een golf van bloed gutste eruit, afdruipend langs het lichaam !

Snel genoeg begreep het volk, wat er eigenlijk gebeurd was en zijne ontevredenheid barstte nog wilder uit dan tevoren, zoodat het dien dag moeite genoeg gekost heeft, om de orde te handhaven.

Al moet Gij veel te vroeg vermaarde **PAULUS** leeren
 De glorie van Uw naam ad door al de onzen leeren

Nog moet de laatste Nieuw Uw' denken en verstand
 Uw' gree en Uw' leeuw voor Volk en Vaderland

Ziedaar in korte trekken het feit, waarmee de nieuwe Raad der Gemeente van 1796 zijn bestuur zag inwijden; het teekent meer dan lange redeneeringen de positie van dit lichaam. Zoo ooit, dan waren hier Job's geduld en Salomo's wijsheid noodig. Daarom was het dubbel jammer, dat in dezen tijd nog de beste krachten (onder degenen, die voor de publieke zaak konden en wilden in aanmerking komen) voor andere lichamen opgeëischt werden, voor de Representanten van Holland niet alleen, maar ook voor de Nationale Vergadering, die juist in 1796 hare zittingen opende en die aan 't land een nieuwe staatsregeling zou geven.

Ieder weet, hoe 't met deze Bataafsche „Constituante” gegaan is. Ze stond eerst onder voorzitterschap van den bekwamen Pieter Paulus, maar slechts korten tijd, want hij is helaas al spoedig gestorven.

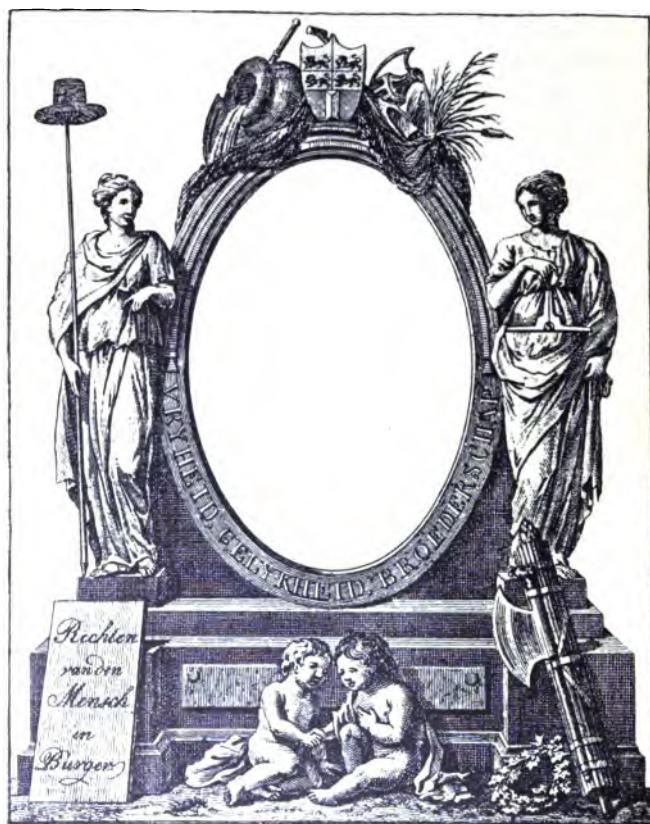
Volgens onzen schrijver heeft het presidentschap zelf hem den dood aangedaan. „Op zekeren plechtigen dag was het zeer koud en Pieter Paulus doorstond de koude in zijn presidentspakje en met ongedekten hoofde. Dit bezorgde hem een zinkingskoorts, die in weinig dagen een einde aan zijn leven maakte.” Men voelde in Den Haag zijn verlies nog sterker dan men vroeger te Rotterdam gedaan had. Toch kwam eindelijk — in 1797 — na vele lange vergaderingen en groote redevoeringen, een staatsregeling tot stand. Ongelukkigerwijze kwam men nu echter op den inval, om dit met zooveel moeite voltooide kunstwerk te onderwerpen aan eene algemeene volksstemming. En daarbij gaven

zich de zoogenaamde Unitarissen, die alle felle Jacobijnen en vurige democraten mee omvatten, zooveel moeite, dat de grondvergaderingen met groote meerderheid de staatsregeling van 1797 verwierpen. Hierom moest dadelijk een tweede Nationale Vergadering gekozen worden, die het werk van voren af aan had te beginnen

Het behaalde succes verdubbelde den moed en den ijver der Jacobijnsche partij en toen nu ook een staatsgreep in Frankrijk weer een meer democratisch bestuur bracht, behoefden ze voor tegenwerking van de zijde der Fransche garnizoenen weinig meer te vreezen. Ze tastten dan ook dadelijk door. „Te Rotterdam,” zegt onze schrijver, „gingen de revolutionnaires, het meester geworden, den ganschen raad der gemeente afzetten en lieten door 39 gecommitteerden uit de burgerij 24 nieuwe mannen aanstellen, mannen met geheel onbekende namen: Langestraat, van Schelle, Verroen, Essing, Deutz, de Roode, Ruychaver, Gallas, Korthals, Marcelis, enz.” Namen, die natuurlijk onzen deftigen schrijver als heiligschennis in de ooren klonken.

Het verhaal zelf zou doen denken aan eene remotie gelijk in 1795, maar dat is het toch, volgens de officiele verslagen van den Raad, niet geweest. Het bestuur van Holland, dat vooraf in radicale richting gedreven was, had gelast, dat het eerste kiesreglement van 1795 moest hersteld worden en dat voortaan alle regeeringspersonen mitsgaders alle ambtenaren door de wijkvergaderingen moesten gekozen worden uit

voordrachten van gecommitteerden (van die wijkvergaderingen zelf). En toen de Raad, gedachtig aan het oude geheiligde zelfbestuur der stad, had trachten uit te stellen, toen waren Jacobijnsche burgers, zooals de ontslagen schutterkapitein van der Hoeven, Gaillard, Langestraat, Korthals, enz. bij den president gekomen en hadden hem bedreigd: „op 't kussen zult gij niet lang meer zitten, uw rijk is haast uit.” — De voorzitter had kalm en met alle oprechtheid geantwoord: „daar zullen wij niet jaloersch over zijn.” Hierop waren de rumoerige burgers heengegaan, maar 's nachts na twaalf uur waren ze teruggekomen en toen had van der Hoeven zoo'n hoogen toon aangeslagen, dat de president hem had moeten toevoegen: „schreeuw niet zoo!” — Dit had zooveel geholpen, dat van der Hoeven bij wijze van verontschuldiging een merkwaardigen uitleg aan zijn geschreeuw gegeven had: „Ik schreeuw niet, maar het inwendig vuur van vaderlandsliefde doet mij aldus spreken en God en de Natuur hebben mij met een sterke stem begaafd.” — „En denkt gij mij daarmee te intimideeren?” had de president nog gevraagd, waarop de burgers vrij spoedig waren vertrokken, zonder iets verkregen te hebben. — Slechts voor den aandrang van het provinciaal bestuur was de Raad eindelijk gezwicht en had tegen 4 October de verlangde verkiezingen voor „alle collegiën van politie en justitie” uitgeschreven. Doch dit werk had zooveel voeten in de aarde gehad, dat eerst den 30sten October de nieuwe Raad voltallig was

Stembriefje voor de kiezers in 1796.
(Ontworpen door den schilder D. LANGENDIJK).

geworden. Den 1sten November had nog de verkiezing van de rechterlijke macht haar beslag gekregen, waarbij als baljuw was aangewezen — onze oude kennis Chandon, de aanbidder der guillotine, de Rotterdamsche Robespierre!

Nu zou dan het rijk der ware Patriotten komen! Nu zou met kracht de opruiming der gematigde of zelfs Prinsgezinde ambtenaren en ambtenaressen beginnen, zoodat de „aanhang” nu aan de stadsruif zou kunnen komen!

Nog mooier werd het in 't begin van 1798, na den bekenden staatsgreep van Daendels en Midderigh.¹⁾ Toen vond het werk der staatsregeling een razenden voortgang en zoodra het ongeveer klaar was, in Maart, liet de Nationale Vergadering overal commissarissen zenden, om de plaatselijke besturen en de grondvergaderingen zoo noodig te zuiveren. — Te Rotterdam kwamen, volgens onzen schrijver, „twee klanten onder tytel van Agenten van het Administratief Bestuur van het voormalig gewest Holland, belast met het werk der reorganisatie van de respectieve Municipaliteiten

¹⁾ Treffend genoeg was het toen weer een Rotterdammer, de genoemde Hendrik Midderigh, die de Nationale Vergadering presideerde. Onze schrijver heeft hem persoonlijk gekend. „Deze knaap,” zegt hij, „weinig bekwaam, maar redelijk bespraakt, een wijnkooper van den Roomschen godsdienst, was in 't begin van 1798 president geworden van de Nationale Vergadering. Hij werd juist uitgekozen, om den staatsgreep te helpen volvoeren, daar hij te dom was, om 't gevaar te begrijpen.”

in het district van de Maas, en lieten van het Huis der Gemeente afkondigen, dat ze tot leden der Municipaliteit hadden aangesteld twaalf burgers: van Schelle, Langestraat, enz." De waarheid was, dat ze aan 14 van de 24 raadsleden ontslag gegeven hadden en bij de 10 overblijvende 2 nieuwe hadden gevoegd, alles „voor de zuinigheid." En een feit was het ook, dat deze twaalf geen stadsregeering meer vormden, maar slechts een committé in dienst van de landsregeering in Den Haag. Men was volop aangeland in het rijk der democratie en der centralisatie.

Nu begon dan, op hoog bevel, eerst recht de razzia onder de stadsambtenaren, ten behoeve der „gezelde" Patriotten; nu werden ook weer de societeiten onder handen genomen, maar juist van anderen kant dan in 1795. De gematigde clubs werden gesloten, tot zelfs de Groote Societeit op den hoek der Vischsteeg toe (nu 't Poolsch Koffiehuis); daarentegen werden de officieele bovenzalen der Beurs nu ingeruimd aan de Jacobijnsche afdeeling der vroegere „Gemeenebestgezinde," en aan de trap werd een bordje gehangen met den naam „Een en ondeelbaarheid", die door dit gezelschap als leus gekozen was. Nu dook natuurlijk ook hardnekkiger dan ooit het gerucht op, dat er een guillotine op de Groote Markt zou geplaatst worden, maar het werd toch geen werkelijkheid: de bloedorstige Chandon werd in toom gehouden, eensdeels door de Fransche bondgenooten, anderdeels ook door de schepenen, als Gregorius Mees, Cornelis Bal-

guérie en Izaak Hubert, die niet vervangen waren door felle Patriotten, omdat men daaronder geen deskundige rechtsgeleerden had kunnen vinden. Zoo bevond zich Chandon eenigzins in dezelfde positie als vroeger baljuw Gevers in de dagen van Kaat Mossel.

Trouwens, het gansche rijk der felle democraten heeft niet lang geduurd. „In Juni 1798 reeds,” zegt onze schrijver, „toen de revolutionnaircn eronder geraakt waren (door een nieuwen staatsgreep in Den Haag), kwamen er weer twee gecommiteerden van het Administratief bestuur van Holland. Ze zetten zeven van de twaalf municipale raden af en stelden dadelijk zeven nieuwe in de plaats, met geheel andere, welbekende namen: Pieter Baelde, J. D. Huichelbos van Liender, Corn. van Vollenhoven, Jan Jongeneel, Alb. van Rijkervorssel, Pieter Snellen en Hendrik Minderop. In Juli werden er door het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek nog vier bijgevoegd, om op 16 te komen en in Juli liet datzelfde bewind ook de 5 nog aanwezige felle democraten afzetten en door nieuwe vervangen, onder wie bv. David Chabot. Toen had men weer een kalm, „fatsoenlijk” bestuur met eenige vastheid, en de hooge landsregeering zorgde, dat de vacatures aangevuld werden, zoodat het verkiezingsspelletje voorloopig gedaan was.”

De groote vloedgolf der Revolutie was voorbij; alles duidde op het naderend afloopen der wilde wateren. En dat afloopen ging — gelijk bij een volk als het Bataafsche te verwachten was — nog veel sneller

dan het wassen. De ebbe is al spoedig zoo laag geworden, dat ze zelfs heden nog nawerkt in de groote mate van politieke onverschilligheid onder de tegenwoordige Nederlanders. Hoe die toenmaals geweest is, toont onze schrijver nog even op zijne typische, korte wijze aan.

„In 't laatst van 1802,” zegt hij, „werden eenige personen benoemd, om een nieuw Regeeringsreglement op te stellen. Dit stuk werd op verscheidene plaatsen der stad ter lezing gelegd, om de goed- of afkeuring der burgerij te vernemen. Zoo ik anders wel onder-richt ben, verscheen er niemand, het reglement werd dus goedgekeurd verklaard volgens den regel: die zwijgt die consenteerd. En 't is daarop, als zijnde de „volkswil”, door 't Staatsbewind bekrachtigd.” ¹⁾

„In Januari 1803 stelde datzelfde Staatsbewind zelfs geheel naar eigen goedvinden een nieuwe Municipaliteit of gemeentebestuur aan, bestaande uit 20 personen van allerhande soort”; de mannen van 1795, Ellinkhuizen, Hofman en van der Masch, zaten er naast van der Heim en van Zuylen van Nyevelt, ook naast de Monchy en van Vollenhoven . . . oude Prinsgezinden naast oude Patriotten, deftige burgers naast minder deftige. Alleen de heftige democraten van 1798 ontbraken in deze bonte rij: Langestraat en de Roode en Grim met hunne vrienden hadden afgedaan. Men wilde verzoening

¹⁾ Een en ander als gevolg van de nieuwe staatsregeling van 1801.

en rustigen arbeid, vooral nu de vrede in Europa eindelijk weergekeerd was; daarbij pasten de Jacobijnen van 1798 niet. Onze vriend, de schrijver, heeft dit natuurlijk van harte goedgekeurd, zoover hem dat nog mogelijk was, na al zijne droevige ondervindingen. Hij was zeker allerm minst de man, om de „uitspattingen” van 1798 terug te wenschen; hij heeft daar weinig goeds in gezien, want hij had immers niets dan minachting voor al wat zweemde naar „Gelijkheid, Vrijheid en Broederschap”, volgens „de bizarre theorieën van zekeren Rousseau.” Hij heeft geen gevoel gehad voor de zegenrijke nieuwigheden, die dat jaar 1798 den volke getoond heeft, al was 't grootendeels nog maar in den spiegel der toekomst: eerst en vooral de openbaarheid der regeerings-lichamen, ook van den Raad van Rotterdam, verder de emancipatie der rechterlijke macht (een eerste voorwaarde voor ware vrijheid) en eindelijk de reeds genoemde centralisatie, onmisbaar voor de ware broederschap tusschen stads- en plattelandsbesturen, die voorheen zoo groote twistziekte getoond hadden.

Wij, die dit alles niet enkel gezien, maar ook geproefd hebben, wij kunnen het beter op prijs stellen; wij genieten met welgevallen van die drie schoone vruchten der Revolutie. Maar we mogen daarom onzen schrijver geen al te groot verwijt maken van zijne kortzichtigheid: hij was immers opgevoed in den koopmansgeest van 't 18de-eeuwsche Rotterdam, die alles ging afmeten naar 't geld (gansch

anders dan nu) en hij heeft juist lang genoeg geleefd, om al de idealen, die hij had hooren aanprijzen, te zien vervliegen in den wind.

Laten we liever, aan 't einde van onze beschouwingen gekomen, den onbekenden vervaardiger der teekenachtige *mémoires* prijzen om zijne belangstelling voor de lotgevallen van de stad zijner inwoning en hieraan den wensch toevoegen, dat die belangstelling op velen zijner naneven aanstekelijk moge werken.

Bij W. L. & J. BRUSSE verscheen onder meer:

KUNST, WETENSCHAP, ONDERWIJS EN OPVOEDING.

C. S. Adama van Scheltema. De grondslagen eener nieuwe Poëzie. Proeve van een maatschappelijke kunstleer tegenover het naturalisme en anarchisme, de tachtigers en hunne decadenten. Prijs f 3,90. In halfleder gebonden f 4,90.

H. P. Berlage. Grundlagen und Entwicklung der Architektur. Vier Vorträge gehalten im Kunstgewerbe Museum zu Zürich von H. P. Berlage. Mit 29 Abbildungen. Prijs f 2,25. Geb. f 2,90.

H. P. Berlage. Over Stijl in Bouw- en Meubelkunst. Met 51 teekeningen van den schrijver. Tweede verbeterde druk. Prijs f 2,60. Gebonden f 3,25.

H. de Boer. Albert Vogel. Romantische Voordrachtskunst. Omslagteekening van J. J. Aarts. Prijs met 10 illustraties buiten den tekst f 0,60.

P. C. Boutens. Het Treurspel van Agamemnoon. Naar het Grieksch van Aischylos in Nederlandsche verzen overgezet. Met aanteekeningen. Prijs f 2,50.

J. Coster. De Vereenvoudiging in de Engelsche spelling. Prijs f 0,25.

W. M. van Dijk. Liedjes om te zingen in de school en thuis. Twee- en driestemmig in noten- en cijferschrift. 138 blz. Prijs f 0,50.

Chr. Egener—Van Eijken. Een geval van Hoorstomheid bij een kind en de behandeling daarvan door Chr. Egener—Van Eijken. Prijs f 0,35.

Chr. Egener—Van Eijken. Methodisch-Hygiënisch Spreken. Het genezen van stotteren en andere spraakgebreken. Handleiding ten behoeve van Onderwijzers, Ouders, Opvoeders en Spraakgebrekkigen. Handboek voor zelfonderricht. Geïllustreerd. Prijs f 0,90. Gebonden f 1,25.

Prof. Dr. C. Eijkman. Hygiënische Strijdvragen. Prijs f 0,60.

Geschriften van de Nederlandsche Vereeniging tot bevordering van het Schoonheidsbeginsel in het Onderwijs:

No. 1. *J. D. Ros. Het Doel.* Prijs f 0,25.

No. 2. *W. van Thienen. Het Kinderzangonderwijs.* f 0,35.

No. 3. *M. J. Langeveld, Tekenen en Handenarbeid.* f 0,15.

No. 4. *H. van Breemen. Het Teekenonderwijs op de lagere school.* Prijs f 0,15.

Schoonheid en Onderwijs. Orgaan van de Ned. Vereeniging tot bevordering van het Schoonheidsbeginsel in het Onderwijs. Onder redactie van S. Brons, Ida Heijermans en J. D. Ros. Tweemaandelijksch Tijdschrift. 2e Jaargang. Prijs per jaar franco per post f 1,50. Losse Nos. f 0,35.

J. J. Griss en E. Hazelhof. De Volzin. Beknopte Nederlandsche Spraakkunst, ten gebruike bij het onderwijs aan Hoogere Burger-, Kweek- en Normalscholen. Prijs gebonden f 1,—.

L. Heijermans, Arts. Het onderwijs in de Bedrijfshygiëne. Prijs f 0,50.

L. Heijermans, Arts. Gezondheidsleer voor Arbeiders. Met 28 illustraties. Prijs f 1,50. Gebonden f 1,90.

L. Heijermans, Arts. Handleiding tot de kennis der Beroepsziekten. Met een voorrede van Prof. Dr. R. H. Saltet. Prijs f 12,50. Gebonden f 14,—.

Dr. L. van 't Hoff. Geneeskundige Gids voor den Scheepskapitein. Geïllustreerd. Prijs gebonden f 1,25.

Dr. R. Jacobsen. Carel van Mander. (1548—1606). Dichter en prozaschrijver. Prijs f 3,90. Gebonden f 4,90.

Mr. A. Japikse. Een Strijd tegen de verbruikscoöperatie. Academisch proefschrift. Prijs f 1,50.

Dr. H. Japikse. Licht- en andere stralen. Prijs f 0,90.

L. M. Klinkenberg. Die Greenwich-Declinationsbestimmungen von Polaris 1851—1905. Academisch proefschrift. (Niet in den handel).

